

Marek Tomczak

**BANK SPÓŁDZIELCZY
W GRODZISKU WIELKOPOLSKIM
1873 - 2013**

140 LAT TRADYCJI

**Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim
1873-2013**

140 lat tradycji

Marek Tomczak

**Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim
1873-2013**

140 lat tradycji

Grodzisk Wielkopolski 2014

Tekst

Marek Tomczak

Sebastian Tuliński (lata 1998-2013)

Redakcja

Sebastian Tuliński

Projekt okładki

Tadeusz Tomaszewski

Układ graficzny

Roman Tuliński

Reprodukcja cyfrowa materiałów źródłowych i fotografii

Sebastian Tuliński

Adiustacja i korekta

Maciej Torz

Wydawca

Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim

Druk

AR PRODRUK Poznań

ul. Sarmacka 7, tel./fax 61 822 90 46

ISBN 978-83-64246-32-6

Nakład 500 egz.

Spis treści

Słowo od Prezesa	7
Od autora	9
Rozdział I	
Zarys początków spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej w Wielkopolsce	11
Rozdział II	
Rozwój i działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim pod zaborem pruskim 1873-1918	17
1. Pierwsze zręby	19
2. Podłoże prawne	21
3. Siedziba Banku i jego członkowie	24
4. Fundusze	29
5. Kredyty	40
6. Zyski	42
7. Podsumowanie rozdziału	45
Rozdział III	
Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1918-1939)	47
1. Wprowadzenie	49
2. W pierwszych latach niepodległości 1918-1923/24	50
3. Działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1924-1939	53
Rozdział IV	
Lata okupacji hitlerowskiej 1939-1945	71
Rozdział V	
Okres Polski Ludowej	75
1. Bank Ludowy w Grodzisku w latach 1945-1949	78
2. Działalność Gminnej Kasy Spółdzielczej w latach 1950-1955	82
3. Działalność Banku w okresie funkcjonowania Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych (SOP) 1956-1975	84

4. Bank Spółdzielczy w Grodzisku pod patronatem Banku Gospodarki Żywnościowej 1975-1989	101
A. Okres pierwszy 1975-1981	101
B. Okres drugi 1982-1989	109
 Rozdział VI	
W nowej rzeczywistości polityczno-gospodarczej.	
Nowe stulecie, nowa dynamika	119
 Posłowie	139
 Aneks	141
Pierwszy Statut Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim	141
Członkowie Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939	163
Prezesi Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939	165
Członkowie Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939	165
Członkowie Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1945-1950	167
Członkowie Komisji Rewizyjnej Gminnej Kasy Spółdzielczej w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1950-1955	168
Członkowie Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1956- do dziś	168
Prezesi (Przewodniczący) Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1945-1950, 1956- do dziś	170
Członkowie Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1946- do dziś	170
Pracownicy Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w roku jubileuszowym	172
Placówki Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w roku jubileuszowym	174
 Wykaz skrótów	179
 Bibliografia	180
 Zusammenfassung	183

Słowo od Prezesa

Słowo „bank” kojarzy się nam z kredytami, depozytami, pożyczkami, prowadzeniem rachunków i bezgotówkowymi rozliczeniami pieniężnymi między nami a rozmaitymi instytucjami. Słyszac „bank”, myślimy również o pewności, niezawodności i zaufaniu. Wszakże mówimy czasem: „Masz to jak w banku”.

Nazwa „bank” pochodzi od włoskiego słowa „banco”, oznaczającego ławkę, przy której przed stuleciami trudzili się włoscy kramarze przekazujący monety kruszcowe od jednych klientów do drugih.

Bankowość ma swoją długą i ciekawą historię. Ma ją także Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim. Nazwa tej instytucji, dwa człony jej nazwy świadczy o tym, że jest on bankiem szczególnym – społecznym i związanym mocno z naszą „małą ojczyzną”.

W 2013 roku upłynęło 140 lat od założenia Banku Spółdzielczego w naszym pięknym mieście chlubiącym się 710-letnią historią. W związku z tą rocznicą, na zlecenie Zarządu Banku została opracowana niniejsza monografia zawierająca rys historyczny grodziskiej spółdzielczości bankowej.

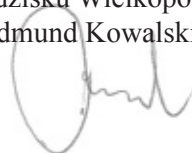
To znakomita okazja, by przyjrzeć się bogatej przeszłości tej instytucji, stanowiącej część historii miasta i powiązanej trwale z losami jego społeczności.

W niniejszej publikacji przedstawiono działaczy, pracowników, mieszkańców ziem grodziskiej, którzy przez 140 lat swoją działalnością i pracą przyczynili się do rozwoju tego Banku.

Praca autorstwa Pana Marka Tomczaka przedstawia powstanie, przemiany, rozwój i działalność Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim ukazane na podstawie źródeł historycznych.

Ograniczona objętość opracowania nie pozwoliła na prezentację kompletnej historii tej instytucji i działaczy. Niemniej jednak jubileuszowe wydawnictwo jest prawdziwym historycznym skarbcem wiedzy o naszym Banku. Jestem głęboko przekonany, że publikacja spotka się z Państwa dużym zainteresowaniem.

Prezes Zarządu Banku Spółdzielczego
w Grodzisku Wielkopolskim
Edmund Kowalski

Od autora

Praca pt. „Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim 1873-2013” poświęcona została 140-letniej historii i tradycji Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim, założonego 26 czerwca 1873 roku. Powstał on nie tylko z inicjatywy wybitnego Wielkopolanina, ks. Augustyna Szamarzewskiego, ale również dzięki zabiegom i staraniom miejscowych działaczy społeczno-gospodarczych i kulturalnych.

Początkowo przybrał miano Banku Ludowego. Od 1950 roku jego nazwa uległa trzykrotnej zmianie, przyjmując formę – Gminnej Kasy Spółdzielczej, Kasy Spółdzielczej i obecnie – Banku Spółdzielczego.

W zależności od zmian polityczno-gospodarczych, jakie miały miejsce na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX wieku i XX stuleciu zakres, cel oraz metody i formy działania Banku ulegały częstej modyfikacji. Mimo tak zmiennych uwarunkowań działalność spółdzielni oszczędnościowo-kredytowej w Grodzisku Wielkopolskim wywarła głęboki wpływ na życie gospodarcze miasta i jego okolic. Ponadto, w myśl przyjętych zadań statutowych, prowadziła ona ożywioną działalność o charakterze społecznym i kulturalnym.

W pierwszych dziesięcioleciach swojego istnienia oprócz dotacji, jakie przekazywała miejscowym instytucjom publicznym i organizacjom społecznym, udzielała także pomocy finansowej, służącej wsparciu celów ogólnonarodowych. Po drugiej wojnie światowej zajęła się również pracą społeczno-wychowawczą i kulturalno-oświatową, przede wszystkim wśród społeczności wiejskiej, a w szczególności wśród kobiet i młodzieży wywodzącej się z tego środowiska.

Do przeprowadzenia badań nad najstarszą historią działalności Banku w okresie zaboru pruskiego i dwudziestolecia międzywojennego bardzo przydatne okazały się dane statystyczne, zawarte w publikowanych w tych okresach sprawozdaniach Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. Wiele cennych informacji przedstawiających ówczesne realia działalności spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych, w tym podłoże prawne, zasady oraz formy i metody działania, zawierają ówczesne fachowe czasopisma, do których zaliczyć należy przede wszystkim „Ruch Społeczno-Ekonomiczny” i „Poradnik dla Spółek” (w okresie dwudziestolecia międzywojennego – „Poradnik Spółdzielni”). Bogaty materiał źródłowy z tych lat znajduje się także w protokółarzach organów samorządowych Banku, zachowanych w jego archiwum. Skąpe natomiast informacje źródłowe, w szczególności dane statystyczne, zachowały

się dla lat 1945-1955. Podstawę do dalszych badań stanowiły głównie sprawozdania bilansowe, protokółarze Walnych Zgromadzeń (Zebrzań Przedstawicieli), Rady Nadzorczej i Zarządu oraz protokoły polustracyjne.

Pragnę w tym miejscu podziękować Prezesowi Banku – Edmundowi Kowalskiemu, za miłą i rzetelną współpracę, która dzięki jego zabiegom i zaangażowaniu mogła zaowocować w postaci niniejszej publikacji. Pragnę również podziękować za cenne informacje długoletniemu członkowi Rady Nadzorczej i Zarządu, nieżyjącemu Henrykowi Adamczewskiemu, oraz byłej pracowniczce Banku, już zmarłej – Marii Bąk.

Słowa podziękowania pragnę skierować także pod adresem byłego Dyrektora Banku Gospodarki Żywnościowej S.A. w Poznaniu, Franciszka Mellera, za którego aprobatą wyrażono zgodę na korzystanie z zasobów archiwalnych tegoż Banku oraz pod adresem jego archiwisty, Bernarda Przybylskiego, który niejednokrotnie poświęcił swój prywatny czas, celem umożliwienia mi skorzystania z jak największej liczby jednostek archiwalnych. Pomocą w dziele powstania tej pracy służył również Dariusz Matuszewski – kustosz Muzealnej Izby Tradycji Ziemi Grodziskiej, któremu serdecznie dziękuję za cenne uwagi merytoryczne.

Mam nadzieję, że publikacja ta okaże się cennym źródłem informacji o grodzickim Banku Spółdzielczym, a także pobudzi spółdzielców do dalszej pracy na rzecz swojego środowiska.

Pracę poświęcam moim synom.

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział I

Zarys początków spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej w Wielkopolsce

Rozdział I

Zarys początków spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej w Wielkopolsce

Wielkopolska, która znalazła się po II rozbiórce Polski w granicach państwa pruskiego, a po zjednoczeniu Niemiec pod berłem pruskim, w Cesarstwie Niemieckim (1871 r.) stała się jedną z jego prowincji. Utworzona w ten sposób II Rzesza zmierzała do zbudowania silnego i potężnego państwa przemysłowego.

Rozwój stosunków kapitalistycznych w rolnictwie nastąpił w Prusach w wyniku stopniowego przekształcania się majątków feudalnych w przedsiębiorstwa typu kapitalistycznego. W związku z powyższym w państwie tym przeprowadzono wiele reform agrarnych, które w konsekwencji pozostawiły w rękach obszarniczych ponad połowę ziemi uprawnej. W myśl założeń pruskich władz zaborczych, Wielkopolska stać się miała dla późniejszej Rzeszy typowym zapleczem rolniczo-aprowizacyjnym. Realizacja przyjętej polityki oraz zjednoczenie Niemiec pociągnęły za sobą wzmożoną kolonizację żywołu germańskiego na tych obszarach.

Po okresie powstań narodowych, które miały miejsce głównie w pierwszej połowie XIX w., a w zasadzie już podczas ich trwania, na ziemiach polskich pod zaborami zaczęła się rozwijać tzw. praca organiczna. Ta rodząca się ideologia społeczna przeciwstawiała się walce powstańczej i wysuwała na pierwszy plan konkretne działania na rzecz wewnętrznego umocnienia kraju w ramach, na jakie pozwalały warunki narzucone przez władze zaborcze. Naczelnym celem „pracy organicznej” było dążenie do ogólnego rozwoju gospodarczego, który z kolei przynieść miał ekonomiczne i kulturalne wzmocnienie polskiej nacji oraz podtrzymanie poczucia odrębności i utrwalenie solidarności narodowej. Praktyczne działania podejmowane przez zwolenników pozytywizmu sprowadzały się do organizowania stowarzyszeń i spółek o celach pozapolitycznych, przede wszystkim gospodarczych, a także charytatywnych. Przykładem tego typu zrzeszeń były m.in. spółki oszczędnościowo-pożyczkowe, których szybki rozwój w Wielkopolsce nastąpił w drugiej połowie XIX w. i na początku XX w. Miały one szczególny charakter, gdyż urzeczywistniały program „pracy organicznej” w zakresie kredytu i gromadzenia oszczędności w bankach przez chłopów, rzemieślników, drobnych wytwórców, kupców i robotników. Ponadto, jak napisał w swojej pracy Tadeusz Wyszomirski, „... w okresie przed pierwszą wojną światową podstawowym celem spółdzielczości bankowej była – podobnie jak w innych krajach europejskich

– obrona członków przed wyzyskiem i lichwą, ale na naszych ziemiach w okresie zaborów nie mniej istotną, a może najważniejszą była związana z tym walka ekonomiczna o utrzymanie, a nawet wzrost polskiego stanu posiadania, o rozwój gospodarczy polskiej społeczności, kojarzone z walką o tożsamość narodową, o niepodległość”¹.

Jednym z bardzo ważnych czynników stymulujących powstawanie spółdzielni typu kredytowego była szeroko rozpowszechniona lichwa. Rynek pieniężny nie był w tym czasie jeszcze należycie zorganizowany. Lichwiarze od udzielanych przez siebie krótkoterminowych pożyczek pobierali horrendalne procenty. Wahwały się one niekiedy nawet od 100 do 300% w stosunku rocznym. Pociągało to za sobą poważne zubożenie, a często i bankructwo tych, którzy potrzebowali kredytu w celu utrzymania swoich gospodarstw rolnych, warsztatów rzemieślniczych itp.

W zakresie samopomocy finansowej i walki z lichwą szczególną rolę odegrały tworzące się spółki oszczędnościowo-pożyczkowe, które na terenie Wielkopolski i Pomorza Gdańskiego² przybierały różne nazwy, takie jak: Towarzystwo Pożyczkowe, Kasa Oszczędności i Pożyczek, Towarzystwo Pożyczkowo-Zarobkowe, Spółdzielnia Pożyczkowa, Kasa Pożyczkowa, Sklep Ludowy itd. Najwięcej jednak towarzystw kredytowych przyjmowało nazwę – Bank Ludowy. Tym, który zachęcał nowo powstające spółki do przyjmowania przez nie tej właśnie nazwy, był ks. Augustyn Szamarzewski, wybitny organizator i współtwórca kilkudziesięciu banków ludowych w zaborze pruskim. Jego zdaniem wyraz „ludowy”, ujęty w nazwie spółki, określał od razu jej cel, charakter i pole działania oraz miał na celu skupić w sobie wszystkie warstwy społeczne, zaspokajając tym samym ich potrzeby oszczędnościowo-pożyczkowe.

Pierwsze spółdzielnie kredytowe w Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim, które swoją działalność oparły na przepisach prawnych, powstały w latach 1861-1862. Za pierwszą tego typu spółkę uważa się założone w 1861 r. Towarzystwo Pożyczkowe dla miasta Poznania, które powstało dzięki inicjatywie znanego działacza spółdzielczości, Mieczysława Łyskowskiego³. W następnych latach powstały banki w Brodnicy, Golubiu (1862 r.), Gniewkowie (1864 r.), Gostyniu, Trzemesznie, Strzelnie (1865 r.), a później w wielu innych miejscowościach⁴.

Rozwój spółek zarobkowych w Wielkopolsce przyspieszyło pruskie ustawodawstwo o spółdzielniach z 4 lipca 1868 r., które wprowadziło do stowarzyszeń „...kontrolę publiczną i zasady racjonalnego gospodarowania funduszami pieniężnymi. Ponadto przyspieszyło proces przyswajania doświadczeń spółdzielczości niemieckiej utrwalonych w normie prawnej oraz stanowiło podstawę prawną dla domagania się

---

¹ T. Wyszomirski, *Historia i perspektywy spółdzielczości bankowej*, Warszawa 1983, s. 5-6.

² Podobnie jak Wielkopolska, Pomorze Gdańskie było jedną z prowincji pruskich nazywaną Prusami Zachodnimi.

³ W. Rusiński, *Wielkopolski system spółdzielczości kredytowej*, praca zbiorowa pod redakcją S. Ochockińskiego, Warszawa-Poznań 1985, s. 12, (cyt. dalej: *Wielkopolski system ...*).

⁴ Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych 1918, s. 69 (cyt. dalej: *Sprawozdanie Związku...*).

od władz pruskich neutralnego stosunku wobec spółdzielni polskich”⁵. Prawo to wykorzystał w swojej działalności patronackiej nad spółkami ks. Augustyn Szamarzewski, który stanowisko patrona piastował w latach 1872-1891⁶. Lata te obejmują szybki wzrost liczby spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych. W 1872 r. istniały na terenie Wielkopolski i Pomorza Gdańskiego 34 spółki tego typu, a już rok później, dzięki pracy i zaangażowaniu się ks. Szamarzewskiego, przybyło piętnaście kolejnych. Także w 1873 r. został założony Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim. Zaliczyć go należy do najstarszych banków ludowych, tym bardziej że już w 1918 r. działało pod zaborem pruskim 214 polskich towarzystw kredytowych⁷.

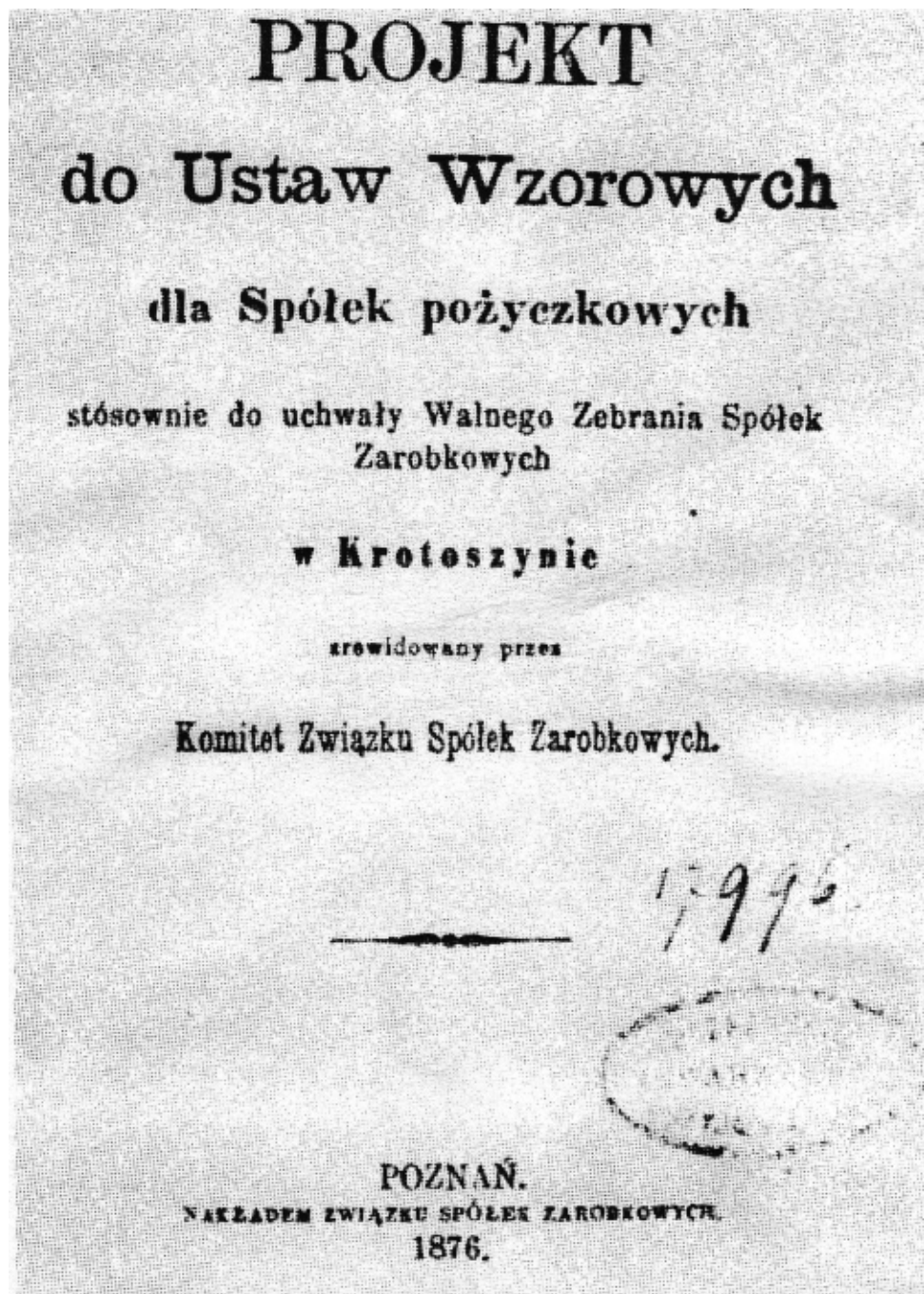
Ks. Augustyn Szamarzewski Patron Związku Spótek Zarobkowych i Gospodarczych w latach 1872-1891

⁵ S. Ochociński, *Wielkopolski system...*, s. 65.

⁶ Kolejno patronami Związku Spótek Zarobkowych byli: Kazimierz Kantak (1871 r.), Kazimierz Szulc (1871-1872), ks. Augustyn Szamarzewski (1872-1891), ks. Piotr Wawrzyniak (1891-1910), ks. Stanisław Adamski (1910-1927), Włodzimierz Seydlitz (1927-1934).

⁷ Sprawozdanie Związku ..., 1918.

Projekt do Ustaw Wzorcowych dla Spółek Pożyczkowych księdza Szamarzewskiego

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział II

Rozwój i działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim pod zaborem pruskim 1873-1918

Rozdział II

Rozwój i działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim pod zaborem pruskim 1873-1918

1. Pierwsze zręby

Powstające w Wielkopolsce stowarzyszenia kredytowe były pierwotnie łączeniem się jednostek ekonomicznie słabych, celem ich wzmocnienia. Pod hasłem – „Własną pracą i pomocą a siłami zjednoczonymi” – odbył się w Poznaniu w 1871 r. pierwszy zjazd przedstawicieli towarzystw kredytowych, który powołał do życia polski związek spółdzielczości bankowej pod nazwą – Związek Spółek Zarobkowych i Gospodarczych⁸.

Tworzące się spółki pożyczkowe były przeciwieństwem towarzystw akcyjnych. Działalność tych ostatnich opierała się bowiem na kapitale, a banków spółdzielczych na osobach. Z tego też względu wpływały wszelkie gospodarcze i prawne różnice pomiędzy jednymi a drugimi. W spółkach akcyjnych wpływ na kierownictwo miał ten akcjonariusz, który skupiał w swoim ręku największą ilość akcji. W stowarzyszeniach spółdzielczych każdy członek, niezależnie od wielkości zgromadzonego udziału, posiadał tylko jeden głos.

Próbie założenia spółdzielni kredytowej w Grodzisku Wielkopolskim podjęto już w 1872 r. Miejscowi zwolennicy tego projektu nawiązali pierwsze kontakty z Patronem Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych, ks. Augustynem Szamarzewskim, 19 listopada tegoż roku. W sześć miesięcy później ogłosił on na łamach „Dziennika Poznańskiego” list otwarty do mieszkańców miasta i jego okolic, w którym zachęcał do tego, ażeby „... który bądź z nich zwołał Walne Zebranie i podał mi [ks. Szamarzewskiemu – przyp. aut.], osobistości gorliwe i chętne do pracy, a ufam w Bogu, że za pomocą nich zdołam założyć spółkę pożyczkową, która stosunki majątkowe, przemysł i gospodarstwo ubogich mieszkańców podnosić będzie”⁹. W miesiąc po tym wydarzeniu, 26 czerwca 1873 r., zwołano w mieście Walne Zebranie, którego celem było

⁸ S. Ochociński, Wielkopolski system..., s. 72-87. Faktycznie pierwsza nazwa brzmiała – Związek Spółek Zarobkowych Polskich. Dopiero w 1891 r. zmieniono nazwę na podaną w tekście.

⁹ „Dziennik Poznański” 1873, nr 121.

założenie towarzystwa kredytowego. Duży wkład w jego zorganizowanie wnieśli obywatele Grodziska Wielkopolskiego – Edward Górski i Maciej Aleksandrowicz¹⁰. Dzięki ich pracy i zaangażowaniu w zebraniu założycielskim wzięło udział ponad 200 osób¹¹. Przybył na nie ks. Augustyn Szamarzewski. Zebrani powołali go na przewodniczącego zgromadzenia. Po powitaniu ks. Patron zapoznał obecnych z ogólnymi zasadami funkcjonowania spółek oszczędnościowo-pożyczkowych oraz wyjaśnił szczegółowo, na czym polega solidarna odpowiedzialność za zobowiązania spółdzielni. Po krótkiej dyskusji odczytano projekt statutu, który został przyjęty przez wstępujących do towarzystwa bez zastrzeżeń. W ten sposób, w myśl pruskiego prawa o stowarzyszeniach z 1868 r., zawiązał się:

BANK LUDOWY W GRODZISKU ZAPISANA SPÓŁKA

Do nowo utworzonej spółdzielni przystąpiło od razu 97 osób. W dalszej części obrad wybrano pierwszego prezesa Rady Nadzorczej. Na stanowisko to powołano ks. Józefa Sąchockiego, który przez podanie ręki ks. Szamarzewskiemu urząd ten przyjął. Na jego zastępcę wybrano Ludwika Mieczkowskiego, miejscowego przedsiębiorcę. Następnie dokonano wyboru pozostałych członków Rady Nadzorczej, a zostali nimi: Jan Grossman – adwokat, Ignacy Gronowicz – piwowar, Jan Kosicki – piekarz, Franciszek Morkowski – radca prawny, Walenty Zelwerowicz – kupiec, Antoni Świątkowski – kupiec (wszyscy z Grodziska) oraz Antoni Adamczak – rolnik z Ptaszkowa.

W myśl paragrafu 4 przyjętego statutu Rada Nadzorcza przedstawiła Walnemu Zebraniu kandydatów do Zarządu spółki, które w wyniku tajnego głosowania wybrało pierwszego dyrektora Banku w osobie ks. Antoniego Fórmanowicza. Funkcję kasjera powierzono Maciejowi Aleksandrowiczowi, a stanowisko kontrolera – Edwardowi Górskiemu. Ukonstytuowany w ten sposób Zarząd podpisał deklarację lojalności następującej treści: „My niżej podpisani obrani na dzisiejszym walnem zebraniu na członków zarządu banku ludowego, zapisanej spółki w Grodzisku w tym charakterze urzędu i obowiązku, który pod nazwiskami naszymi stoi oświadczamy protokółarnie, że powyższy obór członków przyjmujemy i wszelkie obowiązki wynikające z ustaw banku ludowego, zapisanej spółki, z uchwał walnego zebrania i instrukcji rady nadzorczej sumiennie (...) wykonywać będziemy”¹².

Na poczet rozpoczynającej się działalności Banku Walne Zebranie upoważniło Zarząd i Radę Nadzorczą do zaciągnięcia w imieniu towarzystwa kredytu w wysokości nieprzekraczającej 10 tys. talarów.

Przystępujący do utworzonej spółki „... przejęli wzajemnie, na zasadzie odpowiedzialności – jeden za wszystkich i wszyscy za jednego – tę, w obrębie zamkniętego

¹⁰ Maciej Aleksandrowicz był uczestnikiem powstania styczniowego i podczas walk stracił nogę. Źródło: D. Matuszewski, Powiat Grodziski wczoraj i dziś, Grodzisk Wielkopolski 2014, s. 21.

¹¹ Tamże, nr 149. Grodzisk liczył w tym czasie około 3500 mieszkańców.

¹² Protokółarz Walnych Zebrań Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim 1873-1911, s. 2-4, (cyt. dalej: Protokółarz Walnych...).

koła stowarzyszonych zastrzeżoną pewnością, tak wielce i niezbędnie im potrzebną do istnienia, i rozwoju”¹³. Paragraf pierwszy statutu określał jednoznacznie, że – „Przedmiotem przedsiębiorstwa jest prowadzenie interesu bankowego na wspólny kredyt w celu wzajemnego dostarczania środków pieniężnych w rzemiośle, przemyśle i gospodarstwie potrzebnych”.

Sprawozdanie z pierwszego, założycielskiego Walnego Zebrania ukazało się w „Dzienniku Poznańskim” 2 lipca 1873 r. Czytamy w nim m.in. – „Bank już załatwia wszelkie czynności ustawami przepisane. Jak się dowiadujemy wpłynęło do kasy jego zaraz w dniu zawiązania przeszło 100 tal. [talarów – przyp. aut.] ze wstępnego i składki miesięcznej, a wczoraj złożono w nim 600 tal. depozytu. Świetny to bez wątpienia początek, oraz wymowny dowód wytrwałości i pracy czcigodnego patrona [ks. Szamarzewskiego – przyp. aut.], tego męża prawdziwego poświęcenia, który niezrażony pierwszym niepowodzeniem nowych użył środków do ukończenia rozpoczętego dzieła”¹⁴.

Grodzisk 15 lipca. Spółka pożyczkowa.

Dnia 26 przeszłego miesiąca zjechawszy tu ks. Szamarzewski, uchwalił spółkę pożyczkową. Zaraz tego samego dnia przystąpiło 97 członków. Dyrektorem téj Spółki jest ks. Fórmanowicz, kasjerem p. Aleksandrowicz, kontrolerem p. Górski. Ach daj Boże! by ta Spółka położyła koniec téj przekłętéj lichwie, która wielu uczyniła nieszczęśliwymi.

„Orędownik Grodziski” z 19 lipca 1873 r.

2. Podłoże prawne

Od chwili, kiedy działalność towarzystw oszczędnościowo-pożyczkowych oparta została na pruskim kodeksie handlowym, a raczej na wspomnianym wcześniej prawie z 4 lipca 1868 r., będącym wynikiem kodeksu handlowego, musiały takowe podporządkować się wszelkim ustawom i przepisom, które z jednej strony wzmacniały ich pozycję, a z drugiej dawały pewną rękojmię prawną członkom i osobom pozostającym z nimi w stosunkach finansowych.

Najwyższym organem samorządowym Banku Ludowego w Grodzisku było Walne Zebranie. Do jego głównych zadań należało m.in.: zatwierdzanie całorocznego spra-

¹³ Tamże, s. 5-6.

¹⁴ „Dziennik Poznański” 1873, nr 149.

wozdania bilansowego, uchwalanie zmian statutowych, nabywanie i sprzedaż majątku nieruchomego¹⁵, ustalanie maksymalnej wysokości zadłużenia, jakie spółka mogła zaciągnąć w imieniu towarzystwa oraz wybór członków Zarządu i Rady Nadzorczej.

Rada Nadzorcza składała się z dziewięciu osób: prezesa, wiceprezesa i siedmiu członków. Wybierano ją na okres trzech lat. Po upływie kadencji byli jej członkowie mogli być do niej wybrani ponownie. Rada Nadzorcza stanowiła rodzaj Walnego Zebrania i reprezentowała wszystkich wspólników wobec Zarządu. Do jej podstawowych zadań należała szeroko pojęta kontrola tego organu. Szczególnie dbano o to, ażeby osoby do niej wybierane nie pozostawały z członkami Zarządu w stosunku rodzinnym, handlowym, a nawet finansowym.

Skład Zarządu, wybieranego również na okres trzech lat, tworzyli: dyrektor, podskarbi (kasjer) oraz kontroler¹⁶. Ogólnie rzecz ujmując, reprezentował on towarzystwo wobec osób trzecich i załatwiał wszystkie bieżące sprawy finansowo-administracyjne spółki.

W przyjętym przez założycieli Banku statucie najbardziej uciążliwym, a niekiedy dezorganizującym działalność spółdzielni, jak to zresztą potwierdziła przyszłość, okazał się paragraf 43, w którym zapisano, że „...obecność 2/3 wszystkich członków potrzebną jest, jeżeli mają zapaść uchwały dotyczące się zmian statutów lub ich uzupełniania, a obecność 5/6 wszystkich członków konieczną jest, jeżeli ma zapaść uchwała rozwiązania Towarzystwa. W każdym z powyższych przypadków rozstrzyga nie absolutna większość głosów, lecz 2/3 obecnych członków”.

Podobny zapis statutowy posiadała w tym okresie większość spółek oszczędnościowo-pożyczkowych. Był on jak najbardziej trafny, ponieważ zmierzał do tego, ażeby w najbardziej ważnych sprawach dotyczących towarzystw decydowała większość wspólników, przez co chciano osiągnąć pełną demokrację w podejmowanych decyzjach, a co za tym idzie, pełną świadomość i odpowiedzialność za losy wspólnej spółki i wspólnego interesu. Stosowanie tej zasady przynosiło niekiedy skutek odwrotny. Mimo iż członkowie grodziskiego Banku byli o Walnych Zebraniach informowani przez jego organ prasowy, jakim od założenia towarzystwa był „Przyjaciół Ludu”, a od 1890 r. – „Wielkopolanin”, nie wszyscy brali w nich udział. W celu podjęcia ewentualnych zmian statutowych, które z upływem lat i rozwojem spółki stawały się często koniecznością, uzyskanie na Walnych Zebraniach wymaganych 2/3 ogólnej liczby wspólników było w zasadzie barierą nie do pokonania. Trzeba jednak zaznaczyć, że członkami Banku byli nie tylko mieszkańcy Grodziska, ale także ludność okolicznych miast i wsi, której wzięcie udziału w zebraniach, biorąc pod uwagę chociażby ówczesne środki lokomocji, sprawiało dużą trudność. Ponadto na Walnych Zebraniach

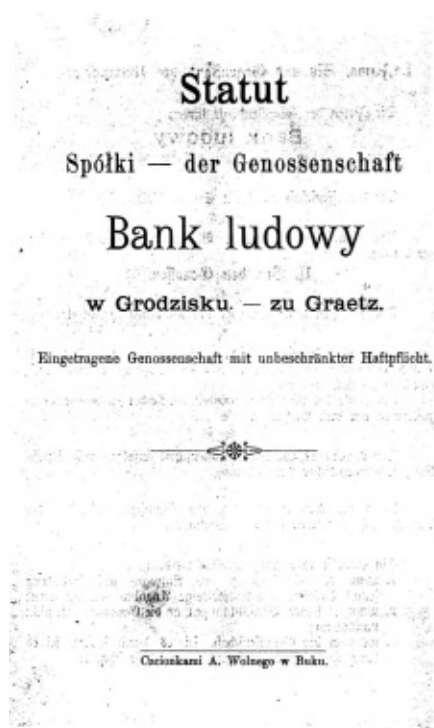
---

¹⁵ Po zmianach statutowych dokonanych w 1894 r. decyzje o nabywaniu nieruchomości podejmowała Rada Nadzorcza.

¹⁶ Po zmianie statutu w 1894 r. Zarząd wybierany był przez Radę Nadzorczą. Szczegółowe kompetencje poszczególnych organów samorządowych Banku zamieszczono w aneksach (Statut Banku Ludowego w Grodzisku z 1873 r.).

wielokrotnie proponowano, aby posiedzenia odbywały się nie w dni robocze, a w niedziele, kiedy to wielu z nich mogłoby oderwać się od codziennej pracy i znaleźć czas na to, by w nich uczestniczyć.

Pewną szansę na rozwiązanie omawianego problemu stworzyła nowa, niemiecka ustawa o spółdzielczości z 1889 r. Przyjęcie przez Bank nowego statutu nie rozwiązało jednak tej kwestii do końca. Dopiero kolejna jego zmiana, uchwalona przez Walne Zebranie w 1894 r., umożliwiła dokonywanie poprawek statutowych według diametralnie odmiennej procedury. Od tego roku do obradowania i podejmowania uchwał na Walnym Zebraniu wystarczała obecność siedmiu współników. Wyjątek stanowił paragraf 37, w myśl którego do rozwiązania się spółki potrzebna była obecność co najmniej 3/4 wszystkich członków i zgoda na jej rozwiązanie tyłuż samo obecnych współników. Zapis ten zabezpieczał towarzystwo przed ewentualnym, niepodyktowanym względami ekonomicznymi, upadkiem, a co za tym idzie, przed rozwiązaniem¹⁷.

Pierwsza i ostatnia strona statutu Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim
– uchwalonego przez Walne Zebranie w 1894 r.

¹⁷ Statut Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim zarejestrowany w miejscowym sądzie 12 września 1894 r.

3. Siedziba Banku i jego członkowie

Zgodnie z uchwałą podjętą na założycielskim Walnym Zebraniu, 13 lipca 1873 r. zebrali się na wspólnym posiedzeniu wszyscy członkowie Rady Nadzorczej i Zarządu. Uchwalono na nim m.in.:

- wysokość oprocentowania depozytów odpowiednio do: za miesięcznym wypowiedzeniem 5%, kwartalnym 5,5% i rocznym – za kwartalnym wypowiedzeniem 6% w stosunku rocznym,
- zaciągnięcie w Banku Włociańskim 1000 talarów kredytu na poczet przyszłych pożyczek członkowskich,
- stopę procentową od udzielanych kredytów w wysokości 8% w stosunku rocznym,
- przyjęcie kursora (gońca), którego miesięczne wynagrodzenie wynosić miało jednego talara¹⁸.

Oprócz tego przyjęto do spółki nowych członków oraz ustalono, że wspólne posiedzenia Rady Nadzorczej i Zarządu odbywać się będą w pierwszą niedzielę po pierwszym każdym miesiąca.

W tym samym dniu odbyło się inauguracyjne posiedzenie Zarządu, na którym przyznano pierwsze pożyczki – największa z nich wynosiła 200, a najmniejsza 25 talarów. Uzgodniono ponadto, że zebrania tego organu odbywać się będą w każdy wtorek po godz. 18.

Głoszenie o rozpoczęciu działalności oszczędnościowo-pożyczkowej zamieściła spółka na łamach „Przyjaciela Ludu”.

Ner. 32. **PRZYJACIEL LUDU.** Rok XIII.

Chełmno, piątek 8 Sierpnia.

1873.

Redaktor odpowiedzialny
J. F. Tomaszewski w Chełmnie.

INSERATY czyli ogłoszenia po 2 sgr. od
wierza dróżnego petylowego czterołamowego lub
od półtora talerza miesięcz.

Wiadomości handlowe
1000 kilogr. równo 2060 funt.

Wiadomości handlowe
1000 kilogr. równo 2060 funt.

Poznań, 4 lipca Wrocław, 4 sierp.
za 100 kilogramów

	od — do		od — do	
	tal. sg. f.	tal. sg. f.	tal. sg. f.	tal. sg. f.
Pasen 42 Kg	2 12	6 4	7 13	— 13
Zyto 40 Kg	2 7	2 12	6 6 18	7 1
Jęczmień 37 Kg	2 1	2 2	6 2	6 18
Owies 25 Kg	1 10	1 18	5 15	6 22
Gruch 45 Kg	—	—	5	5 17
Kart. 40 Kg	—	—	—	—

	od — do		od — do	
	tal. sg. f.	tal. sg. f.	tal. sg. f.	tal. sg. f.
Prasienca	14	— 56	— 20	— 63
Zyto	59	— 67	— 45 11	— 53 22 6
Jęczmień	59	— 67	— 45	— 57
Owies	46	— 59	— 45	— 53
Gruch	55	— 67	— 45	— 43
Okw. 10000 ^{1/2}	17	— 19	— 45	— 43

Strona tytułowa organu prasowego Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1889

¹⁸ Protokół Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim z lat 1873-1880, s. 1-5, (cyt. dalej: Protokół Rady...1873-1880). 1 talar stanowił w zasadzie wartość trzech nieco później wprowadzonych marek niemieckich.

Bank ludowy w Grodzisku zap. Sp.

Nowo zawiązany Bank Ludowy w Grodzisku zapisana Spółka rozpoczął w dniu dzisiejszym swoje działania bankowe, o czym członków i szanowe obywatelstwo nasze niniejszem zawiadomiamy.

Stopa procentowa od pożyczek na weksle z Banku ludowego w Grodzisku Zapisanej Spółki zaciągnąć się mogących, przez Radę Nadzorczą i Zarząd na dzisiejszem plenarnem posiedzeniu na 8 od sta ustanowioną została.

Bank udziela członkom pożyczki stósownie do zasobów gotowych według przepisów w ustawach zawartych do prawa o związkach z dnia 4go Lipca 1868 r. i przyjmuje nowo zgłaszających się członków za wstępem 1 talara do funduszu żelaznego i za zapłatą składki najmniej 2½ sgr. miesięcznie wynoszącej na udział kasowy własnością członka zostający.

Bank przyjmuje od członków i nieczłonków depozyta i procentuje takowe za miesięcznem wypowiedzeniem po 5 od sta, za kwartalnem wypowiedzeniem po 5½ od sta depozyta zaś na rok cały złożone a za kwartalnem wypowiedzeniem zwrócić się mające po 6 od sta.

Pożyczki na rzecz Banku zaciągnąć się mające procentuje się według poprzedniej umowy.

Lokal kasowy znajduje się w mieszkaniu kasjera bankowego p. M. Alexandrowicza w Grodzisku.

Grodzisk dnia 13 Lipca 1873.

Bank Ludowy w Grodzisku Zapisana Spółka.
X.A. Fórmanowicz. Górski. M. Alexandrowicz.

Ogłoszenie zamieszczone w „Przyjacielu Ludu” – informujące o rozpoczęciu działalności Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim

Z informacji tej wynika, że pierwszą siedzibą Banku było prywatne mieszkanie kasjera bankowego, kupca Macieja Aleksandrowicza. Wydierżawiono od niego jeden pokój, adoptując go na lokal bankowy (dziś budynek ten już nie istnieje – obecnie ul. Szeroka 22)¹⁹. Z czasem wyposażony został w szafę pancerną, stół, sześć krzeseł i dwie ławy. W 1899 r. powiększono go o przylegające doń pomieszczenie. Za jego wynajęcie spółka płaciła Aleksandrowiczom 300 marek (mk) rocznie²⁰.

¹⁹ „Przyjaciel Ludu” 1873, nr 32, s. 3.

²⁰ Protokółarz Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim z lat 1894-1920, s. 8 i 44, (cyt. dalej: Protokółarz Rady...1894-1920).

Pierwsza siedziba Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim
(pierwszy budynek od prawej strony – obecnie ul. Szeroka)

Na posiedzeniu Rady Nadzorczej w 1905 r., w którym wziął udział ówczesny patron spółek zarobkowych, ks. Piotr Wawrzyniak, przedyskutowano sprawę przeniesienia siedziby towarzystwa do nowszego budynku, bezpieczniejszego pod względem zagrożenia pożarowego. W następnym roku wydzierżawiono w tym celu pomieszczenie w gmachu przy ul. Szerokiej 1, a w 1917 r. Bank nabył tę nieruchomość od Heleny Karwowskiej za sumę 55 tys. mk²¹.

Lokal kasowy był początkowo czynny tylko dwa razy w miesiącu, każdego 1. i 15. Wraz z rozwojem spółki stało się to niewystarczające i uciążliwe dla klientów. W 1894 r. Walne Zebranie, na wniosek Józefa Jasińskiego, późniejszego dyrektora Banku, uchwaliło zmianę czasu jego otwarcia. Od lipca tegoż roku, oprócz wcześniej obowiązującego harmonogramu urzędowania, czynny był również w dni targowe, to jest we wtorki i piątki oraz w soboty od godziny 14. do 16. W związku ze wzrostem czynności i ilości przeprowadzanych operacji bankowych, a także rosnącą liczbą członków, od 1910 r. obsługę interesantów prowadzono już codziennie w godzinach przedpołudniowych (od 10. do 12.) i popołudniowych (od 14. do 16.).

O przyjęciu do grona wspólników decydowała, obradująca razem z Zarządem, Rada Nadzorcza. Członkiem Banku mogła zostać każda osoba samodzielna wobec prawa lub prawnie zastąpiona. Do towarzystwa mogły należeć także kobiety²². Kandydaci po

²¹ Tamże, s. 346. Budynek ten wybudowany został w 1891 r. przez kupca Abrachama Herzfelda z przeznaczeniem na dom handlowy. Był siedzibą Banku do końca 1985 r. – Sąd Rejonowy w Grodzisku Wielkopolskim, Akta i Dokumenty Księgi Wieczystej Państwowego Biura Notarialnego, Kw. nr 26421.

²² W niektórych spółkach członkostwo zastrzegano tylko dla mężczyzn.

zapoznaniu się ze statutem składali pod nim swój podpis. Ciekawym jest, że analfabeci chcący przystąpić do spółki i tym samym wziąć na siebie wobec niej zobowiązania, deklarowali swój akces za pośrednictwem notariusza lub w obecności dwóch świadków²³. Były to w zasadzie wszystkie warunki, jakie powinien spełnić przyjmowany wspólnik. W 1894 r. określono nowe zasady, w myśl których o przyjęciu, względnie nieprzyjęciu zgłaszającej się osoby, decydował samodzielnie Zarząd. Odnośna uchwała musiała zapisać jednogłośnie. Uchwalono ponadto, że w razie należenia członka do jeszcze innej spółki kredytowej bez względu na to, czy towarzystwu przy przyjmowaniu kandydata było o tym wiadomo, czy też nie, należało go natychmiast ze spółdzielni wykluczyć²⁴. Ta dość istotna zmiana miała zapewne zapobiec występującemu, wielokrotnemu zadłużaniu się członków w innych bankach, co w konsekwencji doprowadzało ich do poważnych obciążeń finansowych, a niekiedy do niewypłacalności poszczególnych pożyczkobiorców.

Grodziski Bank nie ograniczał członkostwa tylko dla Polaków. Do towarzystwa przyjmowano również Niemców, co w znacznym stopniu wzmacniało jego pozycję wobec pruskich władz administracyjnych. Początkowo liczba wspólników zwiększała się równomiernie. W latach 1873-1878 wzrosła odpowiednio ze 131 do 224 członków. W okresie tym miasto znajdowało się w powiecie bukowskim, który obejmował swym zasięgiem Buk, Grodzisk, Lwówek, Nowy Tomyśl i Opalenicę²⁵. Na terenie tym pierwsza polska spółka oszczędnościowo-pożyczkowa typu spółdzielczego powstała w Buku – 1 sierpnia 1872 r. Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim był zatem drugim towarzystwem kredytowym powstałym na określonym wyżej obszarze, co stwarzało mu dogodną sytuację do szybkiego rozwoju. Od 1879 r. liczba jego członków zaczęła jednak systematycznie maleć. Bezpośrednią przyczyną tego negatywnego zjawiska był fakt założenia w lutym 1878 r. Banku Ludowego w Opalenicy. Wielu jej mieszkańców i okolic, będących do tego czasu wspólnikami grodziskiego Banku, po uregulowaniu z nim swoich zobowiązań, przenosiło się ze względów praktycznych do nowo utworzonego towarzystwa. Po dziesięciu latach działalności doszło jednak do jego rozwiązania. Tym razem nastąpił proces odwrotny. Już w 1893 r. liczba członków Banku Ludowego w Grodzisku osiągnęła poziom z 1878 r. (225 członków) i nadal się zwiększała. W 1914 r. wzrosła do 557 wspólników. Biorąc pod uwagę fakt, że w okolicy miasta powstało wiele innych kas pożyczkowych, w tym także ludowych, do których zaliczyć należy bank we Lwówku (1878-1883, reaktywowany w 1906 r.), Kamieńcu (1890 r.), Zbąszyniu (1894 r.), Stęszewie (1898 r.), Terespotockiem (1900 r.), Wolsztynie (1904 r.), Dakowach Mokrych (1906 r.), Wielichowie (1907 r.), Opalenicy (reaktywowany w 1910 r.), Bukowcu (1911 r.), należy stwierdzić, że wzrost ten był znaczny²⁶. Niewielki spadek liczby członków wystąpił w latach 1915-1918 – w latach trwania pierwszej wojny światowej.

²³ Protokółarz Rady...1873-1880, s. 87.

²⁴ Statut Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim z 1894 r., s. 3-4.

²⁵ Siedzibą władz powiatowych był Nowy Tomyśl. W 1887 r. władze pruskie podzieliły go na powiat grodziski i nowotomyski. W skład powiatu grodziskiego weszły miasta: Grodzisk, Buk, Opalenica.

²⁶ Sprawozdanie Związku..., lata 1873-1918.

Początkowo największą liczbę członków grodziskiego Banku stanowiły osoby czerpiące swoje dochody ze źródeł pozarolniczych. W drugim dziesięcioleciu XX w. większość współników stanowili już gospodarze, dzierżawcy ziemi i komornicy. Wiązało się to przede wszystkim z ówczesną sytuacją społeczno-gospodarczą regionu, gdzie w związku ze wzrostem zapotrzebowania na płody rolne, zwiększał się w rolnictwie popyt na kredyty. Rozwój przemysłu natomiast przyczyniał się do stopniowego spadku liczby warsztatów rzemieślniczych.

Tabela 1

Źródła dochodów członków Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1876-1918

Rok	Liczba członków	Członkowie utrzymujący się z:		
		rolnictwa	rzemiosła i przemysłu	innych źródeł
1876	222	87	59	76
1882	184	96	36	52
1888	170	59	81	30
1893	225	102	57	66
1898	300	126	74	100
1903	417	170	122	125
1908	432	185	134	113
1913	532	286	172	74
1918	531	292	195	44

Źródło: Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za poszczególne lata

Ks. Piotr Wawrzyniak – Patron Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w latach 1981-1910

Siedziba Banku w latach 1906-1985
(pierwszy budynek od lewej strony – obecnie ul. Szeroka). Zdjęcie z 1946 r.

4. Fundusze

Zasoby finansowe Banku Ludowego w Grodzisku składały się w szczególności ze środków własnych, czyli udziałów i funduszu żelaznego (nazywanego w okresie późniejszym rezerwowym) oraz obcych, do których zaliczyć należy depozyty (głównie wkłady oszczędnościowe) i kredyty zaciągane przez spółkę w innych bankach.

Udziały stanowiły dla Banku najważniejszą część funduszy własnych. W spółkach z nieograniczoną odpowiedzialnością każdy członek mógł posiadać tylko jeden udział. Maksymalną jego wysokość określano w statutach. W przypadku, gdyby majątek towarzystwa nie wystarczył na ewentualne straty spółki, wszyscy wspólnicy, proporcjonalnie do swoich udziałów, odpowiadali całym swoim prywatnym mieniem za zobowiązania spółdzielni. Przyjęta zasada nieograniczonej odpowiedzialności sprzyjała przyciągnięciu do towarzystwa obcych kapitałów.

Według statutu z 1873 r. obowiązkowy udział członka grodzkiego Banku wynosił 50 talarów i mógł wzrosnąć najwyżej do kwoty 200 talarów. W celu jego utworzenia każdy wspólnik zobowiązany był do wpłacania miesięcznej składki, wynoszącej minimum 2,5 srebrnych groszy²⁷. Wstępujący do spółki mógł także uiścić całą należ-

²⁷ 1 talar = 30 srebrnych groszy = około 3 marek.

ność jednorazowo. Członkom nieposiadającym pełnego udziału dopisywano do niego roczną dywidendę, którą określano w wyniku podziału czystego zysku. W latach 90. XIX w. i na początku XX w. pełny udział wynosił 600 marek (mk), a od 1912 r. już 1000 mk. Był zatem jednym z najwyższych w polskich spółdzielniach kredytowych działających pod zaborem pruskim. W 1913 r. – na 196 towarzystw pożyczkowych z nieograniczoną odpowiedzialnością – pełny udział w tej wysokości obowiązywał tylko w trzynastu bankach, a większy wymagany był jedynie w spółce w Tucholi (1500 mk) i Brodnicy (3000 mk).

Fundusz udziałowy Banku wzrastał wraz z liczbą członków, zwiększaniem się górnej granicy pełnych udziałów i dywidendy przeznaczanej na ich dopełnienie. Mimo znacznego spadku liczby wspólników w latach 1879-1888 wykazywał w analogicznym okresie niewielką tendencję malejącą. W późniejszym okresie zwiększał się równomiernie, a w latach 1891-1902 wzrósł nawet sześciokrotnie – z 16 tys. mk do 85. Analizując dane zawarte w tabeli 2 i 3, można zauważyć, że nie wszyscy członkowie Banku posiadali pełny udział. Największy odsetek wśród wszystkich udziałów stanowiły udziały niepełne. Zjawisko to występowało w większości spółdzielni. Podkreślić jednak należy, iż wstępne i niewielkie miesięczne składki na ich uzupełnienie miały na celu udostępnienie miejscowym oraz okolicznym warstwom społecznym taniego i dogodnego kredytu.

Tabela 2

Przyrost wielkości średniego udziału w bankach ludowych położonych w pobliżu Grodziska Wielkopolskiego (w markach)

Bank Ludowy	Lata				
	1878	1888	1898	1908	1918
Grodzisk	61	73	151	261	283
Buk	51	33	54	70	111
Kościan	120	107	135	163	257

Źródło: Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za poszczególne lata

Przyrost wysokości średniego udziału w grodziskim Banku był znaczny. W 1912 r. wynosił 233 mk i dawał mu pod tym względem dziewiąte miejsce wśród 187 polskich towarzystw oszczędnościowo-pożyczkowych z nieograniczoną odpowiedzialnością działających w Wielkopolsce i na terenie Pomorza Gdańskiego²⁸.

Fundusz żelazny, nazywany także rezerwowym, tworzone m.in. z tzw. wstępnego, który początkowo wynosił jednego talara. Wnosił je do spółki każdy nowy członek.

²⁸ Pod tym względem większy wskaźnik wykazywał tylko bank w Środzie (455 mk), Brodnicy (275 mk), Przemęcie (266mk), Miłosławiu (263 mk), Borku (262 mk), Pleszewie (245 mk), Śremie (239 mk), Żerkowie (236 mk).

W późniejszym okresie wstępne podwyższono do sześciu marek. Ponadto fundusz żelazny tworzyły wszelkie nabyte przez Bank ruchomości i nieruchomości. Oprócz tego, w pierwszych latach jego działalności przekazywano nań połowę rocznych zysków²⁹. W 1894 r., po dokonaniu zmian statutowych, na fundusz ten przekazywano wszelkie darowizny, wszystko, co na umorzone pretensje po ich umorzeniu ściągnięto, przedawnione depozyty, co do których skarga się przedawniła, co rok od kwoty, do jakiej fundusz rezerwowy doszedł w roku poprzednim, procent, jaki płacono od depozytów. Związek Spółek Zarobkowych i Gospodarczych zalecał jednak, aby w przypadku, gdyby fundusz rezerwowy równał się połowie udziałów, nie dopisywać do niego żadnych kwot z uzyskiwanych zysków. Jak bowiem napisał w swoim artykule ówczesny patron spółek, ks. Piotr Wawrzyniak, zwiększanie go ponad miarę, „... pomijając, iż staje się pobudką do rozwiązania Spółki, aby się nim podzielić, czemu zapobieżono paragrafem 37 ustaw [...] – zachętą się staje, aby nie przyjmować nowych członków”³⁰.

W pierwszych latach działalności Banku fundusz rezerwowy stanowił około 10% wartości funduszu udziałowego. W okresie późniejszym systematycznie wzrastał i przed odzyskaniem niepodległości miał się do niego w stosunku jak 1 do 3. Wzrost ten wynikał przede wszystkim z kształtowania się wysokości osiąganego zysku i jego podziału, ponieważ inne źródła nie miały w tym względzie większego znaczenia.

W latach 90. XIX w. wprowadzono w Banku fundusz specjalny, który przyjął nazwę rezerwy specjalnej. Tworzono ją z przedawnionych depozytów i udziałocznów, z procentu uzyskanego od funduszu rezerwowego oraz z części czystego zysku. Prawna różnica pomiędzy rezerwą specjalną a funduszem rezerwowym polegała na tym, że z pierwszej mogła spółka korzystać w każdej chwili, natomiast z drugiej tylko wtedy, kiedy jej bilans roczny wykazywał straty.

Depozyty, zaliczane do obcego kapitału, stanowiły dla Banku największe źródło pozyskiwania zasobów finansowych. Składały się głównie z kwot pieniężnych deponowanych w spółce, w zamian za co deponentom wypłacano oprocentowanie. Umowy dotyczące lokat zawierano na czas nie dłuższy jak jeden rok, a oprocentowanie uzależniano od okresu możliwości wypowiedzenia kapitału. Odpowiednio do zmian koniunkturalnych i stopy procentowej w Banku Rzeszy ulegało ono pewnym wahaniom. Oprocentowanie oszczędności równomiernie, aczkolwiek bardzo powoli, obniżano. W latach 1873-1882 spółka płaciła od złożonych depozytów od 5 do 6% w stosunku rocznym. W okresie następnych pięciu lat od 4 do 5%, a w latach 1888-1915 od 3 do 4%.

²⁹ Ciekawe spojrzenie na fundusz rezerwowy przedstawił ks. A. Szamarzewski, który zaliczył go w zasadzie do kapitałów obcych. Stwierdził, że fundusz ten jest właściwie własnością spółki, a wspólnicy przy jej rozwiązaniu się nim dzielą. Dopóki jednak spółka istnieje – twierdził dalej – fundusz stanowi „rezerwę” i w pierwszym rzędzie pokryć ma pretensje osób trzecich, ponieważ osoby te mają większe do niego prawo niż członkowie. W tym właśnie znaczeniu zaliczył ów fundusz do „obcego” kapitału. Sprawozdanie Związku... 1876, s. XI.

³⁰ „Poradnik dla Spółek” 1895, nr 7, s. 56.

Wybuch pierwszej wojny światowej i związane z tą sytuacją rosnące zapotrzebowania aprowizacyjne stworzyły dla wsi korzystne uwarunkowania ekonomiczne. Dlatego też m.in. w kasie grodziskiego Banku nastąpił szybki przyrost środków płatniczych. Ponadto w okresie trwania wojny brakowało innej, rentowniejszej lokaty pieniędzy. W związku z powyższym w okresie lat 1916-1918 nastąpiło kolejne obniżenie stopy procentowej od powierzonych spółce depozytów, którą ustalono na 2 do 4% w stosunku rocznym.

Ilość i wysokość składanych w Banku oszczędności wzrastała wraz z rozwojem działalności spółki (tabela 3). Największą ich liczbę stanowiły wkłady nieprzekraczające 300 mk.

Walne zebranie

podpisanej Spółki
odbędzie się

dnia 31-go stycznia 1897

o godzinie 4 po południu w lokalu bankowym.

Porządek obrad:

1. Sprawozdanie kasowe za rok 1896.
2. Udzielenie pokwitowania za rok 1896
3. Podział czystego zysku. (3824)
4. Wybór 4 członków Rady Nadzorczej
5. Wnioski bez uchwał.

Sprawozdanie kasowe za rok 1896 wyłożone w lokalu bankowym. Lokal bankowy otwarty w wtorki, piątki i soboty od godziny 2 do 4 tej po południu.

Grodzisk dnia 7 stycznia 1897 r

Bank ludowy

Eingetrag Genossenschaft mit unbeschränkter Haftpflicht.

Rada Nadzorcza:

X. Nizkiński, prezes

Wielkopolanin z 23 stycznia 1897 r.

Strona tytułowa poradnika „Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych”

Tabela 3

Dane statystyczne z działalności Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1918 (w markach – stan na 31 grudnia)

Lata	Liczba członków	Fundusz udziałowy	Fundusz żelazny (rezer.)	Depozyty (oszczędności)	Weksle (pożyczki)	Zysk	Suma bilansowa
1873*	131	446	112	1129	2252	23	2314
1874	131	4020	159	x	x	x	x
1875	162	6781	625	22 467	36 005	1068	37 811
1876	222	10 098	1010	47 189	63 654	1416	65 052
1877	223	12 398	1300	29 074	61 656	2091	63 481
1878	224	13 013	1365	19 529	46 036	1566	46 580
1879	188	12 116	1304	16 597	36 299	1645	36 944
1880	180	13 974	1607	28 551	44 897	1790	45 804
1881	181	14 188	1700	19 486	35 864	1471	36 792
1882	184	15 820	1822	20 434	43 218	1720	39 716
1883	178	15 049	2000	16 267	33 612	1676	34 851
1884	172	15 320	2114	17 630	35 818	1411	36 368
1885	171	13 487	2500	22 117	44 330	1744	45 529
1886	175	13 552	2654	26 750	43 788	1395	44 223
1887	170	x	x	x	x	x	x
1888	170	12 549	3054	28 488	43 307	1756	46 001
1889	194	13 528	3130	36 279	51 988	1266	54 191
1890	195	14 090	3284	36 408	49 806	1613	55 263
1891	216	16 346	3598	43 438	65 428	1758	67 972
1892	229	18 301	4000	43 899	72 083	2516	76 065
1893	225	20 702	4621	50 250	74 698	2376	80 135
1894	233	23 528	4911	54 264	83 719	2013	85 790
1895	243	27 140	6008	75 441	105 029	3331	111 863
1896	268	32 514	7756	81 926	124 433	4751	134 148
1897	294	x	x	x	x	x	x
1898	300	45 338	9867	135 834	171 641	2738	193 779
1899	318	51 710	11 339	162 314	188 436	3664	228 816
1900	347	64 725	12 553	178 625	231 856	4673	260 578
1901	372	78 511	14 146	198 243	274 456	4908	295 809
1902	407	85 078	16 283	217 674	302 312	6290	325 327

cd tab 3

Lata	Liczba członków	Fundusz udziałowy	Fundusz żelazny (rezer)	Depozyty (oszczędności)	Weksle (pożyczki)	Zysk	Suma bilansowa
1903	417	91 118	14 652	238 339	309 207	5743	354 677
1904	413	100 305	20 434	251 320	326 188	6160	378 221
1905	419	99 278	22 140	249 600	321 624	8579	379 597
1906	443	104 635	26 615	257 552	332 612	6454	395 256
1907	426	107 163	28 883	295 817	355 074	8399	439 205
1908	432	113 178	31 870	369 409	355 564	10 980	523 838
1909	449	118 296	35 952	439 417	436 857	5870	609 675
1910	449	120 353	29 981	483 129	533 281	10 898	646 982
1911	496	122 636	36 474	476 677	632 146	11 601	701 054
1912	528	123 861	29 896	533 074	670 146	11 666	726 483
1913	532	127 572	33 895	589 610	652 827	12 631	759 880
1914	557	128 957	44 642	699 314	575 070	14 040	881 382
1915	546	127 279	40 751	619 803	695 598	15 282	796 471
1916	534	132 695	46 981	758 814	509 771	13 790	964 618
1917	527	138 545	49 074	950 000	499 345	11 907	1 168 201
1918	531	150 420	56 621	1 192 480	354 825	15 841	1 427 886

Źródło: Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za lata 1873-1918

x – brak danych

* – dane w talarach

Tabela 4

Liczba kont depozytowych i ich wysokość w Banku Ludowym w Grodzisku Wielkopolskim w roku 1877 i 1917 (w markach)

Rok	Liczba kont depozytowych	z tego było kont depozytowych w wysokości (w markach)							Ogółem oszczędności	Najwyższy depozyt	Przeciętna wysokość depozytu
		do 100	101-300	301-1000	1001-2000	2001-5000	5001-10.000	Ponad 10.000			
1877	45	18	13	8	3	1	2	–	28 542	7112	623
1917	873	218	282	187	97	59	24	6	950 000	27 700	1089

Źródło: Protokółarz Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku z lat 1873-1880, s.178-179. Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych 1917.

Ohne dieses Contobuch werden Geschäfte nicht abgewickelt.
 Bez książeczki nie załatwia się żadnego interesu.

Fol. 784 Conto
 konta

Des Mitgliedes — Członka

Vor- und Zuname
 imię i nazwisko

Paweł Staboszewski

Stand
 stan

ogrodnik.

Wohnort

miejsce zamieszkania

Grodzisk

Gractz, den

16 lipca

19 *09*

Grodzisk, dnia

Bank Spółdzielczy
 Grodzisk Wielkopolski

C. Niedzwiedzki, Aleksandri

Pierwsza strona książeczki oszczędnościowej z 1909 r.
 W każdej z nich zamieszczano statut Banku.

278

Datum. Data.	Zahlte überhaupt. Kapital ein- gaben.	Für den Bevorzugt. resp. Vor- zugskapital zu zahlen aus dem Kassa.	Anzahl. Na obliat.	Dividende Dywi- denda.	Von einem Dritten. Od polpaki.	Abrechnungs- Abpłaty.	Zinsen. Procent.		Bemerkungen Uwagi	Unterschrift des Vorstandes. Podpis Zarządu.
							Überhaupt w Höhe	bei 4% zaphin de		
14.1.19	20.00	6.00	14.00	-	11 ja 19.					<i>[Signature]</i>
31.12.19	985.60		985.60							<i>[Signature]</i>
			1000.00							
					dyw. 4% kille dopisane do depozycyja 1784.					
24.12.	60.00			60.00	1915-1916.					<i>[Signature]</i>
1919.20.	60.00			60.00	1919-1920.					<i>[Signature]</i>
				90.00	2410.00 2000.00					<i>[Signature]</i>
1.1.1920			1090.00							<i>[Signature]</i>

Wpłaty na książeczkę depozytową

W myśl ustaw statutowych z 1873 r. najniższa kwota złożonego w Banku depozytu nie mogła być mniejsza niż 15 srebrnych groszy. Z upływem lat Walne Zebranie członków, dbając o rentowność ekonomiczną towarzystwa, określało maksymalną sumę oszczędności, jaką mogła spółka przyjąć w depozyt. W 1892 r. nie mogła ona przekraczać 60 tys. mk, dwa lata później 100 tys. mk, w 1900 r. 200 tys. mk, a już w 1904 r. – 400 tys. mk. W bilansie za 1918 r. na koncie depozytów znajdowało się blisko 1,2 mln marek. Górna granica przyjmowanych przez Bank oszczędności wiązała się ściśle z ówczesnym, pruskim prawem spółdzielczym. Na jego podstawie stwierdzono, „... iż walne zebranie ma ustanowić kwotę, której przenosić nie mają pożyczki przez spółkę zaciągnięte i oszczędności w niej składane”³¹. Przyjęto zasadę, że im większy kapitał własny, tym więcej mogło towarzystwo przyjmować depozytów. Ogólnie rzecz ujmując, banki ludowe zmierzały do tego, ażeby ich kapitał własny wynosił tyle, ile obcy. Za dewizę uznano także następujące twierdzenie:

- „... a) bardzo dobrze jest – jeżeli obcy kapitał obrotowy wynosi tyle, co własny,
 b) dobrze jest – jeżeli obcy kapitał obrotowy wynosi do trzech razy tyle, co własny,
 c) źle jest – jeżeli obcy kapitał obrotowy wynosi do pięć razy tyle, co własny,
 d) bardzo źle jest – jeżeli obcy kapitał obrotowy wynosi więcej niż pięć razy tyle, co własny”³².

³¹ „Poradnik dla Spółek” 1892, nr 1, s. 12.

³² Tamże, s. 13.

Pod tym względem grodziski Bank Ludowy mógł poszczycić się dużą efektywnością. Już w pierwszym roku jego działalności stosunek kapitału własnego do obcego miał się jak jeden do trzech, a w 1883 r. nawet go przewyższał. W następnych latach proporcja ta wahała się w granicach jak jeden do dwóch. W okresie lat 1909-1918 szybkie tempo wzrostu wkładów oszczędnościowych zmieniło nieco ten stosunek, ale jednak aż do odzyskania niepodległości kapitał własny do obcego miał się jak jeden do trzech. Porównując te dane z innymi spółkami, można stwierdzić, że grodziski Bank miał pod tym względem duże osiągnięcia. We wspomnianym już wyżej 1883 r. wśród 75 towarzystw działających w zaborze pruskim uplasował się na trzecim miejscu³³. W latach następnych zajmował w tej statystyce również czołowe lokaty.

Spar-Buch
der
städtischen Sparkasse in Grätz.

Konto-Buch Nr. 1870
in Worten:
Eintausend, achthundertdreißig

Name, Stand und Wohnort des Einzahlenden:
Konrad Philipp Krawcheck in Grätz
Rückstein am Hoyerweg Adamorak-Grätz

Nach Bestimmung des § 9 des Statuts ist die Sparkasse berechtigt, jedem Inhaber des Spar-Buches gegen dessen Vorzeigung mit befreiender Wirkung Zahlung zu leisten.

Grätz, den 8 ten April 1910
(Stempel)

Vorstand der städtischen Sparkasse.
Josef Krawcheck
Adamorak

Der Kassenführer.
Krawcheck

Książeczka oszczędnościowa z 1910 r.

³³ Lepszy stosunek kapitału własnego do obcego wystąpił w banku w Szamotułach i Strzelnie. Sprawozdanie Związku...1883.

- 4 -		- 5 -	
Dni w przeliczeniu albo rozrachunek Tag der Einzahlung oder Ausgabe. Księga albo protokół zebrań Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim		Złożone lub odebrane depozyty i procenta wypisane: Eingezahlte oder in Empfang genommene Einlagen u. Zinsen:	
słowami in Worten		liczbami in Zahlen Znaczenie cyfr: 1 - dziesiątych, 2 - setnych, 3 - tysięcznych, 4 - tysięcznych, 5 - tysięcznych	
Z przeniesienia (Transport):		Pokwitowanie Zarządu: Quittung des Vorstandes.	
7. 1. 14. Przeł.	Przeł. <i>Forsyth 1000 zł</i>	352 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
12. 2. 14. Przeł.	Przeł. <i>do banku</i>	388 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
16. 3. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	102 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
16. 3. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	480 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
1. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	520 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
3. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	140 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
16. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	430 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
21. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	68 15	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
21. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	361 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
21. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	104 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
21. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	465 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
21. 4. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	78 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
9. 5. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	538 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
11. 5. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	130 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
11. 5. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	686 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
11. 5. 14. Przeł.	Przeł. <i>Spisowicz 100 zł</i>	53 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
2. 7. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	718 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
2. 7. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	42 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
2. 7. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	678 85	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
2. 8. 14. Przeł.	Przeł. <i>St. Stefanowicz 100 zł</i>	100 00	<i>Jaworski P. Rudermany</i>
	Depozyty do przeniesienia jest: . .	778 85	

Książeczka oszczędnościowa z 1914 r.

Fol. 2099.

Odpis

z książki depozytalnej

wykazu

kapitałów

złożonych przez

Kawiorski Rezyg.

J. Grauert

x wypowiedzeniem z miesięcznym na 3 %

Auszug

aus dem

Spareinlagekonto

betreffend

eingezahlte

Kapitalien

des

mit monatlicher Kündigung

der Genossenschaft:

Bank Ludowy w Grodzisku (Graetz)

Eingetragene Genossenschaft mit unbeschränkter Haftpflicht.

Za depozyta składane w Spółce, odpowiadają wszyscy członkowie Spółki całkowitym majątkiem.

Procenta rosną od pierwszego dnia następnego miesiąca po złożeniu depozytu — a ustają z pierwszym dniem tego miesiąca, w którym zwrot depozytu nastąpi.

Nowoodebrane procenta przypisują się z końcem roku do kapitału.

Spółka z swej strony może za 1-miesięcznym wypowiedzeniem depozyt zwrócić.

Jeżeli przez 30 lat niektę się nie zgłosi po słożony kapitał lub procent, przechodzi depozyt na rzecz funduszu rezerwowego Spółki.

Wysłuchane, poprawione lub odebrane pieniądze w niniejszym odpisie tracą moc obowiązującą i książki kasowe Spółki jedynie rozstrzygają, jeżeli takowe nie przez każdorazowy zarząd nastąpiły.

Książeczka ta legitymuje do odebrania pieniędzy z książeczki. Zarząd ma prawo, ale nie ma obowiązku sprawdzać, czy okaziciel książki do odebrania jest upoważniony.

Für Spareinlagen haben alle Mitglieder der Genossenschaft mit ihrem ganzen Vermögen.

Die Zinsen werden vom nächsten ersten jeden Monats nach geschehener Einzahlung berechnet und hören auf mit dem ersten Tage des betreffenden Monats, in dem das Kapital in Empfang genommen ist.

Zinsen, die nicht erhoben werden sind, werden dem Kapital zugeschlagen.

Die Genossenschaft kann gegen einmonatliche Kündigung des Kapital zurückfordern.

Fälle der Einzahlung oder Inhaber dieses Auszuges innerhalb 30 Jahren das Kapital oder Zinsen nicht zurückfordert, geht die Einlage auf den Reserwefonds über.

Radirungen, Änderungen oder Durchstreichungen im vorliegenden Auszuge, verlieren jede gesetzliche Gültigkeit, wenn dieselben von einer anderen Hand als des Vorstandes geschahen und sind dann nur die Bücher der Genossenschaft entscheidend.

Dieses Buch legitimirt zum Empfang des eingezahlten Betrages. Der Vorstand hat das Recht, jedoch keine Pflicht sich zu überzeugen, ob der Vorzeiger zum Empfang berechtigt ist.

Książeczka oszczędnościowa z 1915 r.

Bank Ludowy
 Eingetragene Genossenschaft mit unbeschränkter Haftpflicht.
Grodzisk — Grätz i. P.
 B. Andrzejski. C. Kindermann. M. Jankowski.

5. Kredyty

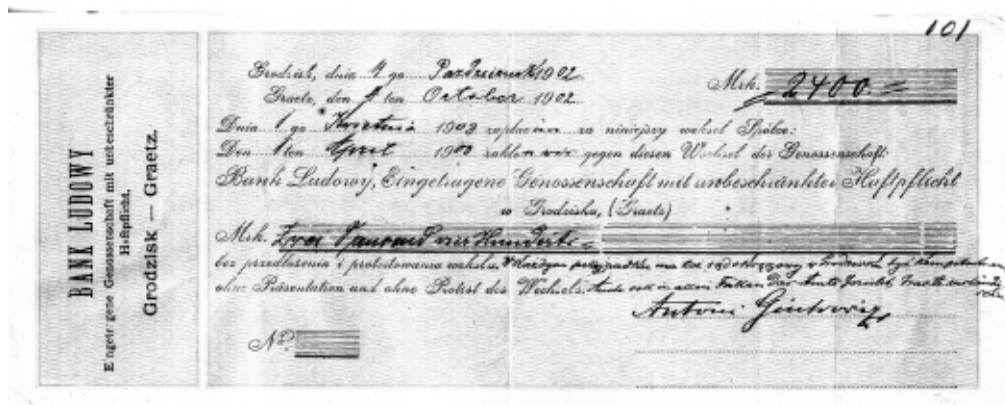
Odpowiednio wysokie fundusze własne w stosunku do kapitałów obcych ułatwiały spółce uzyskiwanie kredytów w innych bankach. W pierwszych latach działalności grodziskiego towarzystwa pożyczkowego stały się one nieodzowne dla jego dalszego rozwoju. Początkowo spółdzielnia zaciągała je w poznańskim Banku Włościańskim, będącym w tym okresie centralą bankową Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych, do którego Bank przystąpił 31 maja 1874 r.

W 1885 r. wielkopolscy działacze spółdzielczości założyli w Poznaniu swoją instytucję finansową pod nazwą Bank Związku Spółek Zarobkowych. W roku następnym grodziskie towarzystwo pożyczkowe zostało jego akcjonariuszem i w nim od tego czasu zaciągało kredyty na swoją bieżącą działalność. W okresie późniejszym nie odgrywały już one dla Banku większej roli, ponieważ głównym źródłem kredytowym stały się dla niego oszczędności miejscowego pochodzenia. Ze sprawozdań bilansowych za lata 1897-1918, z wyjątkiem lat 1911-1912, wynika, że spółka w przeciągu tych lat nie korzystała z żadnych kredytów, a nadwyżki środków płatniczych składała w Banku Związku Spółek Zarobkowych. W znacznym stopniu przyczyniła się do tego umiejętna polityka finansowa organów samorządowych Banku, które w swoich działaniach bardzo dużą uwagę przywiązywały do propagowania i kształtowania wśród okolicznej ludności nawyku oszczędzania.

Punkt ciężkości pracy, starań i zabiegów spółki spoczywał niewątpliwie na kwestii udzielania pożyczek i wyznaczania wysokości kredytu dla pojedynczych członków. Rozpatrywaniem tych najważniejszych, a zarazem najtrudniejszych spraw zajmował się Zarząd i Rada Nadzorcza. Kredyt otrzymać mógł tylko członek Banku. Początkowo Rada Nadzorcza, działając w imieniu Walnego Zebrania, określała maksymalną kwotę pożyczki, jaką Zarząd mógł samodzielnie udzielać jednemu wspólnikowi. W 1874 r. wynosiła ona 900 mk, ale już w następnych latach systematycznie ją podwyższano. Po zmianach statutowych górną granicę kredytu, jakiego mógł udzielić samodzielnie Zarząd, uchwalało Walne Zebranie. Na przykład w 1894 r. wynosiła ona 3 tys. mk, w 1896 r. – 10 tys. mk, w 1900 r. – 15 tys. mk, w 1909 r. – 20 tys. mk, a w 1911 r. – 50 tys. mk. Pożyczek wyższych od określonych maksymalnie w poszczególnych latach mógł udzielać Zarząd przy aprobacie co najmniej trzech członków Rady Nadzorczej³⁴.

Z reguły Bank udzielał kredytów na tak zwane weksle własne (sola), za poręczeniem dwóch lub więcej osób. Był to dokument prawny, w którym pożyczkobiorca oficjalnie potwierdzał wobec spółki swój dług. Można go było wystawić tylko na sumę pieniężną, a nie na przykład na papiery wartościowe. Bank udzielał również kredytów wekslowych z zabezpieczeniem hipotecznym, co zdarzało się jednak rzadziej. Obejmowały one z reguły pożyczki kwotowo najwyższe. Spółka udzielała także kredytów w rachunku bieżącym, ale wymagało to zgody Walnego Zebrania.

³⁴ Protokółarz Rady...za lata 1873-1880, s. 62-63.

Weksel złożony w Banku w 1902 r.

Liczba i wysokość udzielanych kredytów, podobnie jak depozytów, wzrastała systematycznie wraz rozwojem działalności finansowej Banku. W 1912 r. ilość weksli przewyższała liczbę członków. Świadczy to o tym, że niektórzy wspólnicy posiadali więcej niż jedną pożyczkę. Nadmienić w tym miejscu należy, że takie sytuacje występowały sporadycznie już w latach wcześniejszych.

Udzielane przez Bank kredyty były przeważnie pożyczkami krótkoterminowymi. Tylko w pierwszym roku jego działalności przyznawano je na okres półroczny, a w latach następnych na trzy miesiące. W 1901 r. uchwalono ponadto, że spółka może przyjmować weksle na okresy krótsze (minimum cztery tygodnie). Od kredytów pobierano 3% prowizji, a spłaty pożyczek dokonywano jednorazowo w określonym terminie. Zarząd posiadał prawo do ich prolongowania, jedynie przy większych kredytach decyzję podejmował wspólnie z Radą Nadzorczą. Przypadki prolongowania zobowiązań występowały bardzo często i to niekiedy wielokrotnie w stosunku do tego samego wspólnika. Udzielenie prolongaty uzależniano przede wszystkim od terminowej spłaty odsetek. Zdarzały się jednak przypadki nieregularnego ich uiszczania, w związku z czym w 1892 r. Walne Zebranie uchwaliło, „...że ci, którzy procentów od pożyczek punktualnie nie opłacają, płacić mają po przewłoce 14-tu dni karę od każdych 100 marek jeden fenyg dziennie”³⁵. Prolongatę kredytu uzależniano także od częściowej spłaty zaciągniętej pożyczki.

Łączne sumy udzielanych kredytów, z niewielkimi wyjątkami, systematycznie ulegały zwiększaniu (tabela 3). Ich oprocentowanie, podobnie jak depozytów, malało. W latach 1873-1907 obniżyło się z 8 do 6 proc. w stosunku rocznym, a w kolejnych latach wahało się w granicach od 5 do 7 proc. Biorąc pod uwagę wysokość oprocentowania pożyczek w innych towarzystwach oszczędnościowo-pożyczkowych, trzeba podkreślić, że odsetki pobierane przez grodziski Bank nie należały ani do najwyższych, ani też do najniższych. Oscylowały w granicach wypośredkowanych.

³⁵ Protokółarz Walnych...za lata 1873-1911, s. 139.

Tabela 5

Zestawienie kredytów udzielonych przez Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim według stanu bilansowego za poszczególne lata

Rok	Liczba członków	Liczba weksli	Najniższy kredyt	Najwyższy kredyt
			w markach	
1877	223	109	30	1800
1896	268	205	10	5400
1902	417	381	10	9500
1908	432	416	10	14 000
1912	528	646	10	50 000

Źródło: Protokółarz Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku za lata 1873-1880. Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za poszczególne lata.

6. Zyski

Ogólny wzrost obrotów i czynności bankowych oraz różnica stóp odsetek płaconych od wkładów, a pobieranych od kredytów, która zamykała się w przedziale od 2 do 3%, sprzyjała zwiększaniu się dochodów spółki. W latach 1875-1918, mimo wzrostu kosztów administracyjnych, czysty zysk osiągnięty przez Bank powiększył się piętnastokrotnie – z 1065 mk do 15 841 mk. Z rocznych sprawozdań finansowych wynika, że w ogólnym bilansie przychodów i rozchodów towarzystwo nie poniosło w tym okresie żadnych strat.

Podział czystego zysku, według wcześniej przygotowanego przez Zarząd i Radę Nadzorczą projektu, zatwierdzało ostatecznie Walne Zebranie. Jego integralną część stanowiła dywidenda, którą częściowo dopisywano członkom do niepełnych udziałów. Jej wysokość wahała się od 4 do 8 proc. i zbliżona była zawsze do stopy procentowej, jaką Bank pobierał w określonych latach od kredytów. Resztę czystego zysku przeznaczano głównie na fundusz rezerwowy, administrację i rezerwę specjalną.

(K.) **Grodzisk, 5 sierpnia.** Bank ludowy w Grodzisku, Spółka zapisana, rozwija się z dnia na dzień widocznie coraz więcej. Donosiliśmy swojego czasu, że bank rzeźcony, przez patrona spółki osobiście zawiązany, nader skromnymi funduszami działania swoje rozpoczął. Przez dwa lata istnienia pozyskał sobie zwolenników a na nasze miernotności dość znakomite zaufanie. Za czas od 1 stycznia do końca lipca r. b. księgi kasowe okazują następujący ogólny obrót:

A. W dochodzie 74391 zł 82 ¢
 B. W rozchodzie 74065 " 40 "

Stan kasy wynosi 325 zł 82 ¢

Obrót sześciomiesięczny rb. przewyższa o wiele, bo przeszło o 60,000 M. w dochodzie i rozchodzie całoroczny obrót za rok ubiegły 1874. Pojedyncze konta przedstawiają na końcu lipca rb. następujący bilans netto:

1. Aktywa.	
Gotówka	325 zł 82 ¢
Weksle i hipoteki	23647 " 54 "
Spłacone procenta od depozytów	65 " 50 "
Spłacone procenta od pożyczek na rzecz banku zaciągniętych	365 " 78 "
Spłacone koszty administracyjne	61 " 82 "
Suma	24456 zł 46 ¢
2. Pasywa.	
Fundusz rezerwy	210 zł 95 ¢
Udział członków	4581 " 90 "
Dywidenda do wypłacenia za rok 1874	175 " 49 "
Procenta od udzielonych pożyczek	1187 " 16 "
Depozyta	14401 " 96 "
Pożyczki nabyte na rzecz banku	3910 " — "
Suma	24456 zł 46 ¢

Depozyta osób prywatnych procentuje bank po 6,5% i po 6 od sta.

Dziennik Poznański z 8 sierpnia 1875 r.

Ruch stowarzyszeń.

Bank ludowy w Grodzisku.

Spółka zapisana, założony w r. 1873; należy do Związku Spółek. Według wykazu kasowego za r. 1875 wynosił obrót:

w przychodzie	151,555 m. 91 fg.
w rozchodzie	149,750 " 92 "
czyli razem	301,306 " 83 "

powiększył się zatem w porównaniu z r. 1874:

w przychodzie	o 90,205 m. 10 fg.
w rozchodzie	" 89,472 " 16 "
razem	" 179,677 " 26 "

Aktywa, resp. passywa wynosiły z końcem r. 1875 38,677 m. 78 f. Fundusz rezerwy Spółki wynosił z końcem r. z. 327 m. 33 f. powiększył się zatem w porównaniu do r. 1874 (159 m. 45 fg.) o 167 m. 88 fg.

Udziały członków wynosiły 6372 m. 64 fg. czyli o 2352 m. 63 fg. więcej niż w r. 1874.

Depozyta wynosiły 21,898 m. 26 fg.

Pożyczki na hypoteki i weksle udzielone wynosiły 110,295 m. 24 fg. Z kredytu obcego korzystała Spółka tylko w Banku Włościańskim w wysokości 7575 marek.

Na dniu 3 lutego b. r. o godzinie 1szej z południa odbędzie się Walne Zebranie Spółki na sali p. Stróżynskiego. Na porządku dziennym zapisane między innymi: sprawozdanie za r. 1875 i pokwitowanie Zarządu, resp. wybranie komisji superrewizyjnej; po drugie: przyznanie 8% dywidendy za r. z. i po trzecie: podwyższenie kredytu Radzie Nadzorczej i Zarządowi.

**Roczne Sprawozdanie Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim za 1877 r.
(w markach)**

I OBRÓT

<i>Rozchód</i>		<i>Przychód</i>
140,53	Udział	11 953,75
110,32	Dywidenda	695,56
37,85	Koszta procesowe i administracyjne członków	11,20
284 570,93	Weksle	222 914,50
19 762,20	Depozyta	47 924,31
----	Fundusz rezerwowy	1081,00
101 604,00	Banki	120 414,00
2272,70	Procenta	5426,79
652,49	Koszta administracyjne spółki	528,19
	Zestawienie	
409 151,02		410 949,30
	<i>Przychód</i>	410 949,30
	<i>Rozchód</i>	409 151,02
	Gotówka	1798,28

II OBRACHUNEK ZYSKÓW I STRAT

<i>Straty</i>		<i>Zyski</i>
2272,70	Procenta	5426,79
652,49	Koszty administracyjne Towarzystwa	528,19
2925,19		5954,98
	Zestawienie	
	Zyski	5954,98
	Straty	2925,19
	Jest zysków	3029,79
	Podział zysków	
	1. Na dywidendę	935,36
	2. Na procenta od depozytów	911,99
	3. Na fundusz rezerwowy	219,74
	4. Na administrację	962,70

III BILANS

Aktywa		Pasywa
---	Udział	12 398,46
---	Dywidenda	935,36
26,65	Koszta procesowe i administracyjne członków	---
61 656,43	Weksle	---
---	Depozyta	29 074,10
---	Fundusz rezerwowy	1300,74
---	Banki	18 810,00
1798,28	Gotówka	---
---	Administracja	962,70
63 481,36		63 481,31

Zestawienie

Aktywa	63 481,36
Pasywa	63 481,36

Znosi się

Grodzisk Wielkopolski, 31 grudnia 1877 r.

Bank Ludowy, zapisana spółka

Źródło: Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych 1878 r.**7. Podsumowanie rozdziału**

Po przystąpieniu Banku Ludowego w Grodzisku do Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych, rewizorzy związkowi przeprowadzali co dwa lata kontrolę spółki pod kątem działalności administracyjno-finansowej. Pierwszych lustracji dokonał osobiście patron spółek, ks. Augustyn Szamarzewski. W swoim sprawozdaniu z 1875 r. napisał m.in. – „Książki same są wzorowo prowadzone, weksle starannie wypełniane, uwagi zaś, które patron dnia dzisiejszego zrobił [23 czerwca – przyp. aut.], zechce rada nadzorcza i zarząd przyjąć za instrukcję, którą patron powinien był dać zaraz po zawiązaniu spółki, a co z winy jego dzisiaj dopiero się stało”³⁶. W późniejszym okresie kontrolę rewizyjną Banku przeprowadzał również ks. Piotr Wawrzyniak, Teofil Rzepnikowski i wielu innych znanych działaczy spółdzielczości w zaborze pruskim. Mimo iż członkowie Rady Nadzorczej i Zarządu nie byli przecież profesjonalistami w dziedzinie bankowości, to oceny, jakie wystawiali spółdzielni rewidenci były budujące.

Do rozkwitu Banku przyczynili się niewątpliwie wszyscy jego członkowie, lecz na szczególną pamięć i słowa uznania zasługują przede wszystkim ci, którzy brali bezpośredni udział w pracach organów samorządowych spółki (niejednokrotnie spo-

³⁶ Protokółarz Rady... za lata 1873-1880, s. 91.

łecznie) dążąc tym samym do jej skutecznego i efektywnego rozwoju. Wymienić tu należy m.in. pierwszego dyrektora, ks. Antoniego Fórmanowicza, Bolesława Andrzejewskiego, który w okresie późniejszym pełnił tę samą funkcję przez blisko 25 lat, wieloletnich kontrolerów – Wojciecha Kamińskiego i Czesława Kindermanna oraz kasjera, Macieja Aleksandrowicza. Z członków Rady Nadzorczej wyróżnić trzeba m.in.: ks. Antoniego Sąchockiego, Ludwika Mieczkowskiego, Jana Grossmana, Jana Kosickiego, Antoniego Świątkowskiego, Wacława Schwartza, Jakuba Brukarzewicza, Leonarda Jarosza, Adama Opończewskiego, Nepomucyna Ziomka, Wojciecha Stachowskiego, Leona Majkowskiego, Mariana Jankowskiego i wielu innych.

W różnych okresach czasu członkowie Rady Nadzorczej zajmowali stanowiska w Zarządzie. Dochodziło także do sytuacji odwrotnych. Świadczy to o pełnym zaufaniu współpracowników do osób piastujących kierownicze funkcje w organach samorządowych Banku.

Już od pierwszych lat swojego istnienia spółka przyjęła zasadę wynagradzania Zarządu. Pierwotnie otrzymywał tak zwaną tantiemę od obrotu, będącego łączną sumą wszystkich operacji bankowych, jakie przeprowadziło towarzystwo w przychodach i rozchodach w ciągu roku obrachunkowego. Na założycielskim Walnym Zebraniu uchwalono dla niego 400 talarów uposażenia za pierwsze 100 tys. talarów obrotu, a za każde następne – 200 talarów więcej. W rzeczywistości osiągnięcie takiej kwoty w pierwszych latach działalności Banku było nierealne, dlatego też Zarząd pobierał gażę proporcjonalną do owych 100 tys. talarów. Z tantiemy tej 5/10 otrzymywał mial kasjer, 3/10 kontroler i 2/10 dyrektor³⁷. Wynagrodzenie Zarządu, mimo iż nie było wygórowane, przyczyniło się do efektywniejszego funkcjonowania spółdzielni. Stałe wynagrodzenie dla członków tego organu wprowadzono w latach 90. XIX w., co wiązało się w dużej mierze z ogólnym rozwojem i rozszerzoną działalnością towarzystwa.

Na inauguracyjnym Walnym Zebraniu przewidziano również wynagrodzenie dla Rady Nadzorczej, z którego ta przez wiele lat honorowo rezygnowała. Dopiero w 1901 r. przyznano każdemu z jej członków za roczne posiedzenia po 36 marek, z których i tak nie wszyscy chcieli korzystać³⁸.

Działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1918 zamknę słowami ks. Stanisława Adamskiego – patrona spółek, które wypowiedział na sejmiku Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w 1921 r. – „Społeczeństwo polskie toczył rak lichwy, który rozwijał się w całej naszej dzielnicy. Światli obywatele rozumieli, że lichwa skazuje cały naród polski na niemoc i niedolę ekonomiczną. Ludzie, oddani idei spółdzielczej, rozpoczęli pracę w kierunku wyrwania społeczeństwa z pojęć zacofanych a krzewienia zdrowych pojęć ekonomicznych, zwłaszcza oszczędności, iż drobne tylko grosze stworzyć mogą potęgę, zdolną do obrony naszego narodu. Ks. Szamarzewski wiedział, iż zorganizowanie drobnych, dotąd nieczynnych kapitałów może nas wyrwać z pęt lichwy i usamodzielnic”³⁹.

---

³⁷ Protokółarz Walnych...za lata 1873-1911, s. 6.

³⁸ Protokółarz Rady...za lata 1894-1920, s. 62-63.

³⁹ Sprawozdanie Związku...1921, s. 21.

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział III

Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1918-1939)

Rozdział III

Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1918-1939)

1. Wprowadzenie

Z chwilą odzyskania niepodległości spółdzielczość polska, a z nią organizacje związkowe, znalazły się w zgoła innym położeniu. Zmieniły się warunki gospodarcze na tle całej odradzającej się Polski. Zmienił się w szczególności stosunek do państwowości polskiej. Przynależność do nowej organizacji państwowej, która już nie była wrogiem, ale sprzymierzeńcem spółdzielczości polskiej, nie mogło nie wywrzeć wpływu na ustrój i pracę poszczególnych związków. W spółdzielniach pożyczkowych z nieograniczoną odpowiedzialnością starano się zachować zasadę samopomocy i samdzielności oraz niezależności finansowej od państwa.

Od 1 stycznia 1921 r. zaczęła obowiązywać w całej Polsce nowa ustawa o spółdzielniach. Nie odbiegała zasadniczo od tych zasad prawnych, w których wyrosła spółdzielczość w zaborze pruskim. Różnice były niewielkie. Na przykład wyraz „spółka” – zastąpiono wyrazem „spółdzielnia”, „walne zebranie” – walnym zgromadzeniem, „fundusz rezerwowy” – „funduszem zasobowym” itd. Ponadto ustawa określała „...spółdzielnię kredytową jako niezamknięte zrzeszenie osób, mające na celu prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa bankowego, udzielającego kredytu tylko członkom i tą drogą przyczyniać się do podnoszenia ich poziomu gospodarczego i kulturalnego. W myśl ustawy spółdzielnia kredytowa opierała się na uspołecznianiu zysku, przeznaczając co najmniej 10 procent na niepodzielny fundusz zasobowy, służący wyłącznie na pokrycie strat bilansowych, na wypłatę dywidendy udziałowej nieprzekraczającej o 2 procent stopy dyskontowej Banku Polskiego, a pozostałą część na cele określone przez walne zebranie”⁴⁰.

W 1924 r. powstały w Polsce dwa duże związki rewizyjne spółdzielni kredytowych. Grodziski Bank przystąpił do Unii Związków Spółdzielczych. Jego filarem był Bank Związku Spółek Zarobkowych w Poznaniu i banki ludowe systemu wielkopolskiego.

⁴⁰ S. Ochociński, Wielkopolski system..., s. 169-170.

W okresie wielkiego kryzysu ekonomicznego 1929-1935 polityka „...antykryzysowa państwa spotęgowała jego ingerencję w sprawy życia gospodarczego”⁴¹. Znowelizowana ustawa, która weszła w życie z dniem 27 czerwca 1934 r. podważyła samodzielność i samorządność spółdzielczą. Zniosła ona „...dotychczasową wolność zakładania i rozwoju spółdzielni, zamieniając system rejestrowania spółdzielni na system półkoncesyjny. [...] Ograniczyła prawo występowania ze spółdzielni, wprowadzając sześciomiesięczny okres wypowiedzenia, określała maksymalną granicę kredytu dla jednego członka”⁴². W wyniku dalszej odgórnej reorganizacji powołano do życia Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej, do którego Bank przystąpił w 1935 r., podając się jego nadzorowi i opiece, zobowiązując się jednocześnie do wypełniania wszelkich ze statutu Związku wypływających obowiązków członkowskich, stosowania się w swojej działalności do regulaminów, uchwał i wskazówek przez niego wydanych. Niezależnie od tego, Bank pozostał członkiem Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych im. ks. Piotra Wawrzyniaka, który, mimo utraty prawa rewizji, nadal popierał ideę spółdzielczą i udzielał bankom różnorodnych porad. W tym samym roku, po przeprowadzeniu sanacji Banku Związku Spółek Zarobkowych, w wyniku której skarb państwa przejął 75 proc. jego akcji, przestał on pełnić funkcje spółdzielczej centrali finansowej, a kredytowanie banków ludowych w zakresie rolnictwa przejął Państwowy Bank Rolny.

Dwudziestolecie międzywojenne było okresem szczególnym w historii polskiej bankowości. W ciągu „...zaledwie dwudziestu lat spółdzielczość kredytowa trzykrotnie poniosła dotkliwe straty, w 1924 r. w wyniku dewaluacji marki polskiej, w latach 1929-1934 wskutek ogólnego kryzysu gospodarczego i po raz trzeci w czasie drugiej wojny światowej”⁴³.

2. W pierwszych latach niepodległości 1918-1923/24

Przedział czasowy lat 1918-1923/24 był okresem specyficznym w polskiej historii gospodarczej. Obejmuje okres od odzyskania niepodległości do czasu dewaluacji marki polskiej i przeprowadzenia reformy walutowej. Z uwagi na brak stabilizacji ekonomicznej były to lata niezmiernie trudne dla aparatu bankowego, w tym również dla spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej.

Po odzyskaniu niepodległości młode, wolne państwo polskie stanęło przed obliczem wielu problemów natury nie tylko politycznej, ale przede wszystkim ekonomicznej. Jednym z nich był niski i nierówny potencjał gospodarczy ziem polskich znajdujących się wcześniej pod panowaniem trzech państw zaborczych, których rozwój ekonomiczny różnił się diametralnie.

---

⁴¹ Tamże, s. 173.

⁴² Tamże, s. 174.

⁴³ A. Jazdon, w: *Wielkopolski system...*, s. 267.

Państwo potrzebowało bezwzględnego wsparcia finansowego. W pierwszych miesiącach niepodległości udzieliło go spontanicznie całe społeczeństwo. Mieszkańcy Grodziska i jego okolic składali na ten cel kosztowności w złocie, srebrze i oszczędności pieniężne, w tym marki niemieckie⁴⁴. Po rozpisaniu przez państwo pożyczki na odrodzenie kraju grodziski Bank pospieszył mu także z pomocą, subskrybując na ten cel 350 tys. marek polskich (mk).

Nie lepiej od skarbcza państwowego przedstawiały się zapewne finanse miejskie Grodziska, kiedy to na początku 1920 r. miejscowy Bank Ludowy udzielił miastu pożyczki w wysokości 300 tys. mk. Suma ta stanowiła znaczną wartość, albowiem wynagrodzenie dyrektora Banku wynosiło wówczas 9 tys. mk, a kasjera 12 tys. mk rocznie⁴⁵. W okresie późniejszym miasto zaciągało w spółdzielni kolejne kredyty i to w znacznie wyższych kwotach (po raz drugi 800 tys. mk i po raz trzeci 3 mln mk), których wartość w wyniku dewaluacji pieniądza znacznie już zmalała, chociaż jeszcze wtedy stanowiła sporą sumę. Z pomocą finansową spółdzielni powstała w tym czasie grodziska Spółdzielnia Spożywców „Zgoda”. Ponadto Bank kredytował miejscową Spółdzielnię „Rolnik”, a nawet grodziski Bank Przemysłowy oraz Bank Ludowy w Terespolce. Poważne dotacje z osiągniętych zysków przeznaczal też na cele narodowe i kulturalno-społeczne – m.in. na: plebiscyt na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach, działalność miejscowego Towarzystwa Czytelni Ludowych, kupno książek dla najbiedniejszej młodzieży szkolnej, szpital miejski, miejscowy dom starców itd.

Na skutek postępującej i potęgującej się inflacji, która z czasem przerodziła się w hiperinflację, spółdzielnie kredytowe znalazły się bezsprzecznie w katastrofalnej sytuacji finansowej. Na pogłębiający się kryzys gospodarczy wywarły bezpośredni wpływ skutki pierwszej wojny światowej i powojenne stosunki polityczno-ekonomiczne, w jakich znalazła się odradzająca Polska. Państwo nie było w stanie opanować drożyzny i nasilającego się procesu inflacyjnego. Zjawisko to sprawiło, że pieniężne znaki obiegowe stawały się coraz mniej wartościowe⁴⁶. Drastyczna dewaluacja marki polskiej przyniosła spółdzielniom pożyczkowym poważne straty oraz wywołała w instytucjach kredytowych groźbę nierentowności. Wiele z nich zmierzało do bankructwa, a co za tym idzie, do rozwiązania się.

Podobnie przedstawiała się sytuacja w grodziskim Banku Ludowym. Nominalna wysokość kapitałów spółdzielni wzrastała w zastraszającym tempie, lecz ich wartość obniżała się wprost proporcjonalnie. Porównując dane zawarte w tabeli 6, można stwierdzić, że w okresie od 1919 r. do końca 1923 r. nastąpił ponad 200-krotny wzrost wkładów i rocznych sum bilansowych.

⁴⁴ Do listopada 1919 r. na terenach byłego zaboru pruskiego obowiązującym środkiem płatniczym była nadal marka niemiecka, którą na mocy ustawy z tegoż roku zastąpiono marką polską.

⁴⁵ Protokółarz Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1920-1939, s. 8, (cyt. dalej: Protokółarz Rady... za lata 1920-1939).

⁴⁶ W listopadzie 1918 r. za 1 dolara płacono 8 marek polskich, w końcu grudnia 1920 r. – 560 mk, 1 lipca 1921 r. – 2300 mk, 9 czerwca 1923 r. – 71 300 mk, 1 sierpnia tegoż roku już 231 260 mk, w październiku – 1 mln mk, a w grudniu – 6 mln mk. W styczniu 1924 r. płacono za 1 dolara ponad 10 mln mk.

Tabela 6

Dane statystyczne z działalności Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1919-1923 (w tysiącach marek)

Stan na 31 XII	Fundusz udziałowy	Fundusz rezerwowy	Wkłady	Kredyty	Suma bilansowa
1919	170	59	1405	452	1660
1920	183	63	3784	1506	4062
1921	214	71	19 288	9669	19 679
1922	464	422	27 807	19 752	28 934
1923	7213	5941	298 061	57 500	380 503

Źródło: Sprawozdania Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych za lata 1919-1923

Fundusz rezerwowy i obligo kredytowe zwiększyły się ponad 100-krotnie. Charakterystycznym jest również fakt powiększenia się czystego zysku o 2500 razy. Przyrosty te były jednak fikcją. Postęp hiperinflacji spowodował, że wartość tych sum nieustannie, niekiedy w ciągu kilku miesięcy, a z czasem nawet tygodni i dni, gwałtownie spadała. Dla wyobrażenia sobie postępującej dewaluacji marki polskiej można tu przytoczyć decyzję, jaką podjęła Rada Nadzorcza 5 stycznia 1924 r. w stosunku do zatrudnionego w Banku personelu. W myśl podjętej uchwały miesięczne wynagrodzenie pracownika spółdzielni miało stanowić równowartość przeciętnej ceny jednego centnara żyta⁴⁷.

W wyniku kryzysu monetarnego zmniejszył się gwałtownie stosunek kapitałów własnych do obcych. Na dzień 31 grudnia 1923 r. miał się on jak 1 do 22, gdzie na przykład w okresie lat 1873-1918 zamykał się proporcją 1 do 3. Składane w Banku oszczędności umożliwiały jednak kredytowanie jego członków bez potrzeby ubiegania się o kredyty w innych bankach. W innych towarzystwach pożyczkowych zjawisko to występowało bardzo często. Na sejmiku Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w 1922 r. stwierdzono, że spółdzielczość kredytowa w wyniku pierwszej wojny światowej cofnęła się o kilka lat. Podkreślono również, że „... zamiast skierować energię w stronę oparcia się o własne siły, o własne zasoby materialne [...], organizacje spółdzielcze usiłują wydrzeć Skarbowi ostatni grosz już to w postaci zapomóg, już to w formie pożyczek”⁴⁸. Ponadto zwrócono szczególną uwagę na to, że należy przede wszystkim skierować wysiłki spółdzielczości w stronę jej idei zasadniczych, w stronę samopomocy.

Mimo wyjątkowo trudnej sytuacji gospodarczej państwa grodzicki Bank i tak osiągał dobre wyniki ekonomiczne, tym bardziej że na terenie miasta działały równocześnie inne instytucje kredytowe, do których zaliczyć należy: Bank Handlowo-Przemysłowy, Bank Wzajemnej Pomocy, Graetzer Diskonto-Gesellschaft, Spar-und Darlehnskasse i Komunalną Kasę Oszczędności. Po reformie walutowej, przeprowadzo-

⁴⁷ Protokółarz Rady ... za lata 1920-1939, s. 56.

⁴⁸ Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych 1921, s. 11-12, (cyt. dalej: Sprawozdanie Związku...).

nej w 1924 r., niektóre z nich zawiesiły swoją działalność na skutek nierentowności. W omawianym okresie Bank był największą instytucją oszczędnościowo-kredytową w obrębie Grodziska i jego okolicy. Posiadał jednocześnie najwyższe kapitały własne i obce oraz zrzeszał najliczniejszą grupę członków. Czynny był już codziennie od 10. do 12. i w godzinach popołudniowych od 14. do 17.

Tabela 7

Zestawienie liczby członków i sum bilansowych niektórych instytucji bankowych działających na terenie Grodziska Wielkopolskiego w 1920 r. (sumy bilansowe w markach polskich)

Nazwa banku	Liczba członków	Suma bilansowa
Bank Ludowy	559	4 062 317
Spar-und Darlehnskasse	191	532 466
Graetzer Diskonto-Gesellschaft	67	291 060

Źródło: Orędownik Grodziski 1921, nr 11, 42, 54

W 1923 r., w czasie najszybciej postępującej dewaluacji marki polskiej, przypadła 50. rocznica powstania Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim. Ze względu na szeroko zakrojoną oszczędność wypadła ona nader skromnie. Początkowo przeznaczono na nią kwotę 200 tys. mk, a następnie obniżono do 80 tys. mk⁴⁹. Uroczystość miała miejsce w niedzielę, 27 października. Rozpoczęła się poranną mszą św. w miejscowym kościele farnym. Wieczorem w lokalu bankowym odbyło się nadzwyczajne zebranie, któremu przewodniczył ówczesny prezes Rady Nadzorczej, Leon Majkowski. Uczczono na nim pamięć długoletniego dyrektora Banku, Bolesława Andrzejewskiego. Następnie przedstawiono zarys historyczny 50-letniej działalności towarzystwa, z którego wynikało m.in., że z członków założycieli spółdzielni żyli jeszcze; Franciszek Morkowski, Wojciech Pawłowicz i Franciszek Kiciński. Następnie z inicjatywy Michała Wosińskiego urządzono zbiórkę pieniędzy na rzecz najbiedniejszych mieszkańców miasta. Zebraną sumę w kwocie 504 tys. mk przekazano na ręce Leona Majkowskiego – wieloletniego działacza społecznego Grodziska. Nadmienić w tym miejscu należy, że na adres samorządu spółdzielni wpłynęło wiele życzeń jubileuszowych z innych przedsiębiorstw i instytucji bankowych.

3. Działalność Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1924-1939

Ogólny stan gospodarczy państwa zaczął powoli stabilizować się po przeprowadzonej w 1924 r. reformie walutowej. Wprowadzona została do obiegu nowa waluta

⁴⁹ Pensja pracownika Banku wynosiła w tym czasie około 400 tys. marek polskich.

– złoty polski. Jego kurs ustalono na 5,18 złotego za dolara. Wcześniejsza jednak dewaluacja pieniądza doprowadziła społeczeństwo do poważnego zubożenia, tym bardziej że przewalutowanie marki polskiej na złote nastąpiło w relacji 1 złoty za 1 800 000 marek polskich.

Sytuacja finansowa Banku Ludowego w Grodzisku, podobnie jak pozostałych spółdzielni kredytowych, stała się wręcz katastrofalna. Biorąc pod uwagę dane zawarte w tabeli 6, można z łatwością wyliczyć, że jego majątek skurczył się do niewyobrażalnie niskich sum. Udziały członków zmalały do 4 zł. Podobnie rzecz się miała z funduszem rezerwowym, który po przeszacowaniu zamknął się kwotą 3,3 zł. Fundusze obce, jak na przykład depozyty, osiągnęły wartość 165 zł.

Marka polska z 1917 r. oraz złoty polski wprowadzony do obiegu pieniężnego w wyniku reformy walutowej w 1924 r.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 maja 1924 r. „O przerachowaniu zobowiązań prywatnoprawnych”⁵⁰ oraz późniejsze rozporządzenia dotyczące tego zagadnienia przewidywały wprowadzenie waloryzację kapitałów bankowych, ale nie odnosiły się m.in. do spółdzielni kredytowych, w których majątek własny nie stanowił połowy ich funduszków wstępnie zwaloryzowanych. W związku z powyższym nie objęła ona większości banków ludowych, w tym również Banku grodzkiego. W ten sposób stracił on niemal całkowicie swój majątek, a miejscowa i okoliczna ludność prawie wszystkie oszczędności, niejednokrotnie zbierane i składane w Banku przez wiele lat. Z zaistniałej sytuacji wyszli z korzyścią tylko dłużnicy spółdzielni, ponieważ ich zobowiązania wobec niej przeliczone zostały w takim samym stosunku jak przewalutowanie marek polskich na złote.

Działalność towarzystwa trzeba było rozpocząć jak gdyby od nowa. Dotkliwe straty, jakie poniósł Bank i jego deponenci, były wynikiem niezależnej od spółdzielni sytuacji ekonomicznej państwa, a nie skutkiem nieprawidłowego nią zarządzania. Dostosowując się do obowiązujących przepisów prawnych, Bank przyjmował zwrot udzielonych kredytów w walucie zdeprecjonowanej, bez możliwości uchronienia się od wynikających stąd strat. Ponadto nie odmawiał nikomu wypłaty wkładów oszczędnościowych, a posiadając w pewnych okresach nadmiar gotówki, mógł spłacić wszystkie wierzytelności. W myśl zasad gospodarki finansowej i poleceń Sejmików Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych, zobowiązany był do trzymania w pogotowiu zasobów pieniężnych umożliwiających ich natychmiastową spłatę. Krótkie terminy możliwości wypowiedzenia depozytów blokowały lokowanie środków płatniczych w inny sposób, w sposób niepozwalający na ich szybką realizację.

Przeszacowany na złote bilans otwarcia przygotowany na 31 grudnia 1924 r., po wliczeniu do niego wszelkich wpłat i wypłat dokonanych od maja do końca tegoż roku, wynosił po stronie pasywów i aktywów 37 549 zł, a kapitał własny Banku zamknął się kwotą 9133 zł.

Początki były rzeczywiście trudne. W pierwszych miesiącach 1924 r., w okresie, kiedy hiperinflacja osiągnęła swoje apogeum, liczba członków Banku malała w takim tempie jak wartość dewaluującej się marki polskiej. Jeszcze 31 grudnia 1923 r. ich liczba zamknęła się cyfrą 671, a więc dużo większą niż w 1918 r. (531 współników), by w końcu 1924 r. zmniejszyć się do 105 członków. Wynikało to bezpośrednio z wykluczeń, jakich dokonywała Rada Nadzorcza, głównie z powodu niepłacenia przez nich składek na nowo określoną wysokość udziału.

Kolejne lata przyniosły ogólne ożywienie gospodarcze państwa, co wpłynęło korzystnie na dalszy rozwój Banku. Kredyty zaciągane w Banku Spółek Zarobkowych oraz w Banku Polskim, a w okresie późniejszym także w Państwowym Banku Rolnym, umożliwiły mu systematyczne rozszerzanie działalności pożyczkowej. Nim jednak do tego doszło, w 1925 r. spółdzielnia po raz pierwszy w swojej historii, ale i zarazem ostatni do wybuchu drugiej wojny światowej, poniosła bilansową stratę na sumę 792 zł,

⁵⁰ „Poradnik Spółdzielni”, 1929, nr 2, s. 29-31.

na którą złożyły się bezpośrednio koszty procesowe, jakie powstały w wyniku kupna gmachu bankowego przy ul. Szerokiej 1. Ponadto w roku tym na rzecz podatku majątkowego zużyto część funduszu rezerwowego. Pomimo poniesionych strat wypłacono członkom dziesięcioprocentową dywidendę, którą pokryto z rezerwy specjalnej, co zostało surowo skrytykowane przez rewidenta Związku Spółdzielni. Rada Nadzorcza przyjęła uwagi o błędnym postępowaniu do wiadomości, stwierdzając jednocześnie, że uchwały Walnego Zgromadzenia zmieniać nie może⁵¹.

Początkowo Bank udzielał stosunkowo niskich kredytów i to tym członkom, którzy zapewniali bezwzględną gwarancję nie tylko co do ich spłaty, ale i co do punktualnej regulacji swoich zobowiązań. Unikano przede wszystkim przyznawania pożyczek na cele konsumpcyjne. Przeprowadzono często badanie pewności i wypłacalności dłużników. W celu odbudowania zdevaluowanych kapitałów własnych udzielanie kredytów oraz ich ewentualną prolongatę uzależniano od wpłat na udziały. W 1925 r. przyznano tylko 111 pożyczek na ogólną sumę 25 135 zł. Przeciętny kredyt wynosił 226 zł, natomiast najwyższy 750 zł. Udzielano ich tradycyjnie na okres trzech miesięcy, a pobierane od nich odsetki wynosiły 24% w stosunku rocznym. W myśl ustaw statutowych o pożyczkę mógł ubiegać się tylko członek spółdzielni.

Bank Ludowy w Grodzisku poprzez nieograniczoną odpowiedzialność swoich członków dawał zupełną pewność terminowego zwrotu depozytów. Mimo to przeżywał w tym czasie również trudności w zakresie działalności oszczędnościowej. W końcu 1925 r. łączna suma wkładów zamknęła się kwotą 8535 zł. Na ogólną liczbę 283 depozytów podział według wartości kont przedstawiał się następująco; 245 sztuk do 10 zł, 25 sztuk od 10 do 100 zł, po 5 sztuk od 100 do 300 zł i od 300 do 1000 zł oraz 3 sztuki powyżej 1000 zł. Oprocentowanie oszczędności wynosiło średnio 15% w stosunku rocznym. Liczba kont depozytowych z wkładami do 10 zł była największa. Na taką, a nie inną sytuację wpłynęło nie tylko wcześniejsze, niekorzystne przewalutowanie marki polskiej, ale przede wszystkim propagowanie wśród okolicznego społeczeństwa idei oszczędzania, a co za tym idzie, zachęcanie go do składania w Banku chociażby minimalnych kapitałów. Potwierdzają to zresztą dane z lat późniejszych, w których rzecz miała się podobnie.

Pewna, nieznaczna poprawa sytuacji finansowej Banku nastąpiła w 1926 r. Znamiennym jest jednak fakt, że w okresie tym liczba jego członków zwiększała się w bardzo szybkim tempie i w końcu tegoż roku wynosiła już 767 współników. Porównując te dane do 1924 r., zauważymy, że wzrosła ponad siedmiokrotnie, będąc tym samym największą w dotychczasowej działalności spółdzielni.

Jak stwierdzano na corocznych Sejmikach Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych, główna przyczyna niedomagań banków ludowych tkwiła w braku odpowiednich sił fachowych w ich zarządach. Podkreślano ponadto, że wyspecjalizowani pracownicy bankowi powinni być należycie wynagradzani. Przytaczano także przykłady bardzo słabo działających towarzystw pożyczkowych, które po

---

⁵¹ Protokółarz Rady... za lata 1920-1939, s. 80.

zaangażowaniu w swoich zarządach wykwalifikowanego personelu rozwinęły się w poważne placówki kredytowe⁵². Mając to na względzie, Rada Nadzorcza Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim podjęła w 1925 r. decyzję o zatrudnieniu w nim wyspecjalizowanych pracowników bankowych. Jednak do sfinalizowania powyższej uchwały doszło dopiero 10 stycznia 1927 r., kiedy stanowisko kontrolera objął Zygmunt Jankiewicz z Gostynia – z wynagrodzeniem miesięcznym w wysokości 250 zł. Na dowód zapewnienia swojej lojalności wobec Banku złożył, w formie weksla kaucyjnego, 10 tys. zł. Stanowiska pozostałych członków Zarządu zajmowali nadal – Teofil Wierzejewski (dyrektor) i Maksymilian Kotlarski (kasjer), z poborami znacznie mniejszymi od gaży Zygmunta Jankiewicza, który od października 1928 r. pełnił już funkcję dyrektora Banku. W tym samym miesiącu, za poręczeniem weksla gwarancyjnego, zatrudniono drugą siłę fachową w osobie Stefana Jurgi z Kościana.

Zmiany personalne na stanowiskach członków Zarządu zbiegły się z okresem postępującej stabilizacji gospodarczej państwa. Wywarło to korzystny wpływ na dynamiczny rozwój Banku, który wystąpił w szczególności w latach 1927-1929. Szybko wzrastały fundusze własne spółdzielni, wkłady oszczędnościowe oraz udzielane kredyty. Zestawiając dane bilansowe z 31 grudnia 1925 r. z analogicznymi wskaźnikami z 1929 r. można stwierdzić, że fundusz udziałowy wzrósł w tym okresie 13-krotnie, sumy bilansowe i wielkość przyznanych kredytów prawie 40-krotnie, a oszczędności nawet 50-krotnie.

Dobra koniunktura umożliwiła spółdzielni zniesienie niektórych ograniczeń wydatkowych. Przeprowadzono m.in. remont gmachu bankowego, zakupiono nową szafę pancerną oraz podwyższono wynagrodzenie członków Zarządu. Pensja miesięczna dyrektora, Zygmunta Jankiewicza, wynosiła w 1929 r. już 600 zł, drugiego członka Zarządu, Stefana Jurgi – 350 zł, a kontrolera, Mściława Frankowskiego, który pracował w niepełnym wymiarze godzin – 50 zł. Wynagrodzenia zwiększały się poprzez inne świadczenia, do których zaliczyć należy chociażby tantiemy od czystego zysku i gratyfikacje świąteczne. Wymienieni wyżej członkowie Zarządu pełnili swoje funkcje aż do wybuchu drugiej wojny światowej. Oprócz nich, na przełomie lat 20. i 30., Bank zatrudniał dwie pomoce biurowe oraz jednego gońca⁵³.

W myśl przyjętych ustaw statutowych spółdzielnia przeznaczała corocznie pewne kwoty pieniężne na cele społeczne i kulturalne. Na przykład z zysków za 1929 r. przekazała m.in. 1000 zł na remont kościoła farnego oraz 150 zł na budowę Pomnika Powstańców Wielkopolskich, wznoszonego w tym czasie na grodziskim cmentarzu. Oprócz tego dotowała również miejscowe organizacje społeczno-charytatywne, a także zasilala miejski fundusz dla bezrobotnych.

Z upływem lat Bank rozszerzał zakres swoich czynności bankowych. Przeprowadzał operacje na wekslach dyskontowych i redyskontowych, otwierał rachunki bieżące, udzielał akredytyw gotówkowych oraz wprowadzał operacje inkasowe, zwiększając

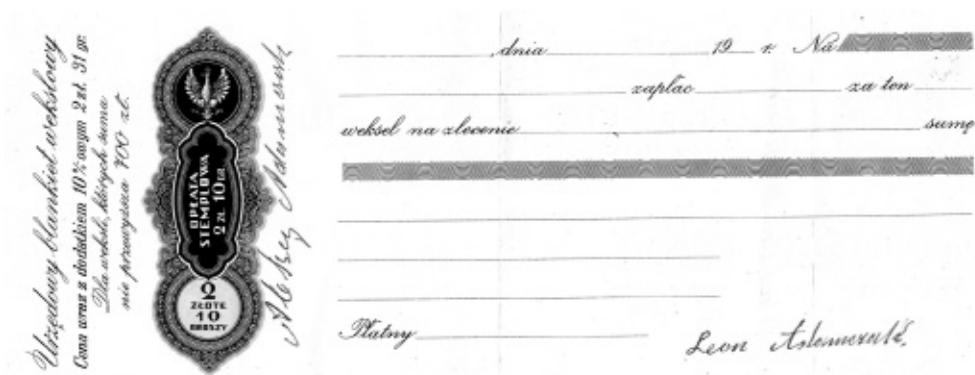
⁵² „Poradnik Spółdzielni” 1924, nr 5, s. 74.

⁵³ Protokółarz Rady... za lata 1920-1939, s. 117.

szając tym samym ruch przekazowo-żyrowy, czyli tak zwany obrót bezgotówkowy. Ponadto dokładał wszelkich starań, aby w jak najkrótszym czasie odzyskać przedwojenne rozmiary, fundusze i znaczenie. Zmierzał przede wszystkim do tego, żeby głównym źródłem zasobów finansowych stały się dla niego składane w nim oszczędności. Mimo osiągniętych na tym polu sukcesów spółdzielnia, by móc prowadzić płynniejszą działalność pożyczkową, zmuszona była przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego do korzystania z kredytów w centralach bankowych.

Wraz z korzystną koniunkturą gospodarczą państwa Bank udzielał coraz więcej kredytów, obniżając jednocześnie ich oprocentowanie, co wiązało się bezpośrednio ze stabilizacją złotego. W ciągu 1927 r. przyznano 1493 pożyczki na sumę 510 153 zł – największa 10 tys. zł, a w 1929 r. już 3213 kredytów na kwotę 1 944 441 zł – największa 15 tys. zł (w 1925 r. przyznano tylko 111 pożyczek). Oprócz krótkoterminowych kredytów wekslowych Bank udzielał swoim członkom również akredytyw gotówkowych, polegających zazwyczaj na tym, że spółdzielnia kierowała do innego banku zlecenie zabezpieczenia przez niego pewnej sumy, którą ten miał wypłacić osobie lub firmie przez nią wskazanej. Ponadto Bank przyznawał kredyty w rachunku bieżącym.

W parze ze wzrostem obliga kredytowego rosły wkłady oszczędnościowe. Na koniec 1925 r. znajdowały się w Banku 283 konta depozytowe na ogólną sumę 8535 zł – przy przeciętnym wkładzie 30 zł. W 1927 r. ich liczba wzrosła minimalnie i zamknęła się cyfrą 296, lecz złożone na nich kwoty osiągnęły wartość 69 688 zł, a średni wkład wzrósł do 235 zł. W 1929 r. liczba kont depozytowych wynosiła już 439 sztuk na łączną kwotę 302 687 zł (bez wkładów na rachunkach bieżących) – przy przeciętnym wkładzie 689 zł. Mimo iż z czasem oprocentowanie wkładów malało wraz z obniżaniem się stopy procentowej od udzielanych kredytów, oszczędności systematycznie wzrastały, a w latach 1925-1929 średni wkład depozytowy zwiększył się nawet 22-krotnie.

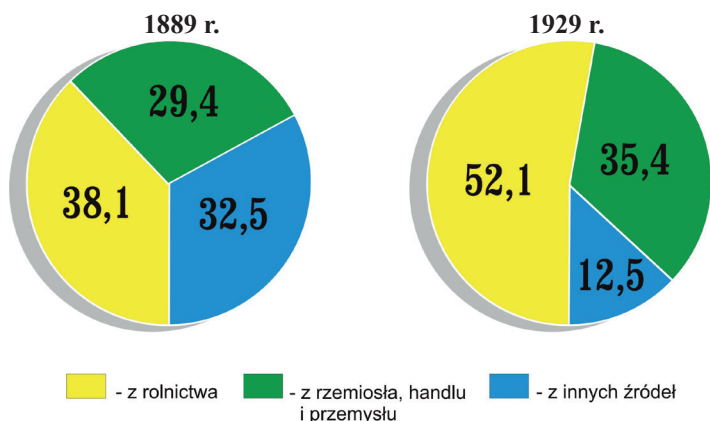
Weksel in blanco zdeponowany w Banku Ludowym w Grodzisku Wielkopolskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Książeczka oszczędnościowa z 1925 r.

Bank, należący w tym czasie do Unii Związków Spółdzielczych, nie prowadził swojej działalności pod hasłem jakiejś odrębności zawodowej, ale ogarniał swym zasięgiem wszystkie profesje, wychodząc z założenia, że wspólne działanie ludzi o różnych zawodach w ruchu spółdzielczym prowadzi do łatwiejszego wyrównywania podaży i popytu pieniężnego oraz towarowego, a zarazem do zbliżania się do siebie poszczególnych warstw społeczeństwa. Długotrwała praca w tym zakresie i uzyskiwane wraz z nią doświadczenia wykazały siłę i słuszność tej zasady. Trzeba tu jednak podkreślić, że stabilizacja gospodarcza i specyfika regionu sprzyjały rozwojowi sektora rolniczego, dlatego też coraz więcej okolicznych rolników ubiegało się o pomoc kredytową w grodziskiej spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowej, co w konsekwencji zmieniło strukturę zawodową jej członków. Dysproporcja pomiędzy współnikami utrzymującymi się z rolnictwa a pozostałymi, czerpiącymi swoje dochody ze źródeł pozarolniczych, wzrastała. Rolnicy, jako jedna grupa zawodowa, zaczęli stanowić wśród członków większość. W 1929 r. na ogólną liczbę 858 współników przypadało: 414 rolników posiadających gospodarstwa do 20 ha, 38 rolników, których gospodarstwa przekraczały 20 ha, 122 właścicieli przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych, 182 rzemieślników posiadających własne warsztaty rzemieślnicze, 12 robotni-

ków rolnych i przemysłowych oraz rzemieślników niesamodzielnych, 37 urzędników i pracowników umysłowych, 58 innych zawodów⁵⁴.

Źródła dochodów członków Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim (w procentach)

W dobie wielkiego, światowego kryzysu gospodarczego (1929-1934), który objął swym zasięgiem także państwo polskie, wystąpiło gwałtowne pogorszenie się sytuacji ekonomicznej kraju. Katastrofalna w skutkach okazała się w szczególności dla rolnictwa. Drastyczne obniżanie się cen ziemiopłodów pociągnęło za sobą szybki spadek rentowności gospodarstw rolnych i osłabiło zdolność nabywczą ludności wiejskiej, co w rezultacie doprowadziło do znacznego ograniczenia produkcji przemysłowej i obrotów handlowych. Kryzys poważnie wzruszył fundamenty spółdzielczości pożyczkowej, kredytującej w szerokim stopniu indywidualne gospodarstwa rolne. Wobec wynikających stąd specyficznych warunków, działalność oszczędnościowo-kredytowa tych instytucji zetknęła się z wieloma poważnymi trudnościami natury finansowej i w związku z tym wykazywały one wolniejszy rozwój aniżeli w latach poprzednich. Głęboki regres w ich funkcjonowaniu przybrał najdrastyczniejsze formy na początku lat 30., a jego pewne zahamowanie dało się odczuć dopiero w 1935 r. Okres późniejszy zaczął przynosić stopniową poprawę koniunktury gospodarczej, ale skutki wielkiego kryzysu odczuwały spółdzielnie aż do wybuchu drugiej wojny światowej.

Pomimo tych wszystkich złożoności lata 1930-1931 były dla grodziskiego Banku okresem dalszego rozwoju, choć już nie tak dynamicznego jak w okresie poprzednim. Nadal wzrastały fundusze własne, wkłady oszczędnościowe i udzielane kredyty. Tylko w ciągu 1931 r. wypłacono 5414 pożyczek, czyli o 2204 więcej niż w 1929 r., na łączną sumę ponad 2 mln zł. Dopiero w latach 1932-1935 kapitały spółdzielni uległy powolnemu spadkowi. Jednakże przez cały ten czas cechowała ją pewna równowaga finansowa, przez co wzbudzała w miejscowym społeczeństwie pełne zaufanie.

⁵⁴ Sprawozdanie Związku Spółtek ... 1929, s. 72-73.

Ekspozycja Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim przedstawiona na wystawie osiągnięć miejscowych przedsiębiorstw i instytucji, zorganizowanej w tzw. Strzelnicy (obecnie Centrum Kultury „Rondo”) w latach 30.

Wskutek tragicznego położenia rolnictwa i deficytowej gospodarki część rolników, która zaciągała w Banku kredyty prawie wyłącznie krótkoterminowe, nie była zdolna spłacać rat amortyzacyjnych, a nawet regulować narastających odsetek. W ten sposób środki obrotowe spółdzielni zostały częściowo zamrożone w kredytach rolniczych. Z problemem tym stykały się wszystkie banki ludowe. Było więc rzeczą zrozumiałą, że wobec takich uwarunkowań polityka państwa w stosunku do sektora rolniczego wykazała szczególną aktywność. Na mocy ustawy z dnia 24 marca 1933 r., za pośrednictwem Państwowego Banku Rolnego, powołano do życia Bank Akceptacyjny. Przy jego współudziale ułatwiano konwersję krótkoterminowych zobowiązań kredytowych rolników⁵⁵. Pomoc dla banków zawierających układy z dłużnikami-rolnikami polegała na tym, że na podstawie zawartych układów Bank Akceptacyjny wydawał akcepty, które otrzymywały prawo redyskonta w Banku Polskim. Początkowo skarb państwa przeznaczył na ten cel 75 mln zł, żeby móc pokryć straty instytucji wierzycielskich z tytułu kapitału wierzytelności objętych układami, przy czym jego udział w stratach powstałych z tego tytułu określono na 50% oraz na dopłatę do oprocentowania w wysokości od 1 do 2% – względnie 2,75%. Okres, na jaki mogły być one zawierane, wy-

⁵⁵ Dz.U. RP 1933, nr 25, poz. 221.

nosił początkowo 7 lat. Oprócz tego przewidziano stopniową spłatę kapitału według dokładnie określonych norm oraz jeden lub dwuletni okres karencji. Oprocentowanie skonwertowanych długów ustalono w czasie pierwszych lat na 6,25%. Początkowe raty spłacanego kapitału były niższe od pozostałych. Ustawą tą objęto tylko te kredyty rolnicze, które zaciągnięte zostały przed 1 lipca 1932 r.

Bank Ludowy w Grodzisku skorzystał z ustawy oddłużeniowej i rozpoczął wkrótce po jej ogłoszeniu zawieranie układów konwersyjnych. To nowe prawo, a także jego umiejętne stosowanie przez Zarząd i Radę Nadzorczą, przyniosło z czasem pożądane efekty. Na koniec 1934 r. „weksle w dochodzeniu i zaprotestowane” opiewały na kwotę 56 766 zł, co stanowiło blisko 10% obligi kredytowego. W dwa lata później zmniejszyły się do 6,2%, a już w 1938 r. nie przekraczały 2,5%. Mimo tak dogodnych warunków stworzonych dla rolnictwa, nie wszyscy dłużnicy-rolnicy wywiązywali się ze swoich zobowiązań terminowo. W związku z powyższym Rada Nadzorcza zobowiązała Zarząd do natychmiastowego działania i kierowania pretensji spółdzielni na drogę sądową.

Działalność Banku Ludowego w Grodzisku w ostatnich latach przedwojennych wykazała ponowne ożywienie, czego nie można powiedzieć o wielu innych spółdzielniach oszczędnościowo-pożyczkowych. Niektóre z nich przeżywały w tym okresie głęboko posuniętą depresję ekonomiczną, która niekiedy zmuszała je do rozwiązania się.

Reasumując, należy podkreślić, że w latach 1924-1939 na rozwój i funkcjonowanie grodziskiego Banku wpływały przede wszystkim silne wahania koniunktury gospodarczej państwa.

Liczba członków rosła do 1930 r., kiedy to osiągnęła 900 współników. W późniejszym okresie nastąpił jej powolny spadek. Mimo braku danych z lat 1934-1936 i 1938-1939 można wysunąć wniosek, że uległ on zapewne pewnemu zahamowaniu w 1937 r., a następnie liczba członków być może zwiększyła się, ponieważ od tego czasu wielkość funduszu udziałowego systematycznie wzrastała.

Fundusz udziałowy wzrastał szybko do końca 1931 r. W latach 1932-1936 sumy bilansowe wykazały jego osiemnastoprocentowy spadek, spowodowany przede wszystkim zmniejszaniem się liczby członków. W kolejnych latach zwiększył się i w 1939 r. osiągnął kwotę 77 984 zł. Średni udział członka wynosił w tym roku 100 zł, przy statutowo określonej wysokości 500 zł i rocznych wpłatach na jego dopełnienie w kwocie 20 zł⁵⁶.

Inne fundusze własne (fundusz zasobowy i rezerwa specjalna) wzrastały dynamicznie do 1930 r. W latach 1927-1929 powiększyły się prawie pięciokrotnie – z 8817 zł do 40 562 zł. Następnie wykazywały niewielki przyrost. Gwałtownie obniżyły się w 1936 r., po czym nieznacznie zaczęły wzrastać. Na taką sytuację wpływał w szczególności niewielki wzrost czystych zysków, które wahały się od 1 do 4 tys. zł rocznie. Dlatego też starano się obniżyć pewne koszty administracyjne Banku, w tym m.in. pensje członków Zarządu.

---

⁵⁶ W latach 1932-1936 średnia miesięczna pensja robotnika przemysłowego wynosiła około 100 zł, a pracownika umysłowego w granicach 260 zł; S. Kowal, *Struktura społeczna Wielkopolski w międzywojennym dwudziestolecu*, Poznań 1974, s. 124-133.

Wolne od opłat stemplowych na podstawie
art. 14 ustawy z dnia 24 marca 1933 r.
(Dz. U. R. P. Nr. 109/34, poz. 973).

Wzór Nr. 1
(zasady układu konwersyjnego
z posiadaczami gospodarstw
wiejskich grupy A).

Nr. kolejny układu 7.

UKŁAD

zawarty w dniu 11 marca 1935 w _____
(miejscowość)

między _____
(nazwa instytucji wierzycielskiej)

_____ w dalszym ciągu „instytucją wierzycielską” nazywanym

a p. Stawa Franciszkowa, rolnikiem
(nazwisko i imię dłużnika)

zamieszkałym w Stakulewie gminy Grodzisk - Łow.

powiatu Pruszyński województwa Konarskiego

poczta Stakulewo w dalszym ciągu „dłużnikiem” nazywanym,

w przedmiocie rozłożenia splat i obniżenia oprocentowania wierzycielności rolniczych na podstawie ustawy z dnia 24 marca 1933 r. (Dz. U. R. P. Nr. 109/34, poz. 973), pod następującymi warunkami:

§ 1.

Strony stwierdzają zgodnie, że dłużnik jest Wacławem
(właścicielem, dzierżawcą, użytkownikiem)

gospodarstwa wiejskiego w rozumieniu art. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 841), a mianowicie nieruchomości o obszarze 8 ha

54 a 0 mtr.², położonej w Stakulewie gminy Grodzisk - Łow.

powiatu Pruszyński województwa Konarskiego

Nieruchomość powyższa _____

1. uregulowana jest w księdze hipotecznej pod nazwą „ _____”

2. objęta jest wyk. hip. 1 _____ ks. gr. gm. kat. _____ Sądu _____

w _____

3. objęta jest wykazem hipotecznym Stakulewo ks. grunt. tom I: 494. 24. Sądu

Grodzkiego w Pruszyńsku.

4. nie ma urządzonej hipoteki.

Pieniądz, złożony w Spółdzielni służy miastu
i wioskom, każdej pracy — wszystkim stanom.

Rok 65

WALNE ZGROMADZENIE

członków podpisanej Spółdzielni odbędzie się

we wtorek, dnia 8-go lutego 1938 r. o godz. 3 po poł.

na sali Strzelnicy Bractwa Kurkowego w Grodzisku.

Porządek obrad:

1. Zagajenie i ukonstytuowanie biura.
2. Odczytanie protokołu z odbytej rewizji związkowej i powzięcie uchwały.
3. Sprawozdanie Zarządu i Rady Nadzorczej z czynności za rok 1937.
4. Przyjęcie bilansu i udzielenie pokwitowania Zarządowi i Radzie Nadzorczej.
5. Podział czystego zysku.
6. Zatwierdzenie budżetu na rok 1938.
7. Wybór członków do Rady Nadzorczej.
8. Uchwalenie remuneracji członkom Rady Nadzorczej i Komisji Rewizyjnej.
9. Wnioski bez uchwał i zamknięcie.

Sprawozdanie, bilans i rachunek strat i zysków za rok 1937 wyłożone są w lokalu bankowym.

GRODZISK, w styczniu 1938 r.

Bank Ludowy w Grodzisku Wlkp.

Spółdzielnia z odpowiedzialnością nieograniczoną.

Rada Nadzorcza:

Józef Wieloch, prezes.

Drukarnia Grodziska - J. Miłczyński, Grodzisk.

Tabela 8

Podstawowe dane bilansowe Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1924-1939 (stan na 31 grudnia – w złotych)

Rok	Liczba członków	Fundusze własne		Wkłady	Kredyty	Suma bilansowa
		udziałowy	pozostałe			
1924	105	1263	7870	5805	5891	37 549
1925	144	5113	8553	8535	18 982	48 826
1926	767	8427	6671	13 406	27 200	57 251
1927	711	20 561	8817	69 688	190 145	230 886
1928	799	44 758	16 098	241 610	468 048	508 380
1929	858	69 147	40 562	408 435	695 081	820 561
1930	900	81 779	52 079	415 115	709 279	830 850
1931	897	85 481	53 298	379 859	714 362	792 574
1932	860	79 963	53 802	352 176	575 715	746 157
1933	824	76 436	54 651	392 484	571 761	739 289
1934	x	73 178	55 201	303 206	510 263	666 162
1935	x	71 047	55 611	335 060	447 343	703 726
1936	x	69 700	28 411	318 231	512 554	680 654
1937	720	71 231	30 636	413 410	532 584	771 492
1938	x	75 232	31 536	446 364	526 100	765 296
1939 2.IX	x	77 984	31 990	278 325	486 423	613 399

Źródło: Sprawozdania Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych za lata 1924-1933. Księgi bilansowe Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1929-1939.

x – brak danych

Prawie identycznie jak fundusze własne przedstawiały się wkłady oszczędnościowe. Szybkie tempo ich wzrostu trwało również do 1930 r. W następnych latach malało, a od 1937 r. zaczęło ponownie wykazywać tendencję zwyżkową, by w roku następnym przekroczyć wartość wkładów z 1929 r., czyli 446 364 zł. W zależności od koniunktury gospodarczej, jak również od zadeklarowanego okresu złożenia oszczędności, ich oprocentowanie przedstawiało się następująco; w 1925 r. – 15%, w 1930 r. od 5 do 10%, w 1933 r. od 5 do 8% i w 1937 r. od 4 do 5,5% (w rachunku bieżącym 3%) w stosunku rocznym. Około 50% oszczędności stanowiły wkłady długoterminowe. Jeszcze 31 lipca 1939 r. suma złożonych w Banku depozytów zamykała się kwotą 460 643 zł, po czym w końcu sierpnia spadła do 278 325 zł. Bezpośredni wpływ na to zjawisko miały już, niestety, dziejące się w tym czasie wydarzenia polityczne, w tym przede wszystkim groźba wojny z Niemcami.

Globalna suma udzielanych pożyczek wzrastała do 1931 r. Osłabienie tempa działalności kredytowej, a nawet jego spadek, wystąpiło w latach 1932-1935. W okresie lat 1936-1939 łączne sumy przyznanych kredytów rosły podobnie jak udziały i oszczędności, aczkolwiek bardzo powoli. Z upływem lat ich oprocentowanie malało i wynosiło odpowiednio; w 1925 r. – 24%, w 1927 r. – od 12 do 15%, w 1930 r. – od 11 do 13%, w 1932 r. – 10%, a w 1937 r. w granicach 8% w stosunku rocznym. Przy udzielaniu pożyczek obowiązywała zasada kolegalności poszczególnych organów samorządowych spółdzielni. W 1927 r. Zarząd mógł je samodzielnie przyznawać do wysokości 2 tys. zł, natomiast Rada Nadzorcza do 10 tys. zł. W dwa lata później podwyższono Zarządowi tę granicę do 4 tys. zł, ale już w 1932 r. powrócono do stanu poprzedniego.

Pewne ograniczenia kredytowe wprowadziła nowa ustawa o spółdzielniach, która zaczęła obowiązywać od 27 czerwca 1934 r. W myśl znowelizowanego prawa kredyt udzielony jednemu członkowi nie mógł przekraczać kwoty dziesięciokrotnie większej od uiszczonej przez niego na poczet zadeklarowanych udziałów. Wyjątek w tej kwestii mógł zaistnieć tylko za zgodą Walnego Zgromadzenia. W spółdzielniach pożyczkowych związku poznańskiego stosowano do tego czasu zasadę, w myśl której wysokość kredytu dla jednego wspólnika nie powinna była przekraczać 2% sumy bilansowej. Grodziski Bank trzymał się ściśle powyższej zasady. Dodać też należy, że związek rewizyjny powszechnie zalecał spółdzielniom udzielanie niskich pożyczek po pierwsze, ze względów społecznych, a po drugie ze względu na mniejsze ryzyko ewentualnych strat.

Działalność kredytową w powiecie nowotomyskim, powiększonym od 1932 r. o powiat grodziski, prowadziło szereg instytucji finansowych. W miastach i na wsiach tego powiatu funkcjonowało w dwudziestoleciu międzywojennym 17 banków i spółdzielni pożyczkowych oraz 7 komunalnych kas oszczędności. W okresie tym Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim był największym towarzystwem wśród 11 spółdzielni kredytowych działających na tym terenie.

Mimo ogólnych trudności pokryzysowych ostatnie lata przedwojenne były dla Banku kolejnym etapem ponownego ożywienia i rozwoju jego działalności. We fragmencie protokołu sporządzonego przez rewidenta związkowego w 1937 r. czytamy m.in.: „Bank Ludowy w Grodzisku należy do jednej z żywotniejszych Spółdzielni. Dzięki sumiennej i sprężystej pracy organów tak Zarządu jak i Rady Nadzorczej, Spółdzielnia cieszy się dobrą opinią, o czym świadczy rzadko spotykany w dzisiejszych czasach objaw wzrostu wkładów. Zaufanie, którym społeczeństwo darzy Spółdzielnię jest zupełnie zasłużone”⁵⁷. Opinię tę potwierdził również Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Rzeczypospolitej Polskiej okólnikiem z dnia 11 sierpnia tegoż samego roku, gdzie napisano: „W ramach działalności patronackiej Związek przystąpił do reklamowania tych Spółdzielni

---

⁵⁷ „Orędownik Powiatowy” na powiat nowotomyski 1937, nr 122.

BANK LUDOWY w GRODZISKU-POZN.
ul. Prez. Mościckiego 1 (dom własny)

Przyjmuje wkłady oszczędnościowe już od 1,— złotego.

Wypożycza skarbniki dla drobnych oszczędności.

Udziela członkom swoim kredytu na dogodnych warunkach spłaty.

Otwiera rachunki bieżące i czekowe.

Skupuje akcje i papiery wartościowe - oraz na rachunek i kursie Banku Polskiego złoto, monety złote, чеki i waluty obce.

Załatwia wszelkie transakcje bankowe sprawnie i tanio.

ZASTĘPSTWO Banku Polskiego dla inkasa weksli.

Zrób tylko początek
a będziesz miał majątek*

Oszczędzaj

w

Komunalnej Kasie Oszczędności
miasta Grodziska

Reklamy Banku Ludowego i Komunalnej Kasy Oszczędności w Grodzisku Wielkopolskim zamieszczone w miejscowej prasie

O własnych siłach.

Do najpoważniejszych polskich spółdzielni kredytowych na terenie powiatu nowotomyskiego należy

BANK LUDOWY W GRODZISKU

założony w roku 1873 przez ówczesnego patrona spółek, księdza Szamarrzewskiego.

Spółdzielnia ta ma więc obecnie poza sobą 65 lat dorobku a dorobek ten jest piękny, albowiem skromne jej sumy bilansowe wynoszące po zwaloryzowaniu w roku 1925 kwotę zł 50.000,— wzrosły do poważnej kwoty przeszło 700.000,— złotych, udziały z 5.000,— do 70.000,—, liczba członków z 144 na 650, fundusze z 9.000,— do 30.000,— a wkłady oszczędnościowe włącznie z lokatami na rachunkach bieżących z 8.000,— do 375.000,—. Wykazany stan równa się stanowi z najlepszego okresu lat przedwojennych, a jeśli chodzi o członków, to go nawet ilościowo przewyższa. Kredyty udzielone przekraczają pół miliona złotych, a z kredytów tych korzystają wszystkie stany na terenie działalności banku.

Nie można przy tym pominąć zasług spółdzielni w pracy społecznej i gospodarczej, poczynwszy od jej założenia. Jak w czasach zaborczych siłą swego kapitału broniła dzielnie polskiego stanu posiadania, udzielając kredytów zagrożonym gospodarstwom rolnym, tak w chwili wskrzeszenia niepodległości Ojczyzny udzielała znacznych kredytów na wykup nieruchomości miejskich z rąk obcych. Teraz też służy społeczeństwu udzielając pomocy w każdej potrzebie nie wyłączając znacznych subwencji na cele społeczne i ogólnopństwowe.

Spółdzielnia cieszy się na swoim terenie zasłużonym poparciem, które zdobyła rzetelną pracą. Zasługuje więc na pełne zaufanie wkladców, którym gwarantuje bezpieczeństwo, tajemnicę, korzyści i terminowy zwrot oszczędności.

BEZPIECZEŃSTWO

TAJEMNICE

KORZYŚCI i terminowy zwrot oszczędności

zapewnia swoim wkladcom

Bank Ludowy w Grodzisku - Wlkp.

Zastępstwo Banku Polskiego dla inkasa weksli.

Skupuje złoto, czeki i waluty zagraniczne.

Reklamy Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim zamieszczone w miejscowej prasie w latach 30.

Oszczędnościowo-Pożyczkowych, które dotychczas należycie spełniały obowiązek wobec wkladców i prowadzą swoją gospodarkę w sposób, który w dostatecznej mierze uzasadnia nadzieje, iż nadal wkladcy nie doznają zawodu. W organizowanej przez Związek reklamie [...] uczestniczą wyłącznie dobre Spółdzielnie w znaczeniu wyżej wskazanym. Spółdzielnia [...] grodziska – przyp. aut.] na podstawie opinii Okręgowego Związku zakwalifikowaną jest do grupy tych Spółdzeln, które objęte zostały akcją propagandy i reklamy wkładów, rozpoczętej przez Związek⁵⁸.

Bank w okresie dwudziestolecia międzywojennego zwiększał systematycznie zakres czynności bankowych, osiągając tym samym coraz większe obroty finansowe. Przyczyniała się do tego przede wszystkim dobra i efektywna praca zatrudnionych w Zarządzie fachowców, których spółdzielnia zaangażowała w drugiej połowie lat

⁵⁸ Tamże.

Tabela 9

Dane statystyczne z działalności spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych w powiecie nowotomyskim za rok 1929 i 1932 *

Bank Ludowy	Liczba członków		Udziały		Fundusz rezerwowy i rezerwa specjalna		Wkłady oszczędnościowe		Kredyty (weksle)		Suma bilansowa	
	1929	1933	1929	1933	1929	1933	1929	1933	1929	1933	1929	1933
Grodzisk	858	824	69 147	76 436	40 562	54 651	408 435	392 484	695 081	571 761	820 561	739 289
Lwówek	795	744	24 990	47 972	6318	51 884	95 839	60 200	202 596	209 668	217 384	232 142
Zbąszyn	477	—	28 506	—	7239	—	190 731	—	238 777	—	421 857	—
Opalenica	418	497	5296	16 850	4611	7412	25 232	58 843	43 865	83 484	56 658	89 544
Buk	416	291	57 825	55 116	8045	9303	102 578	36 156	255 110	162 546	296 527	197 425
Nowy Tomyśl	405	279	52 568	51 855	13 986	19 956	155 593	22 032	294 764	76 653	318 027	133 211
Terespockie	785	760	37 932	50 450	15 194	23 408	180 464	165 187	295 050	290 282	308 216	298 612
Michorzewo	303	307	451	668	5450	19 008	3528	1735	20 195	34 475	25 185	37 454
Dakowy Mokre	275	292	1019	6024	58 840	56 783	2359	2009	41 195	45 825	86 801	76 051
Bukowiec	172	156	5293	3883	2974	2006	9080	7505	44 290	31 411	51 463	53 733
Dobieżyn N. K.O.P.**	55	205	3495	25 842	291	2719	13 394	23 817	25 695	77 066	26 294	90 353

Źródło: Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych za rok 1929 i 1932

* w 1932 r. powiat grodziski włączono do powiatu nowotomyskiego

** Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa

dwudziestych. Jak już wcześniej wspomniano, w jego skład wchodził: Zygmunt Jankiewicz, Stefan Jurga i Mściśław Frankowski. Ich działania kontrolowała bezpośrednio komisja rewizyjna. Wyłaniano ją spośród członków Rady Nadzorczej, której długoletnim prezesem był miejscowy księgarz, Leon Majkowski. Z protokółarza tego organu wynika, że wielokrotnie, bez wcześniejszego powiadomienia Zarządu, dokonywał osobiście lustracji ksiąg bankowych. Za pozytywne zjawisko należy uznać również fakt, że posiedzenia Rady Nadzorczej odbywały się bardzo często, niejednokrotnie kilka, a nawet kilkanaście razy w ciągu roku. Na jednym z nich, w 65. rocznicę powstania Banku, wystąpiła ona do Rady Miejskiej Grodziska z wnioskiem o przemianowanie ul. Rzeźnickiej na ul. ks. patrona Piotra Wawrzyniaka, co zostało uchwalone. Ponadto postanowiono wmurować jego podobiznę w ścianę gmachu bankowego przy ul. Prezydenta Ignacego Mościckiego 1 (do 1936 r. ul. Szeroka)⁵⁹.

---

⁵⁹ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Bank Ludowy w Otorowie, sygn. 1. „Biuletyn Prasowy Okręgowego Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych im. Ks. Piotra Wawrzyniaka” 1938, nr 4.

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział IV

Lata okupacji hitlerowskiej 1939-1945

Rozdział IV

Lata okupacji hitlerowskiej 1939-1945

W miarę rosnącego zagrożenia wojną z Niemcami, ludność Grodziska Wielkopolskiego oraz jego okolic rozpoczęła systematyczne wycofywanie złożonych w Banku oszczędności. Zjawisko to nasiliło się szczególnie w drugiej połowie sierpnia 1939 r. Jeszcze w końcu lipca tegoż roku suma złożonych w nim wkładów wynosiła 460 643 zł, a następnie w ciągu następnego miesiąca spadła do kwoty 278 325 zł.

Po agresji wojsk hitlerowskich na terytorium państwa polskiego i zakończeniu działań zbrojnych związanych z wojną obronną, część jego obszaru włączono bezpośrednio do Niemiec, w tym także Wielkopolskę. Na ziemiach tych polskie spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe uległy całkowitemu rozwiązaniu. Ich likwidacją zajmował się Główny Urząd Powierniczy III Rzeszy.

Majątek nieruchomości i płynny grodziskiego Banku został skonfiskowany. Zajęciu uległy wszystkie kapitały, papiery wartościowe, maszyny i urządzenia biurowe. Spółdzielnia utraciła ponadto lokaty złożone w innych bankach. Zarząd komisaryczny zlikwidowanego Banku skrupulatnie ściągał zobowiązania finansowe zaciągnięte w nim przez członków spółdzielni przed wybuchem wojny. W okresie od października 1939 r. do końca 1941 r. Niemcom udało się wyegzekwować ponad połowę zaległości kredytowych⁶⁰.

Polityka okupanta hitlerowskiego wobec Polaków mało przypominała okres pierwszej wojny światowej. Ludności polskiej na terenach włączonych do Rzeszy, jak i poza nimi, nie przysługiwała żadna ochrona prawna. Hitlerowcy stosowali wobec niej wszelkie środki gwałtu i fizycznej eksterminacji. Wszystkie tereny okupowane zostały uznane za wyjęte spod prawa. Z włączonych do Niemiec ziem polskich usuwano wszelkie przejawy polskości. Pozostające w rękach polskich przedsiębiorstwa, warsztaty rzemieślnicze itp. były konfiskowane.

W wyniku hitlerowskiej polityki okupacyjnej społeczeństwo ówczesnego powiatu grodziskiego poniosło dotkliwie straty wśród ludności⁶¹. Represje nie ominęły również członków Banku. Na wygnaniu, robotach przymusowych, w obozach i więzieniach hitlerowskich poniosło śmierć około 120 jego członków. Należy tu wymienić przede

⁶⁰ Księga bilansowa Banku Ludowego w Grodzisku za lata 1937-1941.

⁶¹ M. Tomczak, Wojna i okupacja hitlerowska, w: Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, red. B. Polak, Grodzisk Wielkopolski 1990, s. 167-168. W styczniu 1941 r. siedzibę powiatu nowotomyskiego przeniesiono do Grodziska Wielkopolskiego.

wszystkim wieloletniego, przedwojennego prezesa Rady Nadzorczej, Józefa Wielocha, oraz członka spółdzielni, byłego powstańca wielkopolskiego⁶², Stanisława Kolińskiego, którzy zginęli w obozie koncentracyjnym w Mauthausen/Gussen⁶³.

Ratusz Miejski

ul. Szeroka, w tle Kościół Ewangelicki

⁶² Zob. Grodziski słownik biograficzny powstańców wielkopolskich z 1918-1919 roku, Praca zbiorowa, Grodzisk Wielkopolski 2014; D. Matuszewski, Grodziszczanie pod bronią. Tradycje patriotyczne mieszkańców powiatu grodziskiego, Grodzisk Wielkopolski 2013.

⁶³ Tamże, s. 186-189. Lista pomordowanych w niemieckich więzieniach i obozach zagłady.

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział V

Okres Polski Ludowej

Rozdział V

Okres Polski Ludowej

Po zakończeniu drugiej wojny światowej społeczeństwo polskie znalazło się w zgoła innej sytuacji politycznej, a co za tym idzie i społeczno-gospodarczej. Polityka rządów „ludowych”, szczególnie w pierwszych latach powojennych, charakteryzowała się polityczną obłudą i kamuflażem, dążyła wręcz do rozbicia i ubezwłasnowolnienia społeczeństwa. Swobody obywatelskie, autonomia organizacji społecznych, samodzielność instytucji samorządowych oraz działalność spółdzielni, wbrew głoszonym hasłom, została w szerokim stopniu ograniczona.

Zmiany, jakie zaszły w bankowości spółdzielczej w okresie Polski Ludowej, można podzielić na pięć podstawowych okresów, cechujących się „...głębszymi przeobrażeniami jej organizacji, funkcji oraz ustroju wewnętrznego. Przeobrażenia te odpowiadają zmianom, które zachodziły w dziedzinie polityki finansowej i rozwoju systemu finansowego rolnictwa, a były konsekwencją prowadzonej w tych okresach polityki społeczno-gospodarczej i warunków społeczno-gospodarczych”⁶⁴.

Okres pierwszy obejmuje lata 1945-1949, czyli pierwsze lata powojenne i trzyletni plan odbudowy kraju, w którym spółdzielnie kredytowe prowadziły działalność opartą w zasadzie na tradycjach wypracowanych w dwudziestolecu międzywojennym.

Okres drugi to lata 1950-1955. Obejmuje on realizację planu sześcioletniego. W tym czasie spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe przekształcone zostały w gminne kasy spółdzielcze – GKS-y. W całej powojennej działalności były to dla spółdzielni lata najmniej korzystnej działalności.

Okres trzeci wyznaczają lata 1956-1975, kiedy to nastąpiła częściowa zmiana dotychczasowej polityki państwa, co w konsekwencji pociągnęło za sobą zmianę polityki kredytowej wobec rolnictwa indywidualnego. Spółdzielczość bankowa odzyskała w tym czasie swój samorządny charakter – choć nadal był on jeszcze ograniczony.

Okres czwarty obejmuje lata 1975-1981. W myśl nowego prawa bankowego banki spółdzielcze przejęły po zlikwidowanym Banku Rolnym całą obsługę kredytową ludności wiejskiej. W rezultacie wystąpiły jednak pewne ograniczenia demokracji wewnątrzspółdzielczej, w wyniku czego formy państwowe zaczęły przeważać nad spółdzielczymi.

Okres piąty charakterystyczny jest dla lat 1982-1989. W okresie tym stworzono podstawy prawne, które w przyszłych latach przywrócą bankom spółdzielczym pełną samodzielność.

⁶⁴ T. Wyszomirski, *Historia i perspektywy spółdzielczości bankowej*, Warszawa 1983, s. 18.

1. Bank Ludowy w Grodzisku w latach 1945-1949

Po zakończeniu działań wojennych i wyzwoleniu Grodziska oraz jego okolic w styczniu 1945 r., ci działacze i członkowie Banku Ludowego, którzy przeżyli okupację, podjęli wysiłki w celu reaktywowania działalności oszczędnościowo-kredytowej, chociażby w skromnych rozmiarach. Początki były rzeczywiście trudne.

Pierwsze powojenne zebranie Zarządu i Rady Nadzorczej miało miejsce już w lutym 1945 r. Prace związane ze wznowieniem działalności spółdzielni powierzono przedwojnemu dyrektorowi Banku, Zygmunutowi Jankiewiczowi, który wkrótce zrezygnował z tego stanowiska. W związku z powyższym w dniu 16 sierpnia tegoż roku Rada Nadzorcza w obecności wiceprezesa – Michała Wosińskiego, sekretarza – Stanisława Adamczewskiego oraz członków: Franciszka Ciesielskiego, Wojciecha Pospieszego, Józefa Pempery i Leona Jagaciaka powierzyła tymczasowe kierownictwo Banku drugiemu członkowi Zarządu, Stefanowi Jurdze, który zobowiązał się niezwłocznie przystąpić do prac zmierzających do jego jak najszybszego uruchomienia.

Brak kapitału obrotowego uniemożliwiał jednak podjęcie działalności bankowej. Decyzję o jej rozpoczęciu podjęto dopiero na posiedzeniu Rady Nadzorczej w dniu 17 stycznia 1946 r. Zarząd, reprezentowany przez Stefana Jurgę oraz nowo wybranego członka tego organu, Wojciecha Pospieszego, został uprawniony do zatrudnienia w Banku jednego pracownika umysłowego oraz posłańca⁶⁵. Postanowiono ponadto wstąpić w charakterze członka do Centralnej Kasy Spółek Rolniczych w Warszawie i zaciągnąć w niej 500 tys. zł kredytu w formie redyskonta weksli. Dzięki temu w dniu 5 kwietnia Zarząd przyznał pierwsze dziewięć pożyczek, z których największa wynosiła 20 tys. zł, a najmniejsza 3 tys. zł. Udzielono je zwyczajowo na okres trzech miesięcy, z możliwością ich prolongaty.

Jak już podkreślono, Bank wznowił swoją działalność, opierając się na ukształtowanych przed pierwszą wojną światową i w okresie dwudziestolecia międzywojennego zasadach i metodach pracy. Zasadniczym celem kredytowania stało się dążenie do zagospodarowania gospodarstw powstałych w wyniku reformy rolnej, uzyskania jak największej produkcji rolnej i hodowlanej oraz jak najszybszego uruchomienia zniszczonych warsztatów rzemieślniczych.

Dnia 4 czerwca 1946 r. odbyło się pierwsze powojenne Nadzwyczajne Walne Zebranie. Uchwalono na nim kilka istotnych zmian statutowych. Na szczególną uwagę zasługuje zmiana dotychczasowej zasady nieograniczonej odpowiedzialności na odpowiedzialność ograniczoną – do pięciokrotnej wysokości zadeklarowanych udziałów.

Początkowo siedziba spółdzielni mieściła się w gmachu bankowym przy ul. Szerokiej 1, z tą tylko różnicą, że nie na piętrze, a na parterze (dzisiejszy sklep wielobranżowy). Do użytkowanych przed wojną pomieszczeń przeniesiono ją na początku 1947 r. W roku następnym lokal bankowy powiększono o dwie nowe sale biurowe, w wyniku czego gruntownie zmieniono jego ogólną funkcjonalność.

⁶⁵ Pod koniec 1949 r. personel Banku składał się z czterech pracowników stałych oraz dwóch uczniów.

Brak funduszków własnych oraz miejscowego pochodzenia hamował rozwój działalności kredytowej. W pierwszych latach majątek spółdzielni składał się przede wszystkim z przedwojennych nieruchomości. W ramach tzw. starej masy, stanowiącej m.in. podstawę do windykacji przedwojennych zobowiązań członków, odzyskiwano niewielkie kwoty pieniężne. Spłatę zaległych pożyczek przyjmowano w stosunku 1:1, czyniąc jednocześnie zastrzeżenie, że w wypadku wejścia w życie ustawy waloryzacyjnej dłużnicy zostaną zobowiązani do odpowiednich dopłat. Mimo iż do jej ustanowienia nie doszło, w wyniku spadku wartości pieniądza, spłatę kredytów przyjmowano w relacjach dziesięcio-, a nawet piętnastokrotnie wyższych, tworząc z nich własny fundusz waloryzacyjny⁶⁶. Miał on stanowić główne źródło finansowania przyszłej waloryzacji przedwojennych wkładów oszczędnościowych, do której również nie doszło z powodu braku odpowiednich uregulowań prawnych.

Z chwilą rozpoczęcia działalności Banku Związków Rewizyjny Spółdzielni Rzeczypospolitej Polskiej stał się dla niego centralą rewizyjną i organizacyjną. Funkcję centrali finansowej pełniła Centralna Kasa Spółek Rolniczych. Po jej połączeniu z Bankiem Spółdzielczym „Społem” powstał Bank Gospodarstwa Spółdzielczego, który od połowy 1946 r. przejął zadania dotychczasowej centrali finansowej, a od lipca 1948 r. także organizacyjnej i rewizyjnej⁶⁷. Stan ten nie trwał długo, ponieważ na podstawie dekretu o reformie bankowej z dnia 25 października tegoż roku wszystkie jego funkcje przejął Bank Rolny.

Pod wpływem zachodzących w gospodarce socjalistycznej przeobrażeń działalność oszczędnościowo-kredytową Banku przystosowywano do nowych realiów społeczno-gospodarczych. Wraz z umacnianiem się władzy „ludowej” ingerencja państwa w samorządność spółdzielni systematycznie wzrastała. Z czasem kredytowanie zaczęto prowadzić w ścisłym powiązaniu z państwowym aparatem kredytowym. Bardzo silny wpływ wywierał na nie Związek Samopomocy Chłopskiej – ZSCh⁶⁸. W myśl odgórnych zaleceń już 4 listopada 1948 r. dokooptowano do Rady Nadzorczej dwóch przedstawicieli zarządu gminnego tego związku, po czym wyłoniono z niej komisję kredytową, która zając się miała rozpatrywaniem wniosków o pożyczki rolnicze. W jej skład weszli; z ramienia Rady Nadzorczej – Michał Wosiński (prezes) i Józef Polody (członek), jako przedstawiciel Zarządu Banku – Stefan Jurga (kierownik) oraz reprezentanci zarządu gminnego ZSCh – Karol Węgrzyn z Białej Wsi i Franciszek Łysiak ze Słocina. W ten sposób dotychczasowa decyzyjność Zarządu i Rady Nadzorczej w sprawach kredytowych została poważnie ograniczona.

⁶⁶ Protokółarz Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku za lata 1948-1950, (cyt. dalej; Protokółarz Rady... za lata 1948-1950), s. 4-6.

⁶⁷ Wielkopolski system..., s. 338-339.

⁶⁸ Związek Samopomocy Chłopskiej był w latach 1944-1957 masową organizacją społeczno-zawodową rolników. Do jego zadań należało m.in. sprawowanie wewnętrznej „opieki” nad spółdzielczym samorządem bankowym.

Oprócz powyższej reorganizacji przeprowadzono, zarządzoną wcześniej, zmianę władz nadzorczych spółdzielni. W lutym 1949 r. na posiedzeniu Rady Nadzorczej przedstawiono listę kandydatów zaproponowaną przez partie polityczne⁶⁹. W miesiąc później na Walnym Zebraniu dokonano wyboru nowych członków Rady, którzy wyłonili spośród siebie:

- Prezydium (prezes – Franciszek Jędrzejewski – kierownik miejscowego Sądu Grodzkiego, wiceprezes – Michał Wosiński – blachmistrz, sekretarz – Piotr Piotrowski – pracownik Urzędu Skarbowego),
- Komisję Rewizyjną (Franciszek Jędrzejewski, który zgodnie z regulaminem powoływał do niej każdorazowo wymaganą liczbę członków Rady Nadzorczej),
- Komisję Kredytową (Stefan Jurga – kierownik Banku, Karol Węgrzyn i Franciszek Łysiak – rolnicy, a jednocześnie przedstawiciele ZSCh oraz Michał Wosiński, reprezentant rzemiosła),
- Komisję Propagandy (Piotr Piotrowski, Władysław Kandulski – piekarz).

Z członków poprzedniej Rady Nadzorczej, nie licząc wcześniej dokooptowanych przedstawicieli ZSCh, pozostali w niej tylko: Michał Wosiński, Stanisław Adamczewski, Józef Polody i Władysław Kandulski⁷⁰.

Brak odpowiednich danych statystycznych z lat 1946-1949 uniemożliwia dokładniejsze przedstawienie działalności oszczędnościowo-pożyczkowej Banku w omawianym okresie. Wiadomo jednak, że potrzeby kredytowe w tym czasie były olbrzymie. W gospodarstwach brakowało środków niezbędnych do podjęcia produkcji rolnej, siły pociągowej, a niekiedy także budynków. Podobne trudności wystąpiły również w rzemiośle, handlu i w innych działach produkcyjno-usługowych. Pozyskiwane przez spółdzielnię środki finansowe tylko w niewielkim stopniu umożliwiały realizację rosnącego popytu na kredyt. W 1946 r. udzielono łącznie tylko 65 pożyczek, a w roku następnym 131. Do października 1948 r. przyznano kolejne 134 kredyty. Od początku 1949 r., w miejsce zabezpieczenia wekslowego pożyczek, zaczęto wprowadzać formę skryptu dłużnego z podpisem dłużnika i jednej osoby z rodziny współodpowiedzialnej majątkowo.

Fundusz udziałowy Banku nie odgrywał w działalności kredytowej większej roli, ponieważ jego zaczątek stanowiły wpłaty dokonywane na udziały i niewielkie wpisy. Na koniec 1946 r. zamknął się kwotą 97 tys. zł. Podobnie rzecz się miała z funduszem zasobowym, który w analogicznym okresie wzrósł do 25 tys. zł.

Najbardziej znaczącą rolę w działalności pożyczkowej odgrywały kredyty zaciągane przez spółdzielnię w bankach państwowych. Jej uzupełnienie stanowiły wkłady oszczędnościowe miejscowego pochodzenia.

Działania zmierzające do ponownego upowszechnienia nawyku oszczędzania podjął Bank pod hasłem „Oszczędzaj na bieżące potrzeby”. Mimo iż wkładcy ponieśli dotkliwe straty finansowe, wynikające przede wszystkim ze zrównania wartości złotego

---

⁶⁹ Protokółarz Rady... za lata 1948-1950, s. 24-25.

⁷⁰ W tym okresie Rada Nadzorcza Banku składała się z 9 osób.

przedwojennego z wartością złotego wprowadzonego jako środek płatniczy w okresie lat 1945-1950, gromadzenie lokalnych, wolnych środków pieniężnych ludności wykazywało tendencję zwykłą. Pod koniec 1946 r. suma złożonych w spółdzielni oszczędności wynosiła 977 tys. zł. Niskie oprocentowanie wkładów, które w następnych latach wahało się od 1 do 3% w stosunku rocznym, nie zahamowało jej wzrostu.

Wraz z rozwojem działalności oszczędnościowo-kredytowej roczne sumy bilansowe systematycznie ulegały zwielokrotnieniu. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że ich wzrost w przeważającej mierze był wynikiem postępującej inflacji.

Siedziba Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1906-1985
(ul. Szeroka – wygląd obecny)

Tabela 10

Roczne sumy bilansowe Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1946-1949.

Rok	Suma bilansowa w zł
1946	1 767 270
1947	5 608 273
1948	14 961 188
1949	48 804 296

Źródło: Protokółarz Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku za lata 1920-1947, 1948-1950.

W pierwszych latach powojennych teren oddziaływania Banku, podobnie jak w okresach wcześniejszych, nie został jeszcze ograniczony. W 1946 r. spółdzielnia zrzeszała 462 członków. W latach 1947-1948 ich liczba zwiększyła się o 117 współników, lecz na skutek dokonanych przez Radę Nadzorczą wykluczeń wynosiła w końcu tegoż okresu 516 członków⁷¹. Szybki natomiast wzrost liczby członków wystąpił od stycznia do października 1949 r. (173 członków – w tym przede wszystkim rolnicy), który następnie uległ zahamowaniu z powodu wstrzymania przez Bank wypłat kredytów obrotowych i przeznaczania wszystkich środków finansowych na pożyczki zaliczkowe, w tym głównie na kontraktację płodów rolnych.

W pierwszych latach powojennej rzeczywistości działalność Banku Ludowego w Grodzisku, chociaż znacznie jeszcze ograniczona z powodu braku odpowiednich środków obrotowych, umożliwiła zagospodarowanie wielu gospodarstw chłopskich oraz przyczyniła się do uruchomienia wielu warsztatów pracy⁷².

2. Działalność Gminnej Kasy Spółdzielczej w latach 1950-1955

Na podstawie dekretu o reformie bankowej z dnia 25 października 1948 r. przeprowadzono szeroko pojętą reorganizację systemu bankowego. Głównym jego filarem stały się banki państwowe. Dekret ten przewidywał ponadto istnienie gminnych kas spółdzielczych (GKS – ów) jako wiejskich spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych. Bank Rolny stał się dla nich centralą finansową, organizacyjną i rewizyjną⁷³. W 1949 r. ogłoszono ramowy statut GKS⁷⁴. Dla wszystkich spółdzielni kredytowych, działających dotąd pod różnymi nazwami, wprowadzał on jednolitą nazwę i zgodnie z tym w połowie 1950 r. Bank Ludowy w Grodzisku Wielkopolskim przyjął miano Gminna Kasa Spółdzielcza, która to kasa ze spółdzielczością nie miała w zasadzie nic wspólnego.

W okresie stalinowskim władze starały się zachować pozorny, spółdzielczy charakter GKS. Socjalistyczna koncepcja polityczna nie brała jednak pod uwagę możliwości dłuższego funkcjonowania spółdzielczości bankowej. Nie było w niej też miejsca dla indywidualnego rolnictwa, które traktowano jako formę przejściową, wymuszoną aktualną sytuacją gospodarczą. W całym systemie państw socjalistycznych obowiązywało powszechne upaństwowienie banków. Tylko w Polsce zachowano, i to w stanie szczątkowym, spółdzielnie kredytowe, co w konsekwencji pozwoliło im przetrwać najtrudniejszy okres w całej ich historii.

---

⁷¹ Wykluczeń dokonywano przeważnie z powodu niemożności ustalenia miejsca zamieszkania członków.

⁷² Działalność kredytową w Grodzisku prowadziła także Komunalna Kasa Oszczędności i oddział Banku Rolnego, którego agendy przejął Bank Ludowy w 1949 r. W tym samym roku przestała istnieć Komunalna Kasa Oszczędności.

⁷³ Od 1953 r. funkcje te przejął Narodowy Bank Polski.

⁷⁴ Dz.U. 1949, nr 62, poz. 489.

W myśl ogólnie narzuconego i przyjętego przez spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe statutu, działalność GKS w Grodzisku została w szerokim stopniu ograniczona. Kredyty mogły być udzielane tylko małorolnym i średniorolnym chłopom, w wyniku czego poza zasięgiem Kasy pozostawali właściciele większych gospodarstw rolnych, których utożsamiano z pojęciem „kułaka” i „kapitalisty wyzyskiwacza”. Wprowadzono znaczne ograniczenia przy przyjmowaniu członków oraz przyjęto zasadę, odnośnie której z kredytów mogli korzystać także rolnicy niebędący członkami spółdzielni⁷⁵. Działalność pożyczkową związane ściśle ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej. Zarząd oddziału gminnego tego związku lub wydzielony przez niego komitet kredytowy był w sprawach rozdziału pożyczek organem opiniodawczym dla Zarządu Kasy, a jego negatywna opinia w tej kwestii była wiążąca. Od tej pory działalność kredytową spółdzielni zakreślała nie wysokość zgromadzonych środków finansowych, ale plan kredytowy ograniczony limitami, ustalany dla niej przez oddział Banku Rolnego, a później przez NBP.

Ograniczono również do minimum dotychczasowe kompetencje poszczególnych organów samorządowych Banku, a zastrzeżone dla nich w statucie uprawnienia sprowadzały się jedynie do przyjmowania ogólnie ustalonych postanowień. Radę Nadzorczą całkowicie wyeliminowano. Jej funkcje przejęła Komisja Rewizyjna, jednak o uprawnieniach dużo mniejszych niż te, które posiadała do tej pory. Sprowadzały się one do ogólnie pojętej kontroli Kasy i sprawdzania celowości zużycia udzielonych kredytów. Znacznie zmalała także pozycja najwyższego organu samorządowego spółdzielni, jakim było Walne Zgromadzenie członków. Nawet uchwały podejmowane w sprawie podziału nadwyżki bilansowej wymagały akceptacji Banku Rolnego.

Mimo iż statut GKS umożliwiał spółdzielni gromadzenie środków pieniężnych w formie wkładów oszczędnościowych ludności w 1952 r., na mocy zarządzenia ministra finansów prawo to zostało jej odebrane. Działalność tę mogła prowadzić tylko w zastępstwie PKO, co też zresztą czyniła. Przekreśliło to jednak i załamało podstawową zasadę grodziskiej spółdzielni pożyczkowej, zasadę gromadzenia oszczędności miejscowego pochodzenia w celu zaspokajania potrzeb kredytowych okolicznego społeczeństwa. W związku z powyższym zmuszona była oprzeć kredytowanie na państwowym, limitowanym kredycie refinansowym. W ten sposób nastąpiło dalsze zahamowanie możliwości rozwoju GKS w Grodzisku, która stała się jednym z ogniw państwowego systemu bankowego.

W związku z uruchomieniem na terenie miasta oddziału Narodowego Banku Polskiego, które miało miejsce w połowie 1954 r., wystąpiły w Kasie pewne trudności o charakterze personalnym z powodu przejścia do NBP trzech jej dotychczasowych pracowników, w tym wieloletniego kierownika i przewodniczącego Zarządu, Stefana Jurgi. Piastowane przez niego stanowiska powierzono Mieczysławowi Wośkowiakowi.

⁷⁵ Nie sprzyjało to umasowieniu członkostwa spółdzielczego.

Ograniczona działalność kredytowa i pozbawienie Kasy możliwości przyjmowania wkładów oszczędnościowych na własny rachunek znalazły swoje odbicie w osiągniętych przez nią rocznych sumach bilansowych. W okresie lat 1951-1955 wykazywały one niewielką tendencję zwyżkową i wzrosły w analogicznym czasie z 817 tys. zł do kwoty 1022 tys. zł. Podkreślić w tym miejscu jednak należy, że w 1950 r. przeprowadzono wymianę pieniędzy w relacji 100 zł stare równa się nowy 1 zł. Jednocześnie ceny towarów i wynagrodzenia pracownicze przeszacowano w stosunku 100 zł = 3zł. W tej samej relacji przeliczano wkłady osób fizycznych, których oszczędności nie przekraczały 100 000 tys. zł. W ten sposób, nie po raz pierwszy zresztą, część społeczeństwa poniosła kolejne straty finansowe.

3. Działalność Banku w okresie funkcjonowania Spółdzielni Oszczędnościowo – Pożyczkowych (SOP) 1956-1975

W wyniku zmian polityczno-społecznych, jakie zaszły po tzw. polskim październiku 1956 r., nastąpiła także stopniowa zmiana polityki kredytowej państwa wobec rolnictwa indywidualnego. Nieco wcześniej, bo już 13 kwietnia tegoż roku, minister finansów wydał zarządzenie w sprawie ustalenia wzorcowego statutu dla kas spółdzielczych, który umożliwił odbudowę samorządu spółdzielczego. Oprócz tego zmieniono nazwę dotychczasowo działających gminnych kas spółdzielczych na Kasy Spółdzielcze, co miało związek z likwidacją gmin w nowym podziale administracyjnym państwa. Ponadto reaktywowano zasadę, w myśl której mogły one prowadzić działalność kredytową również w oparciu o środki własne, a także umożliwiono im prowadzenie działalności zapomogowej wśród swoich członków.

Od tej pory podstawowym celem spółdzielni miało być „...niesienie pomocy w rozwoju i podnoszeniu produkcji rolniczej oraz dobrobytu i kultury indywidualnie gospodarujących i pracujących chłopów (bez względu na posiadany areal – przypis autora), członków spółdzielni produkcyjnych, rzemieślników pracujących dla potrzeb wsi oraz pozostałej pracującej ludności mającej warunki do prowadzenia produkcji rolnej: hodowlanej lub roślinnej”⁷⁶.

W krótkim czasie nastąpiły kolejne zmiany prawne, w wyniku których przywrócono spółdzielniom kredytowym prawo prowadzenia działalności oszczędnościowej we własnym imieniu i na własny rachunek.

Zmiany zachodzące w spółdzielczości bankowej przyczyniły się do zorganizowania I Krajowego Zjazdu Delegatów Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych (SOP), który powołał do życia Związek SOP, przekształcony nieco później w Centralny Związek SOP (CZ SOP). Stał się on dla spółdzielni kredytowych centralą organizacyjną i rewizyjną. Centralą finansową pozostał nadal Narodowy Bank Polski. Od tego

---

⁷⁶ M. P. 1956, nr 31, poz. 401, § 4, pkt. 1. Wzorcowy statut Kas Spółdzielczych.

czasu nastąpił szybki i dynamiczny rozwój SOP. Mimo tych korzystnych reorganizacji spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe pozostały w swojej samorządności ograniczone.

W dniu 10 czerwca 1956 r. Walne Zgromadzenie Gminnej Kasy Spółdzielczej w Grodzisku Wielkopolskim uchwaliło nowy statut, przyjmując tym samym nazwę Kasa Spółdzielcza, która z kolei z dniem 1 września 1959 r. rozpoczęła działalność jako Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim.

Teren oddziaływania Banku obejmował nadal miasto Grodzisk oraz gromady: Granowo, Bielawy, Słocin, Grąblewo, Kobylniki, Ptaszkowo i Kąkolewo. Na obszarze tym znajdowało się w 1957 r. 1916 gospodarstw chłopskich i 4 spółdzielnie produkcyjne oraz 18 kółek rolniczych. Ich obsługą finansową zajmowała się kasa macierzysta spółdzielni, jak również dwa stałe punkty kasowe położone przy GS „Samopomoc Chłopska” w Grodzisku i Granowie.

Przywrócenie Bankowi spółdzielczego charakteru oraz przyjęcie nowego statutu sprzyjało wzrostowi liczebności członków. Tylko od maja do grudnia 1956 r. przybyło ich ponad osiemdziesięciu, by w końcu tego roku osiągnąć łączną liczbę 704 wspólników. W okresie następnych trzech lat zwiększyła się ona o dalszych 406 osób i w 1959 r. wynosiła już 1110 członków. 1 września 1962 r. ograniczono teren oddziaływania spółdzielni, wyłączając z niego gromadę Granowo i Bielawy. Na obszarze tym rozpoczął samodzielną działalność Bank Spółdzielczy z siedzibą w Granowie, który powstał na bazie dotychczasowego punktu kasowego grodziskiego Banku Spółdzielczego. Spowodowało to przeniesienie się 345 jego członków do nowo utworzonej placówki.

Powstanie Banku Spółdzielczego w Granowie w poważny sposób osłabiło na pewien czas dynamikę rozwoju banku w Grodzisku. Utracił on bowiem możliwość oddziaływania na 636 gospodarstw rolnych o wybitnie intensywnej gospodarce. Pszeno-buraczana gleba tego terenu stwarzała szerokie możliwości rozwoju upraw roślin przemysłowych, hodowli bydła i trzody chlewnej. Bank przywiązywał do niego szczególną wagę ze względu na dużą towarowość gospodarstw na nim położonych. Ich obsługa kredytowa zwiększała systematycznie nadwyżki bilansowe spółdzielni oraz jej rentowność. Aktywa i pasywa przekazane Bankowi Spółdzielczemu w Granowie wynosiły ponad 2,5 mln zł.

Mimo tych wszystkich złożoności Bank Spółdzielczy w Grodzisku szybko odbudował stan ilościowy swoich członków, który w końcu 1965 r. wynosił już 1041 wspólników. W następnych latach ich wzrost wykazywał niewielką tendencję zwyżkową i w 1975 r. wynosił 1149 członków⁷⁷.

W myśl założeń polityki rolnej państwa Bank zajmował się przede wszystkim obsługą ludności czerpiącej swoje dochody z działalności rolniczej. W związku z powyższym struktura społeczno-zawodowa jego członków wykazywała znaczną przewagę

⁷⁷ Udzielanie kredytów również nieczłonkom BS nie sprzyjało umasowieniu członkostwa. Zwiększało jednak obroty i zyski spółdzielni.

rolników nad pozostałymi grupami zawodowymi. Należy jednak zaznaczyć, że odsetek członków utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych ulegał systematycznemu wzrostowi. W 1956 r. stanowili oni tylko 13,5% ogólnej liczby współników, a w 1974 r. już 38,5%. Regularnie też rosła wśród członków liczba kobiet, która w omawianym okresie zwiększyła się ponad trzykrotnie⁷⁸. Wynikało to bezpośrednio z faktu obniżenia wysokości udziału dla niepracujących zarobkowo członków rodzin rolników (50 zł). Do 1958 r. pełny udział wynosił 50 zł, po czym wzrósł do 250 zł, by w 1962 r. osiągnąć kwotę 500 zł. W drugiej połowie lat 60. obniżono go ponownie do 250 zł. W 1965 r. średni udział członkowski wynosił 245 zł, a w 1975 r. – 394 zł. Istotnym jest fakt, że w latach 1956-1975 liczba członków Banku nie zwiększyła się nawet dwukrotnie, natomiast fundusz udziałowy wzrósł ponad szesnaście razy, na co decydujący wpływ wywarły wpłaty dokonywane na uzupełnienie udziałów oraz przekazywanie części dywidendy na ich dopełnienie.

Inne fundusze własne, takie jak np. fundusz zasobowy i inwestycyjny, wzrosły kilkakrotnie dzięki przeznaczaniu na nie znacznych kwot odpisywanych z uzyskiwanych zysków. Odpisy te stanowiły średnio 50% rocznych nadwyżek bilansowych (tabela 12).

Zmiany, jakie zaszły w spółdzielczości bankowej, nie w pełni umożliwiły BS-om prowadzenie całkowicie samodzielnej polityki finansowej. Na ich efektywne funkcjonowanie nadal nie miała większego wpływu wysokość zebranych środków obrotowych, ale realizacja ustalonych z góry planów i limitów.

Tabela 11

Struktura społeczno-zawodowa członków Banku Spółdzielczego w Grodzisku w latach 1956-1974

Rok	Rolnicy		Pozostali, w tym					Ogółem	w tym kobiet
	liczba	%	robotnicy	rzemieślnicy	pracownicy umysłowi	inni	%		
1956	609	86,5	19	34	35	7	13,5	704	81
1961	905	78,7	52	72	100	21	21,3	1150	150
1967	681	64,2	85	66	114	115	35,8	1061	219
1974	699	61,5	174	62	138	64	38,5	1137	253

Źródło: Roczne bilanse Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za poszczególne lata.

⁷⁸ W okresie tym kobiety po raz pierwszy w historii Banku zasiadły w organach samorządowych spółdzielni.

Tabela 12

Rozwój Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1956-1974 (stan na 31 grudnia)

Lata	Liczba członków	Fundusze własne		Wkłady **	Rachunek bieżący	Kredyt refinansowy	Stan kredytów	Lokaty w NBP	Zysk	Suma bilansowa
		udziałowy	zasobowy*							
1956	704	28	246	-	284	151	681	348	15	1082
1957	863	42	236	917	457	111	1144	287	34	1886
1958	1029	91	268	1265	410	148	1462	850	60	2817
1959	1115	136	294	2267	605	1025	2281	1700	96	4811
1960	1127	171	347	3720	686	754	2588	3200	104	6240
1961	1150	184	964	5074	699	941	2409	4650	69	8185
1962	1169●	155	932	5012	941	813	1857	4500	17	7226
1963	824	193	945	6610	852	x	2273	x	-9	9083
1964	893	224	937	7897	922	551	3560	x	15	10 840
1965	1041	255	953	8611	1243	744	4442	7100	61	12 232
1966	1060	274	983	11 222	1390	1133	4843	9887	83	15 301
1967	1061	278	979	13 034	1114	1102	5295	11 211	92	17 255
1968	1089	303	1080	14 588	1348	-	4742	13 525	81	19 211
1969	1102	310	1120	15 490	1327	-	5330	12 400	-49	18 719
1970	1106	311	1077	15 062	1285	-	6055	9650	17	18 060
1971	x	304	1144	16 669	1276	-	9697	9765	316	20 581
1972	1094	306	1316	22 850	1885	-	15 822	10 468	797	27 919
1973	1121	310	1549	29 717	1742	-	17 329	16 280	400	35 198
1974	1137	366	1868	36 132	2114	-	16 032	23 682	236	41 848

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim oraz listy polustracyjne za poszczególne lata.

* od 1961 r. łącznie z funduszem inwestycyjnym,

** od 1964 r. łącznie z oszczędnościami na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych,

● stan na koniec czerwca 1962 r. – przed odłączeniem się od Banku Spółdzielczego w Grodzisku gromad Granowo i Bielawy,

x brak danych

Ponowną działalność oszczędnościową podjął Bank Spółdzielczy w Grodzisku w 1957 r. Na koniec tegoż roku liczba wkładców była niewielka i wynosiła 112 osób, z sumą wkładów niespełna miliona złotych. Przy stosunkowo niskim oprocentowaniu kredytów przyjmowanie oszczędności stało się dla niego mało rentowne. Dopiero od 1958 r., gdy NBP otwarł spółdzielni korzystnie oprocentowany rachunek lokat, sytuacja ta uległa zmianie. Odpowiedzialność za zwrot złożonych w Banku oszczędności, odmiennie niż w dwudziestolecu międzywojennym, przejął na siebie skarb państwa.

Na przełomie lat 50. i 60. działalność oszczędnościowo-kredytowa spółdzielni skupiała się przede wszystkim wokół rolnictwa. W związku z powyższym największą część wkładców stanowiła ludność czerpiąca swoje dochody z tego właśnie źródła.

Jednakże już na początku lat 70. oszczędności złożone w Banku przez inne grupy zawodowe stanowiły ponad połowę wkładów, a ich liczba w stosunku do ogólnej ich ilości osiągnęła blisko 70%.

Z tabeli 14 wynika, że największą liczbę wkładów stanowiły oszczędności nieprzekraczające jednego tysiąca złotych, a kwoty na nich zgromadzone niewielki procent jej ogólnej sumy. Liczba wkładów o wartości od 1 do 10 tys. zł wykazywała w zasadzie tendencję zwyżkową, lecz zdeponowane na nich kwoty malały w stosunku do globalnej sumy oszczędności. Systematycznie natomiast wzrastały wkłady, których wartość przekraczała 10 tys. zł. Rosły one nie tylko pod kątem liczebności, ale przede wszystkim pod względem procentowego ich udziału w ogólnej sumie składanych oszczędności.

Początkowo zakładano dla wkładców typowe książeczki oszczędnościowe. Spółdzielnia, chcąc rozszerzyć działalność oszczędnościową, powiązała ją z wypłatami należności, jakie rolnicy pobierali od instytucji skupujących produkty rolne, zapisując je bezpośrednio na rolniczych książeczkach oszczędnościowych⁷⁹.

Pod koniec 1963 r., w ramach dalszej akcji rozwijania obrotu bezgotówkowego w rozliczeniach z miejscowymi rolnikami, wprowadzono w Banku dwa nowe rachunki – oszczędnościowy i „pożyczkowy”. Rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe nie miały w zasadzie charakteru lokacyjnego, ponieważ wykorzystywano je głównie do finansowania bieżącej produkcji rolnej. Kwoty wypłacane z tych rachunków nie mogły przekraczać złożonych na nich oszczędności. W celu ich uatrakcyjnienia umożliwiono z czasem dokonywanie w nich przejściowego, krótkotrwałego zadłużania się do sumy nieprzekraczającej 10 tys. zł. Oprocentowanie salda debetowego w tym rachunku wynosiło 6%, natomiast oszczędnościowego – podobnie jak wkładów płatnych na każde żądanie – 3%.

---

⁷⁹ Operacji tych dokonywano w ramach jedności kasowej Banku z tymi instytucjami. Wymagana przy tym była zgoda rolnika.

Tabela 13

Struktura społeczno-zawodowa oszczędzających w Banku Spółdzielczym w Grodzisku w latach 1959-1975*

Lata	Wkłady i ich udział procentowy w globalnej ich liczbie						Razem suma wkładów w tys. zł				z tego przypada % sumy na			
	Rolnicy		Rzemieślnicy		Robotnicy		Inni		liczba	%	rolni- ków	rzemieśl- ników	robot- ników	innych
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%						
1959	192	49,0	50	12,8	10	2,5	140	35,7	62,4	18,9	2,9	15,8		
1961	622	59,1	66	6,3	40	3,8	324	30,8	67,0	6,8	1,5	24,7		
1967	1019	48,2	83	3,9	x	x	1012	47,9	57,6	6,6	x	35,8		
1973	592	30,7	198	10,3	182	9,5	952	49,5	45,7	13,4	3,7	37,2		
1975	711	33,5	191	9,0	203	9,6	1017	47,9	47,1	17,2	6,1	29,6		

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za poszczególne lata

* bez Szkolnych Kas Oszczędnościowych
x robotnicy razem z innymi

Tabela 14

Wkłady złożone w Banku Spółdzielczym w Grodzisku w latach 1959-1971 według liczby wkładów i wielkości oszczędności (stan na 31 grudnia)*

Rok	Wkłady											
	do 1000 zł			1001 - 10 000 zł			pow. 10 000 zł			Razem		
	Liczba	suma w tys zł	% sumy	liczba	suma w tys zł	% sumy	liczba	suma w tys. zł	% sumy	liczba	suma w tys. zł	Średni wkład w tys. zł
1959	225	44	1,9	101	419	18,5	66	1804	79,6	392	2267	5,8
1967	1398	214	1,6	368	2208	17,0	348	10 570	81,4	2114	12 994	6,1
1971	747	143	1,0	352	1427	9,7	364	13 230	89,3	1463	14 800	10,1

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za rok 1967 i 1971. List polustracyjny CZ SOP z 14 marca 1960 r.

* bez SKO i wkładów organizacji społecznych

Rachunek rozliczeniowy, nazwany wcześniej „pożyczkowym”, zaliczano również do rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, ale ze względu na jego funkcję typowo kredytową omówiony zostanie w dalszej części omawianych tu zagadnień.

Dalszym uatrakcyjnieniem form oszczędzania było wprowadzenie w 1964 r. terminowych książeczek oszczędnościowych z wkładami 3, 6 i 12-miesięcznymi. Dziesięć lat później nowe rozporządzenie w sprawie wkładów oszczędnościowych umożliwiło spółdzielni przyjęcie zasad i przepisów dotyczących działalności oszczędnościowej, takich, jakie do tej pory obowiązywały w PKO, dlatego też Bank rozpoczął przyjmować wkłady terminowe na dłuższe okresy czasu. W 1974 r. oprocentowanie lokat 12-miesięcznych wynosiło 4%, 24-miesięcznych 4,5%, 36-miesięcznych 5% w stosunku rocznym⁸⁰. Z dniem 15 stycznia tegoż roku spółdzielnia wstrzymała wystawianie imiennych książeczek terminowych 3- i 6-miesięcznych. Największą popularnością cieszyły się wkłady 12- i 36-miesięczne, na których w końcu rozpatrywanego tu roku znajdowało się 22,5% ogólnej sumy złożonych w Banku oszczędności.

Wkłady oszczędnościowe celowe, do których zaliczyć należy przede wszystkim wkłady na budownictwo, mimo iż ułatwić miały uzyskanie na ten cel kredytu i późniejszy zakup materiałów budowlanych, nie wzbudzały większego zainteresowania, ponieważ w praktyce korzyści z nich wynikające nie były całkowicie realizowane.

Podobnie jak wkłady celowe, również uruchomione w 1972 r. wkłady premiovane ciągnikami „Ursus”, względnie premią pieniężną w wysokości 75 tys. zł, nie odegrały większej roli w działalności oszczędnościowej grodziskiego Banku Spółdzielczego. W końcu 1974 r. założonych było 37 książeczek tego typu na łączną sumę 378 tys. zł.

Znacznie lepsze wyniki w zakresie powiększania wkładów osiągał Bank poprzez organizowanie różnego rodzaju konkursów oszczędnościowych pod hasłami; „Milion kobiet oszczędza w SOP”, „Oszczędzaj w SOP”, „Dobry zwyczaj w SOP oszczędzaj – w SOP pożyczaj”, „1000”.

W trakcie rozwijania działalności oszczędnościowej spółdzielnia przystąpiła ponadto do organizowania w wiejskich szkołach podstawowych Szkolnych Kas Oszczędności. W 1974 r. skupiała wokół siebie siedem SKO, które posiadały 119 tys. zł oszczędności.

---

⁸⁰ Oprocentowanie wkładów płatnych na każde żądanie – a vista wynosiło 3% w stosunku rocznym.

Tabela 15

Dynamika wzrostu wkładów oszczędnościowych według ich rodzaju w Banku Spółdzielczym w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1958-1975* (według stanu na 31 grudnia)

Lata	Wkłady oszczędnościowe w tys. zł			
	płatne na każde żądanie (a vista)	terminowe	na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych	na rachunkach bieżących
1958	1265	–	–	410
1961	5074	–	–	699
1964	6455	573	779	922
1966	8070	997	2154	1390
1969	10 941	2765	1790	1327
1972	13 858	5487	3540	1885
1975	26 580	8874	6177	6292

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim z lat 1958-1975. Protokoły lustracyjne z lat 1964-1975. W latach 1956-1963 banki spółdzielcze nie przyjmowały wkładów terminowych i nie prowadziły rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych.

* bez wkładów SKO i organizacji społecznych.

Sala operacyjna Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w gmachu budynku przy ul. Szerokiej 1 (1970 r.)

Członkowie Szkolnych Kas Oszczędności ze Szkoły Podstawowej w Kobylnikach w towarzystwie nauczycielki Dobrochny Zielińskiej – opiekunki SKO (1970 r.)

Kasa Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w gmachu budynku przy ul. Szerokiej 1 (1970 r.)

Najbardziej rentowną grupą rachunków, ponieważ nieoprocentowaną, były dla Banku wkłady na rachunkach bieżących, prowadzone m.in. dla organizacji zawodowych, społecznych oraz rzemiosła. Największy ich wzrost wystąpił w 1975 r. i wynosił w końcu tego roku 6292 tys. zł, co stanowiło ponad 15% ogólnej sumy złożonych w spółdzielni oszczędności.

Propagowanie i rozszerzanie wśród miejscowej ludności, w tym wśród dzieci i młodzieży szkolnej, różnorodnych form oszczędzania umożliwiło Bankowi uzyskiwanie w tej dziedzinie znacznych osiągnięć. Jak wynika z tabeli 12 w latach 1957-1963 wkłady oszczędnościowe wzrosły do kwoty 7462 tys. zł, natomiast w okresie lat 1964-1975 zwiększyły się do sumy 47 917 tys. zł.

Wzrost oszczędności, szczególnie terminowych, zwiększał systematycznie stan spółdzielczych lokat w NBP, za które otrzymywał Bank korzystne oprocentowanie w wysokości 5% w stosunku rocznym. Biorąc pod uwagę fakt, że do 1968 r. mógł on prowadzić swoją działalność pożyczkową również w oparciu o państwowy kredyt refinansowy, oprocentowany w wysokości 0,5% w stosunku rocznym, sytuacja ta sprzyjała powiększaniu się jego zysków. Umożliwiła to odgórna polityka finansowa państwa w stosunku do działalności kredytowej banków spółdzielczych, którym ograniczono możliwość wykorzystywania zgromadzonych oszczędności na cele pożyczkowe. W latach następnych wystąpiło zjawisko odwrotne, a kredyt refinansowy stał się bardzo drogi.

W latach 1956-1975 działalność kredytowa spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych uległa znacznemu rozszerzeniu. Sprzyjała temu przede wszystkim zmiana polityki rolnej wobec rolnictwa indywidualnego. Udzielanie pożyczek opierało się jednak nadal o limity i plany kredytowe i nie było uzależnione od zgromadzonych przez nie środków własnych. Pomimo tych ograniczeń nastąpił w tym zakresie szeroko pojęty rozwój, bowiem wzrost produkcji rolnej wymagał większych nakładów inwestycyjnych.

Na przełomie lat 50. i 60. Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim prowadził działalność kredytową w oparciu o kredyt refinansowy, zaciągany w Banku Rolnym oraz o środki własne, które przeznaczał głównie na kredytowanie swoich członków. Pożyczki pokrywane kredytem refinansowym zaliczyć należy do kredytów o niższym oprocentowaniu oraz dłuższym okresie spłaty. Udzielane przez spółdzielnię pożyczki miały charakter kredytów krótko- i średnioterminowych, ponieważ długoterminowe udzielane były za pośrednictwem banków państwowych. Ustalając z rolnikami terminy spłat pożyczek krótkoterminowych, Bank kierował się cyklem produkcyjnym i wyznaczał ich spłatę w okresie od 9 do 16 miesięcy od daty otrzymania kredytu, rezerwując 2 miesiące na ewentualną prolongatę, a przy pożyczkach kontraktacyjnych uzależniał ją od terminu odstawy masy towarowej. Kredyty średnioterminowe-inwestycyjne przyznawał z reguły na okres od 3 do 5 lat. Przy pożyczkach wypłacanych z jego środków własnych maksymalny czas ich spłaty nie mógł przekroczyć 12 miesięcy.

Kredyt refinansowy spółdzielni wykorzystywała głównie na realizację pożyczek zaciąganych na produkcję roślinną, odnowienie materiału siewnego, zakup nawozów itp. oraz w mniejszym zakresie na produkcję zwierzęcą. Ze środków własnych kredytowała w części wyżej wymienione pożyczki celowe, jak również usługi produkcyjne dla rolnictwa, remonty budynków gospodarczych, pilne potrzeby płatnicze rolników i w mniejszym zakresie pozarolnicze działy gospodarki nieuspołecznionej (rzemiosło, prywatny handel i inne usługi).

Początkowo w globalnej sumie wypłacanych pożyczek największą jej część przypadła na krótkoterminowe kredyty obrotowe. Nadmienić jednak należy, że z upływem lat kredyty średnioterminowe zaczęły odgrywać w działalności kredytowej Banku coraz większą rolę i znaczenie.

Już w latach 60. jednym z najważniejszych źródeł kredytowania stały się dla spółdzielni oszczędności miejscowego pochodzenia oraz fundusze własne, a od 1968 r. przestała ona nawet korzystać z kredytu państwowego (refinansowego), który z czasem, jak już wcześniej podkreślono, stał się i tak drogi. W okresie tym sumy udzielanych kredytów wahały się w granicach od 4 do 5 mln zł rocznie. Ich szybki wzrost nastąpił w przede wszystkim na początku lat 70. Sprzyjał temu rozwój kontraktacji płodów rolnych, a także szybszy wzrost ich cen w stosunku do środków produkcji nabywanych przez rolnictwo. Pociągnęło to za sobą wzrost zapotrzebowania kredytowego na produkcję zwierzęcą. Pożyczki zaciągnięte w Banku na ten cel przekroczyły w 1974 r. prawie dwukrotnie wartość kredytów przyznanych rolnikom na produkcję roślinną. W roku następnym łączna suma udzielonych przez spółdzielnię pożyczek zamknęła się kwotą 24 621 tys. zł i była ponad czterokrotnie większa niż w 1970 r.

Kierownik Mieczysław Woškowiak z wizytą u kredytobiorców w Grąbiewie (1970 r.)

Tabela 16

Kredyty udzielone przez Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1960-1974 (według celów oraz źródła ich pokrycia)

Cel kredytu	Lata			
	1960	1962*	1968	1974
	w tys. zł			
Produkcja roślinna	2324	2117	851	1907
Produkcja zwierzęca	1403	1176	1240	3846
Remonty i budownictwo	615	389	526	334
Sprzedaż ratalna	60	18	320	4565
Rzemiosło, handel itp.	148	120	266	511
Różne potrzeby gospodarcze członków	479	351	626	1701
W rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym	–	–	605	1228
Gotówkowe dla ludności	–	–	–	100
Inne**	224	244	74	990
Ogółem	5253	4415	4508	15 182
w tym ze środków państwowych	3275	2056	–	–

Źródło: Roczne sprawozdania z działalności pożyczkowej Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1960 i 1962. Sprawozdania Zarządu z zebrania przedstawicieli za lata 1968 i 1974.

* po odłączeniu się od Banku Spółdzielczego w Grodzisku gromady Granowo i Bielawy

** w tym maszyny i urządzenia rolnicze

Wraz z rozwojem działalności kredytowej wprowadzano nowe, do tej pory niestosowane, formy pożyczkowe. Zaliczyć do nich należy m.in. kredyty na różne potrzeby płatnicze rolników oraz uruchomione w 1960 r. kredyty na zakupy ratalne, które mogły być także wykorzystywane na cele konsumpcyjne. Z czasem stały się one ogólnie dostępne dla ludności zamieszkującej teren oddziaływania Banku. Na początku lat 70. stanowiły już znaczny odsetek łącznych sum przeznaczanych na cele kredytowe, a w 1972 r. przekroczyły nawet 50% kwoty wykorzystanej na działalność kredytową. Ich dynamiczny wzrost był wynikiem przejęcia przez spółdzielnię prawie całkowitej obsługi tych kredytów po zlikwidowanej na terenie miasta agencji PKO⁸¹. W latach następnych ich liczba systematycznie malała, co wiązało się bezpośrednio z ograniczaniem asortymentu artykułów dopuszczanych do sprzedaży ratalnej. Pociągnęło to za sobą spadek zysków uzyskiwanych do tej pory przez spółdzielnię, lecz nadal stanowiły dla niej poważną pozycję w działalności kredytowej.

Formę rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych o charakterze „pożyczkowym” wprowadzono w Banku na początku 1965 r. Korzystać z nich mogli rolnicy, których gospodarstwa wykazywały wysoką towarowość. Posiadacz takiego rachun-

⁸¹ Protokół z lustracji BS w Grodzisku z dnia 24 sierpnia 1974 r., s. 5. Agencja PKO została zlikwidowana w grudniu 1971 r.

ku otrzymywał na produkcję bieżącą otwarty kredyt obrotowy, który na podstawie pisemnego oświadczenia zainteresowanego mógł być corocznie odnawiany. Przy ustalaniu wysokości kredytu dla poszczególnego rolnika brano przede wszystkim pod uwagę towarowość gospodarstwa, wysokość nakładów finansowych i stan jego środków własnych. Ponadto przestrzegano zasady rozgraniczania nakładów finansowych bieżących od nakładów inwestycyjnych. Terminy płatności tych kredytów dostosowywano do cyklu produkcyjnego, przy zachowaniu stałej stopy procentowej, wynoszącej 6% w stosunku rocznym. Zadłużenie w kredycie obrotowym mogło wynosić nawet ponad 100 tys. zł. Na przykład w 1966 r. najwyższy tego typu kredyt wynosił 180 tys. zł, natomiast najniższy 15 tys. zł. W 1965 r. korzystało z niego 64 rolników, a w 1975 r. – 92. Obroty na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych zwiększały się równomiernie. W latach 1971-1974 wzrosły odpowiednio z 36 do 58 mln zł.

Przy kredytowaniu bieżących nakładów związanych z produkcją rolniczą Zarząd wprowadził szereg uproszczeń ułatwiających i przyspieszających uzyskiwanie pożyczek na powyższe cele, które polegały m.in. na stosowaniu jednorocznych zgłoszeń kredytowych, obejmujących zapotrzebowanie pożyczkowe na cały rok oraz na przyjmowaniu zgłoszeń ustnych. Ponadto dla jednego kredytobiorcy zaczęto stosować jedno zabezpieczenie na wszystkie kredyty, które przybierało formę generalnego zobowiązania dłużnego.

W pierwszych latach omawianego okresu oprocentowanie kredytów było w zasadzie mało zróżnicowane. Z upływem czasu, wraz z wprowadzaniem nowymi formami i rodzajami pożyczek, ulegało ono pewnym zmianom i wahaniom. Od 1973 r. obowiązywało następujące, dogodniejsze niż w latach wcześniejszych, oprocentowanie kredytów rolniczych:

- a) obrotowe – udzielane przede wszystkim na: zakup środków produkcji, w tym także materiałów budowlanych, opłacanie usług produkcyjnych w jednostkach gospodarki społecznej oraz inne nakłady wynikające z umów kontraktacyjnych, zakup bydła i owiec do tuczu oraz trzody chlewnej bez względu na źródło nabycia – na okres do półtora roku z oprocentowaniem 3% (wcześniej oprocentowanie kredytu na zakup prosiąt i bydła do tuczu wynosiło 6% w stosunku rocznym),
- b) obrotowe wieloletnie – na zakup bydła i owiec do chowu, udzielane do 5 lat z jednym rokiem karencji i oprocentowane na 3% (wcześniej od 4 do 6%),
- c) inwestycyjne – przyznawane głównie na: nakłady związane z mechanizacją hodowli i zaopatrzeniem obiektów w wodę, montaż instalacji energetycznej oraz kapitalne remonty budynków inwentarskich i mieszkalnych – do 12 lat z 2-letnią karencją i oprocentowane na 2% (wcześniej od 3 do 4%), udzielano ponadto kredyty na zakup i remont traktorów, samochodów dostawczych, maszyn i urządzeń rolniczych – również na okres 12 lat przy 2-letnim okresie karencji, z tym że ich oprocentowanie wynosiło 4%.

Tabela 17

Roczne oprocentowanie kredytów w Banku Spółdzielczym w Grodzisku w 1974 r. według ich rodzajów i przeznaczenia

Rolnicze		Rzemiosło, usługi, prywatny handel		Zakupy ratalne	Dla człon- ków BS	Gotówkowe dla ludności
obrotowe	inwestyc.	obrotowe	inwestyc.			
2% do 6%	1% do 6%	4% do 10%	4% do 8%	do 7,8% *	8%	8% do 12%

Źródło: Sprawozdanie bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za 1974 r.

* zależnie od okresu spłaty kredytu, z tym że oprocentowanie za cały okres spłaty pobierano w formie ryczałtu płatnego jednorazowo z góry – Mon. Pol. nr 37 z 1973 r., poz. 225.

Porównując ze sobą stopy oprocentowania wkładów oszczędnościowych z oprocentowaniem kredytów rolniczych, należy stwierdzić, że kredyty te były bardzo nisko oprocentowane. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że z budżetu państwa Bank otrzymywał dopłatę do ich oprocentowania – do wysokości 7% przy każdym kredycie niższym od tej stawki.

Rolnicze kredyty obrotowe mogły być udzielane do kwoty 200 tys. zł, natomiast inwestycyjne do 150 tys. zł. Ludność nierolnicza, mająca warunki do prowadzenia niektórych rodzajów produkcji roślinnej lub zwierzęcej, mogła uzyskać na te cele łączną pożyczkę do sumy 50 tys. zł.

Inną formą pożyczek były tzw. kredyty na różne potrzeby, z których korzystać mogli wyłącznie członkowie spółdzielni. Przyznawano je na okres 18 miesięcy, a ich oprocentowanie wynosiło 6% w stosunku rocznym. Początkowo udzielano ich do kwoty 15 tys. zł, a w okresie późniejszym do 20 tys. zł. Oprócz tego w 1974 r. uruchomiony został wysoko oprocentowany (12%) kredyt gotówkowy dla ludności, który pod względem celowości nie był kontrolowany.

Od 1 stycznia 1975 r. zaszły w działalności kredytowej grodziskiego Banku istotne zmiany. Z tym dniem przejęto od Banku Rolnego całość kredytowania inwestycji rolniczych na terenie gminy, w tym długoterminowe kredytowanie nowego budownictwa gospodarczego i mieszkaniowego⁸².

Spłat kredytów dokonywano w przeważającej mierze w określonych przez Bank terminach. W latach 1960-1974 kredyty przeterminowane stanowiły średnio 1,9% ogólnego stanu ich salda na dzień 31 grudnia w poszczególnych latach. Największe przeterminowanie wystąpiło w 1967 r. i wynosiło 3,95%, natomiast najmniejsze w 1960 r. – 0,14%.

Całość działalności kredytowej Banku była konsekwencją polityki rolnej państwa. Należy jednak podkreślić, że potrzeby kredytowe miejscowego rolnictwa, rzemiosła i ludności pracującej w uspołecznionych przedsiębiorstwach były, w szczególności w pierwszej połowie lat 70., w pełni zaspokajane. Działalność kredytowa Banku

⁸² Sprawozdanie Zarządu BS w Grodzisku z zebrania wiejskich w 1974 r., s. 3-4.

w omawianym okresie charakteryzowała się znaczną dynamiką wzrostu. Dominował w niej przede wszystkim kredyt celowy krótko- i średnioterminowy, w którego obsłudze wystąpiła w spółdzielni swego rodzaju specjalizacja.

W całym omawianym okresie Bank dążył w swojej działalności gospodarczej do zgromadzenia jak największej ilości środków własnych i oszczędności po to, by zapewnić sobie prawidłowe prowadzenie gospodarki finansowej, przynoszącej dodatni rachunek ekonomiczny. Już pod koniec lat 60. działalność kredytową spółdzielni oparto całkowicie na funduszach własnych oraz złożonych w niej oszczędnościach.

Dochody i koszty Banku wzrastały równomiernie do wielkości uzyskiwanych obrotów, które zwiększały się głównie poprzez rozwój współpracy z instytucjami prowadzącymi kontraktację i skup pólów rolnych. W 1957 r. wynosiły one 185 mln zł, a w 1973 r. zamknęły się sumą blisko miliarda złotych. Zasięg tego współdziałania był różny – od pełnej obsługi kasowej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Grodzisku, do częściowej innych przedsiębiorstw, takich jak; Rejonowa Spółdzielnia Ogrodnicza, Spółdzielnia Mleczarska, Centrala Nasienna, Cukrownia w Opalenicy, Zakłady Ziemniaczane w Luboniu, Gorzelnia w Piaskach i Ptaszkowie.

Coroczne zyski osiągnięte przez spółdzielnię stanowiły odbicie jej rentownej działalności gospodarczej. Największą nadwyżkę bilansową osiągnięto w 1972 r. w wysokości 797 tys. zł, najmniejszą zaś w 1956 r. – 15 tys. zł. Straty wystąpiły dwukrotnie – w 1963 r., co wynikało przede wszystkim z ograniczenia terenu oddziaływania Banku (utworzenie samodzielnego Banku Spółdzielczego w Granowie), oraz w 1969 r., kiedy to wprowadzono niekorzystne dla banków spółdzielczych przepisy dotyczące lokowania wolnych wkładów na rachunku lokat i czerpania z nich odpowiednich dochodów, jak również obniżenie do 3% stopy procentowej znacznej części kredytów⁸³. W związku z powyższym w roku tym stratę poniósł nie tylko Bank Spółdzielczy w Grodzisku, ale również wiele spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych na obszarze całego kraju.

Jak wynika z tabeli 18, największe dochody uzyskiwał Bank z odsetek od udzielanych kredytów oraz z oprocentowania lokat w NBP. Mimo systematycznego wzrostu obrotów, dochody z tytułu pełnej obsługi kasowej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Grodzisku kształtowały się w zasadzie na niezmiennym poziomie.

Po stronie kosztów największe tempo wzrostu wystąpiło w odsetkach, jakie co roku wypłacano wkładcom, co było konsekwencją szybkiego przyrostu składanych w Banku oszczędności. Koszty osobowe ulegały zwiększaniu nie tylko wskutek wzrostu płac, ale wynikały także z rosnącej liczby zatrudnionego w spółdzielni personelu. W latach 1958-1974 powiększyła się ona o trzy osoby i wynosiła na koniec tego okresu jedenastu pracowników biurowych. Wzrost wydatków rzeczowych wynikał przede

---

⁸³ Oprócz tego w 1969 r. Bank poniósł poważne wydatki z tytułu przeprowadzonych remontów. Między innymi zainstalowano w jego gmachu centralne ogrzewanie.

wszystkim z kosztów wiążących się z utrzymywaniem nieruchomości należących w tym czasie do spółdzielni. Oprócz gmachu mieszczącego się przy ulicy Szerokiej 1, Bank posiadał nieruchomość przy Starym Rynku 21, którą nabył (w drodze przetargu przymusowego) 27 listopada 1931 r.⁸⁴ Inne koszty ponoszone przez spółdzielnię, w tym również samorządowe, stanowiły niewielki procent ogólnej ich wielkości.

Tabela 18

Koszty i dochody Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1957-1973 (stan na 31 grudnia)

Wyszczególnienie		1957	1961	1965	1969	1973
Dochody		230 117	588 615	738 126	984 869	1 889 855
w tym:						
odsetki pobrane		76 135	189 431	251 308	253 168	1 145 840*
lokaty w NBP		211 **	162 014	298 425	527 877	529 917
obsługa kasowa GS		98 900	105 600	66 000	88 000	84 000
provizje pobrane		34 788	60 170	42 345	56 403	62 742
inne***		20 093	71 399	80 048	59 421	67 356
Koszty		195 606	499 256	677 079	1 034 544	1 489 388
w tym:						
osobowe		121 062	218 933	241 808	299 806	425 905
odsetki****		15 690	119 526	240 403	473 364	820 131
rzeczowe*****		48 620	149 906	161 633	225 027	229 333
koszty samorządu		5503	9444	10 051	11 375	8498
inne		4731	1447	23 184	24 972	5521
Wynik	Zysk	34 510	89 359	61 047	–	400 467
	Strata	–	–	–	49 675	–

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za poszczególne lata

* razem z dopłatą z budżetu państwa do działalności kredytowej

** w tym roku odsetki i prowizje od rachunków bieżących w NBP

*** w tym dochody z nieruchomości

**** w tym koszty odsetek kredytu refinansowego za rok 1961, 1965 i 1969

***** w tym utrzymanie nieruchomości

⁸⁴ W budynku tym miała swoją siedzibę Spółdzielnia Pracy Branży Skórzanej. Ponadto mieściły się w nim mieszkania lokatorskie. Na mocy uchwały Zebrania Przedstawicieli z 1983 r. został przeznaczony do sprzedaży.

Rada Nadzorcza i Zarząd Banku (1973 r.) – stoją od lewej: Teodor Sternal, Bolesław Ciesielski, Walerian Kaczmarek, Franciszek Kosicki, Henryk Adamczewski, Aleksander Odważny; siedzą od lewej: Edward Sobański, Franciszek Perz, Helena Michalska, Mieczysław Woškowiak i Władysław Łysiak.

Obchody 100-letniej rocznicy powstania Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim

Przemawia Stefan Jurga – członek Zarządu Banku w latach 1928-1939 (w latach 1946-1954 jego dyrektor/kierownik, w latach 1963-1965 przewodniczący Rady Nadzorczej).

4. Bank Spółdzielczy w Grodzisku pod patronatem Banku Gospodarki Żywnościowej 1975-1989

A. Okres pierwszy 1975-1981

W czerwcu 1975 r. wprowadzony został nowy, dwustopniowy podział administracyjny państwa na gminy i miasta oraz województwa. W związku z powyższym zmieniono także strukturę organizacyjną polskiej bankowości, w tym również spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej.

W wyniku połączenia Banku Rolnego i Centralnego Związku Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych (CZ SOP) powstał 1 lipca 1975 r. – Bank Gospodarki Żywnościowej (BGŻ), jako instytucja powołana do obsługi finansowo-kredytowej rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego i leśnictwa. BGŻ posiadał strukturę państwowo-spółdzielczą, gdzie 54% udziałów należało do skarbu państwa, natomiast 46% do banków spółdzielczych. Stał się on dla nich centralą finansową, rewizyjną oraz organizacyjną i jako bank państwowo-spółdzielczy zintegrował je w sposób znaczący z państwowym aparatem bankowym, który w działalności BS-ów zajął pozycję dominującą. Pociągnęło to za sobą ponowne ograniczenie demokracji wewnątrzspółdzielczej. Zmiany organizacyjne zahamowały proces odbudowy samorządności banków spółdzielczych, który zapoczątkowany został w 1954 r., a rozwinął się w szczególności w drugiej połowie lat 50.

Bank Gospodarki Żywnościowej narzucił bankom spółdzielczym nowy statut, od którego nie mogło być praktycznie żadnych odstępstw. Ograniczono przede wszystkim dotychczasowe kompetencje decyzyjne ich organów samorządowych (szczególnie w zakresie kredytowania), które od tej pory sprowadzały się w zasadzie do „... działalności społeczno-wychowawczej, opiniotwórczej i kontroli o charakterze społecznym”⁸⁵. Dotychczasowe uprawnienia zarządów i rad nadzorczych scedowano głównie na dyrektorów banków spółdzielczych, których na podstawie niewiążącej opinii zarządów powoływał bezpośrednio prezes BGŻ. W rzeczywistości więc stali się oni jednoosobowym, samodzielnym kierownictwem banków spółdzielczych w ich czynnościach kredytowych, oszczędnościowych i rozliczeniowych. Odpowiedzialni byli przede wszystkim za prawidłowe wykonywanie instrukcji, wytycznych i zarządzeń BGŻ. W ten oto sposób organy samorządowe banków spółdzielczych zaczęły w nich pełnić rolę drugoplanową. W większości przypadków zaistniałe zmiany nie wpłynęły negatywnie na współpracę dyrektorów z radami nadzorczymi, a w szczególności z zarządami. Układała się ona w wielu bankach poprawnie. Tak też było w grodziskim Banku Spółdzielczym, gdzie stanowisko prezesa Zarządu zajmował przez wiele lat jego dyrektor, Mieczysław Woškowiak, który ze względu na stan zdrowia zrezygno-

⁸⁵ F. Skalniak, *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej*, Kraków 1992, s. 188, (cyt. dalej: F. Skalniak, *Zarys historii...*).

wał z tej funkcji 28 lutego 1980 r. Na posiedzeniu Rady Nadzorczej, odbytym w tym samym dniu, ukonstytuował się Zarząd, w skład którego weszli; Edward Sobański – prezes (dotychczasowy członek), Walerian Kaczmarek (dotychczasowy członek) oraz Henryk Adamczewski (dotychczasowy sekretarz Rady Nadzorczej). W dniu 12 czerwca na stanowisko dyrektora powołano Ryszarda Skitka. W ten sposób – po raz pierwszy w historii Banku – oddzielone zostały od siebie funkcje dyrektora i prezesa Zarządu.

Sytuacja polityczna, jaka nastąpiła w kraju na początku lat 80. i wprowadzenie w związku z tym stanu wojennego w dniu 13 grudnia 1981 r., przyczyniły się do zahamowania działalności organów samorządowych spółdzielczości bankowej.

Członkowie Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku w latach 1979-1982

Reorganizacja systemu bankowego w latach 1975-1981 przyniosła bankom spółdzielczym również rozwiązania pozytywne. W wyniku nowego podziału administracyjnego państwa zlikwidowano powiaty, co w konsekwencji wzmocniło pozycję gmin, w których starano się stworzyć silne placówki bankowe o rozszerzonych kompetencjach i zakresie działania. Z dniem 1 lipca 1975 r. Bank Spółdzielczy w Grodzisku przejął od byłego Banku Rolnego wszystkie zadania w zakresie udzielania kredytów

inwestycyjnych i obrotowych rolnictwu indywidualnemu. Poza tym rozpoczął kredytowanie wielu społeczno-gospodarczych jednostek w rolnictwie, w tym kółek rolniczych i spółek wodnych. Z czasem przejął kredytowanie sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych z Państwowego Funduszu Ziemi (PFZ) oraz pośrednictwo w prywatnym obrocie ziemią, co przyczyniło się do racjonalniejszego przepływu gruntów z gospodarstw podupadłych do rąk rolników dobrze gospodarujących. Ponadto kredytował budownictwo mieszkaniowe, a także, na podstawie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeń dla rolników i ich rodzin, rozpoczął prowadzenie ewidencji wartości sprzedanych produktów rolnych jednostkom gospodarki społecznej.

Zwiększony zakres działalności finansowej Banku, który uległ znacznemu rozszerzeniu, spowodował z kolei wzrost zatrudnionego w nim personelu. Jeszcze na początku 1975 r. liczba jego pracowników umysłowych wynosiła 11 osób, a już w 1981 r. – 17 osób.

Nowy statut Banku został przyjęty i uchwalony przez Zebranie Przedstawicieli w dniu 11 września 1975 r. Uchwałą tegoż zebrania udział członkowski, podobnie jak w połowie lat 60., określono w wysokości 500 zł, a wpisowe na 5 zł. W latach następnych często poruszano problem niepełnych udziałów i apelowano o ich uzupełnianie. W wielu jednak przypadkach windykacja udziałów do statutowej wysokości okazywała się nieskuteczna. Skłoniło to Radę Nadzorczą do dokonania weryfikacji rejestru członków, co w głównej mierze spowodowało spadek ich liczby z 1149 osób – w 1975 r. do 956 – w 1978 r. Mimo tego niekorzystnego zjawiska, fundusz udziałowy systematycznie wzrastał, na co wpływ miało przede wszystkim oprocentowanie udziałów naliczane od wypracowywanych zysków. W kolejnych latach liczba członków ponownie zaczęła wzrastać i w 1981 r. osiągnęła 1099 osób. W porównaniu do okresu lat 1956-1974, ich struktura społeczno-zawodowa uległa modyfikacji. Jeszcze w 1956 r. rolnicy stanowili 86,5% ogólnej liczby członków, natomiast w 1981 r. już tylko 47,6% – na 1099 członków przypadało: 525 rolników, w tym 89 członków ich rodzin, 49 rzemieślników oraz osób zajmujących się prywatnym handlem i usługami, 527 „innych”, w tym pracowników i robotników przedsiębiorstw społecznych. Wzrost liczebności członków wśród tej ostatniej grupy zawodowej stymulował przede wszystkim kredyt gotówkowy, jakiego Bank udzielał swoim członkom na tzw. różne potrzeby. Był on w zasadzie jedyną formą kredytu gotówkowego, z którego mogli korzystać w tym czasie zatrudnieni w społecznych zakładach pracy.

Nowelizacja systemu bankowego oraz nowe zasady polityki rolnej w znacznym stopniu rozszerzyły działalność kredytową spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych. Wprowadziły one dogodne warunki dla kredytów rolniczych, a także ich korzystne oprocentowanie. Grodzicki Bank Spółdzielczy kredytował głównie ludność wiejską i pewne gałęzie gospodarki nieuspołecznionej, obejmując swym zasięgiem miasto i wioski położone na terenie gminy: Albertowsko, Biała Wieś, Borzysław, Chrustowo, Czarna Wieś, Grąblewo, Kąkolewo, Kobylniki, Kurowo, Ptaszkowo, Rójewo, Słocin, Snowidowo, Sworzyce i Zdrój.

Wprowadzane zasady kredytowania uwzględniały dalsze preferencje dla gospodarstw specjalistycznych. Nastąpiła koncentracja pomocy finansowej dla gospodarstw wysokotowarowych, szybko inwestujących w produkcję rolną, gdzie tani kredyt stał się istotnym czynnikiem sprzyjającym odbudowie pogłównia oraz stymulował rozwój produkcji zwierzęcej.

Tabela 19

Rozwój działalności Banku Spółdzielczego w Grodzisku w latach 1975-1981 (w tys. zł)

Stan na 31 XII	Liczba członków	Fundusze własne		Fundusze obce		Kredyty	Lokaty w BGŻ	Zysk	Suma bilansowa
		udziałowy	zasobowy	oszczędności*	rach. bieżące				
1975	1149	453	1132	41 625	6292	29 773	20 019	347	57 270
1976	1078	555	1142	48 800	7976	31 333	29 720	826	69 570
1977	1026	629	1514	58 034	7198	45 726	26 381	452	78 017
1978	956	709	1627	78 076	6650	55 342	40 407	961	101 024
1979	1001	776	1646	84 856	7235	54 638	42 782	1042	103 840
1980	1062	873	1845	96 780	9135	49 500	60 997	608	116 281
1981	1099	1161	1798	135 242	11 145	67 458	75 432	1698	160 744

Źródło: Sprawozdanie bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1975-1981

* w tym rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe

Do podstawowych kredytów rolniczych udzielanych w tym okresie zaliczyć należy:

a) kredyty dla gospodarstw specjalistycznych:

- inwestycyjne, udzielane na budowę, adaptację i remonty kapitalne obiektów inwentarskich, gospodarczych oraz urządzeń towarzyszących (silosy, mechanizacja hodowli itp.). Okres ich spłaty wynosił do 30 lat, karencja 2-4 lub 6-letnia, a oprocentowanie 2% w stosunku rocznym. Kredytów tych udzielano także na pozostałe inwestycje produkcyjne (szklarnie, pieczarkarnie, kurniki, maszyny rolnicze itd.), z tym że okres ich spłaty nie mógł przekraczać 12 lat przy dwuletniej karencji, a oprocentowanie uzależniano od wysokości kredytu (4 albo 6%). Niektóre z nich podlegały umorzeniu w granicach od 20 do 35% kosztów inwestycji, pod warunkiem osiągnięcia określonej wielkości produkcji towarowej. Przy spełnieniu dodatkowych warunków (powiększenie powierzchni gospodarstwa) stawki umorzeniowe mogły wzrosnąć jeszcze o połowę. Przystępny był także kredyt inwestycyjny udzielany na zakup nowych gospodarstw rolnych od osób fizycznych, którego okres spłaty wynosił do 30 lat przy pięcioletniej

karencji i oprocentowaniu wynoszącym 2% w stosunku rocznym. Kredyty na powiększenie gospodarstw przyznawane były na okres lat 20 z 3-letnią karencją i oprocentowaniu również 2%.

- obrotowe, udzielane na wszystkie gospodarczo uzasadnione nakłady dotyczące zakupu środków i usług związanych z bieżącą produkcją rolniczą (nawozy, pasze, usługi SKR itd.). Ich spłat dokonywano z wpływów za sprzedaną produkcję. Oprocentowanie tych pożyczek wynosiło 3% w stosunku rocznym. Przy kredytowaniu produkcji jajczarsko-drobiarskiej po upływie 3 lat oprocentowanie wynosiło 4%. Na szczególnie dogodnych warunkach przyznawano kredyty na zakup krów, jałówek, macior oraz loszek. Okres spłaty wynosił od 2 do 5 lat przy karencji od 1 do 3 lat i oprocentowaniu 1,2%. Ponadto podlegały one umorzeniu do wysokości 35% (np. pod warunkiem zwiększenia dostaw mleka lub wywiązywania się kredytobiorcy z zawartych umów z jednostkami gospodarki uspołecznionej),

b) kredyty dla pozostałych gospodarstw indywidualnych:

- inwestycyjne, udzielane na takich samych warunkach jak dla gospodarstw specjalistycznych, z tym że niektóre z nich podlegały umorzeniu w rozmiarach od 10 do 25% kosztów inwestycji,
- obrotowe, udzielane na zakup nawozów, nasion, pasz, środków ochrony roślin itp. Okres spłaty uzależniano od cyklu produkcyjnego, a ich oprocentowanie wynosiło 3% w stosunku rocznym. Kredyty na zakup krów, jałówek, macior oraz loszek przyznawano na analogicznych warunkach, jak dla gospodarstw specjalistycznych⁸⁶.

Mimo że w latach 1979-1980 podwyższona została stopa oprocentowania kredytów, od pożyczek przeznaczanych na cele związane z produkcją rolną pobierano odsetki w granicach od 1,2 do 7,5%. Decyzję o ich ewentualnym częściowym umorzeniu podejmował naczelnik gminy zaopiniowany przez Bank na wniosek rolnika.

W 1981 r., w myśl zasady „jedno rolnictwo – jedna polityka rolna”, ujednolicono warunki kredytowania sektora rolniczego m.in. odnośnie oprocentowania. Ponadto zniesiono możliwość umarzania kredytów obrotowych i inwestycyjnych (oprócz pożyczek na zakup rozplodników). Powyższe zarządzenie nie dotyczyło kredytów udzielonych przed 26 sierpnia tegoż roku. Ujednolicono również warunki udziału środków własnych w kosztach kredytowanych inwestycji, karencji w spłatach kredytów i okresów ich spłaty.

Najbardziej dogodnymi i przystępnymi kredytami inwestycyjnymi udzielanymi przez banki spółdzielcze były kredyty dla tzw. zespołów rolników indywidualnych. Na terenie gminy Grodzisk takowe jednak nie funkcjonowały.

⁸⁶ Sprawozdanie Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim. Zebrania wiejskie za rok 1978.

Tabela 20

Kredyty udzielone przez Bank Spółdzielczy w Grodzisku w latach 1975-1981 (w tys. zł)

Rok	Ogółem	Rolnicze			Pozarolnicze*	Dla członków BS	Zakupy ratalne	Inne**
		obrotowe	inwestycyjne					
			ogółem	w tym budownictwo mieszkaniowe				
1975	24 621	14 443	2452	530	521	1674	5366	165
1978	43 493	34 493	3897	350	270	1915	2880	38
1981	50 902	30 548	10 174	1587	1490	5664	2976	50

Źródło: Dane i materiały sprawozdawcze z działalności BS na terenie województwa poznańskiego za poszczególne lata

* rzemiosło, prywatny handel i usługi

**wysoko oprocentowane (12%) kredyty dla ludności

Jak wynika z tabeli 20, łączne wypłaty kredytów w latach 1975-1981 wzrosły ponad dwukrotnie. Wiązało się to przede wszystkim z przejściem przez Bank całkowitej obsługi kredytowej rolnictwa. Wśród nich czołową pozycję zajmowały obrotowe i inwestycyjne kredyty rolnicze. Zgodnie z ówczesną polityką kredytową nakłady związane z produkcją rolną zajmowały w działalności pożyczkowej spółdzielni pozycję pierwszoplanową. W omawianym okresie stanowiły średnio 80% sumy wypłaconych kredytów, a w 1978 r. nawet 89%.

Wzrost kredytów udzielanych rzemiosłu, prywatnemu handlowi i usługom związany był przede wszystkim z postępującym ożywieniem, jakie wystąpiło w tych sektorach gospodarki w końcu lat 70. Sprzyjało temu preferencyjne kredytowanie ludności zakładającej warsztaty rzemieślnicze. Udział kredytu mógł w tych przypadkach wynosić nawet 90% kosztów inwestycji, przy jednoczesnym „...wydłużeniu terminu spłat do 15 lat oraz okresu karencji do 2-3 lat i zwalnianiu w tym okresie z oprocentowania”⁸⁷. Przyczyniło się to do powstania na terenie gminy Grodzisk wielu nowych warsztatów rzemieślniczych, punktów handlowych i usługowych oraz pociągnęło za sobą modernizację zakładów już istniejących.

Kredyty o charakterze konsumpcyjnym, w tym przeznaczone na budownictwo mieszkaniowe i sprzedaż ratalną, były szczególnie ograniczane limitami z powodu braku na rynku m.in. materiałów budowlanych, a także wycofywaniem ze sprzedaży ratalnej coraz większego asortymentu artykułów przemysłowych. Podobnie rzecz się miała z kredytami członkowskimi na tzw. różne potrzeby, które wykorzystywano w dużej mierze na zakup artykułów przemysłowych nieobjętych sprzedażą ratalną oraz na wkłady do spółdzielni mieszkaniowych. Mimo iż w latach 1975-1981 suma kredytów wypłaconych na te cele wzrosła ponadtrzykrotnie, Bank mógł pokryć przeciętnie połowę zapotrzebowania na tego rodzaju pożyczki. Kredyty gotówkowe dla

⁸⁷ Wielkopolski system..., s. 299.

ludności, z uwagi na wysokie oprocentowanie i ograniczenia limitowe, nie odgrywały w jego działalności pożyczkowej większej roli i znaczenia. Na uwagę zasługuje fakt, że w omawianym okresie średni wskaźnik kredytów zaległych, w porównaniu do lat 1956-1974, obniżył się o 1,65% i wynosił 0,25%.

Wraz z rozwojem działalności kredytowej ulegała rozszerzeniu działalność oszczędnościowa. Bank starał się przede wszystkim uatrakcyjnić i urozmaicać formy gromadzenia środków pieniężnych miejscowej ludności. Oprócz wprowadzonych wcześniej książeczek oszczędnościowych premiovanych ciągnikami „Ursus”, w połowie 1975 r. uruchomił na nie przedpłaty. Chociaż książeczki premiovane ciągnikami nie cieszyły się wśród rolników wielkopolskich większą popularnością, w grodziskim Banku ich liczba systematycznie wzrastała i w 1979 r. osiągnęła najwyższy wskaźnik w województwie poznańskim. Decyzje o zakwalifikowaniu rolnika do zakupu ciągnika podejmował jednak naczelnik gminy. W 1976 r. umożliwiono podejmowanie wkładów z bankowych książeczek oszczędnościowych we wszystkich bankach spółdzielczych na terenie kraju, a w roku następnym wprowadzono wzajemną obsługę oszczędności pomiędzy nimi a PKO i NBP oraz możliwość ich realizacji w urzędach pocztowych. Wpłynęło to w znacznym stopniu na wzrost składanych w Banku środków płatniczych.

W 1979 r. wprowadzono nową formę oszczędzania w postaci wkładów systematycznego oszczędzania, które na terenie oddziaływania O/W BGŻ, podobnie jak książeczki premiovane ciągnikami, nie cieszyły się większym zainteresowaniem. Mimo to na obszarze gminy Grodzisk szybko zdobyły sobie popularność. Pod względem liczby założonych książeczek Bank zajmował czołowe miejsce w województwie (drugie po BS w Kostrzynie). W 46 bankach spółdzielczych działających na terenie Poznańskiego było ich łącznie 275, w tym w grodziskim Banku – 40 (w następnym już 94)⁸⁸. Analogicznie rzecz się miała z inną, nową formą oszczędzania, jaką stanowiły wkłady premiovane premiami pieniężnymi, ale i tu pod względem założonych książeczek mógł poszczycić się Bank znacznymi osiągnięciami. Również do nowych, niestosowanych do tej pory form oszczędzania zaliczyć należy także, wprowadzone w 1981 r., przedpłaty na samochody osobowe, które wzbudziły wśród ludności ogromne zainteresowanie.

Bardzo duży wpływ na wzrost wielkości wkładów wywierały kwoty ulokowane na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych. W latach 1975-1981 ich liczba zwiększyła się z 92 do 306 rachunków, a stan złożonych na nich środków płatniczych powiększył się ponad sześciokrotnie – z 6171 zł do 37 210 zł. Sprzyjał temu przede wszystkim rozwój operacji finansowych, w których coraz większą rolę zaczął odgrywać obrót czekowy.

Wkłady terminowe, ze względu na korzystne oprocentowanie, zyskały sobie dużą popularność. Szczególnie popularne stały się wkłady 36-miesięczne, które wykazywały znaczną dynamikę wzrostu. W omawianym okresie zwiększyły się blisko czterokrotnie – z 3013 tys. zł do 11 935 tys. zł. Lokaty terminowe, jako klasyczne formy wkładów oszczędnościowych, odgrywały w gospodarce finansowej Banku znaczącą rolę.

⁸⁸ Dane i materiały sprawozdawcze z działalności BS na terenie województwa poznańskiego za 1981 r.

Tabela 21

Stan wkładów oszczędnościowych w Banku Spółdzielczym w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1975-1981 (w tys. zł)

Stan na 31 XII	Ogółem	Obiegowe	Terminowe			R.O.R	Inne*
			12 mies.	24 mies.	36 mies.		
1975	41 625	26 580	4949	–	3013	6171	912
1976	48 800	30 687	4954	–	4583	7447	1129
1977	58 496	36 991	5050	85	5434	8877	2059
1978	78 076	41 704	5195	209	6860	21 783	2325
1979	85 689	48 069	4856	620	7996	20 977	3171
1980	97 999	54 771	4558	463	10 026	22 631	5550
1981	137 135	62 028	4708	462	11 935	37 210	20 792

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku za poszczególne lata

* w tym wkłady budowlane, premiovane ciągnikami, SKO itd., a w 1981 r. także wkłady specjalne i przedpłaty na samochody.

Odbiciem coraz większego upowszechniania oszczędności były systematycznie rosnące roczne, ogólne kwoty gromadzonych środków płatniczych. Niemały wpływ wywierał na to rozwijający się obrót bezgotówkowy, obsługa książeczek i czeków bankowych przez PKO i urzędy pocztowe, rosnące przychody ludności wiejskiej, różnorodne formy oszczędzania, a z czasem również pogłębiający się brak pokrycia zapotrzebowania ludności na artykuły przemysłowe, szczególnie rolników w środki produkcji. Dalszej kumulacji oszczędności sprzyjać miało podwyższenie w końcu 1980 r. oprocentowania wkładów, przy jednoczesnym zachowaniu obowiązujących stóp procentowych od kredytów.

Tabela 22

Oprocentowanie wkładów oszczędnościowych w latach 1976-1981

Rodzaje wkładów	Lata	
	1976-1979/80	1980-1981
płatne na każde żądanie	3%	4%
rachunek oszcz.- rozlicz.	3%	4%
budownictwo mieszkaniowe	3%	3%
terminowe roczne	4,5%	6,5%
terminowe dwuletnie	5,5%	6,5%
terminowe trzyletnie	6%-6,3%	8%
systematycznego oszczędzania	6,3%	8%

Źródło: Mon. Pol. nr 35 z 1976 r. poz. 151, nr 23 z 1979 r. poz. 128, nr 27 z 1980 r. poz. 155

Dzięki znacznym rezerwom finansowym Bank grodziski nie korzystał w działalności pożyczkowej z kredytu refinansowego. Fundusze własne, wolne środki i zgromadzone oszczędności znacznie przekraczały stan zadłużenia z tytułu udzielonych kredytów. Nadwyżki gromadziła spółdzielnia na rachunku lokat w BGŻ w Poznaniu. W myśl obowiązujących przepisów nie mogła ich wykorzystywać na działalność pożyczkową, ponieważ, jak już wcześniej podkreślono, ograniczono ją odgórnie poprzez ściśle określone limity kredytowe. W związku z powyższym Bank rozpoczął starania o ich podwyższenie, szczególnie w zakresie kredytów inwestycyjnych.

B. Okres drugi 1982-1989

W 1982 r., w okresie wdrażania tzw. pierwszego etapu reformy gospodarczej, uchwalone zostały przez Sejm dwie ustawy o podstawowym znaczeniu dla dalszej działalności banków spółdzielczych – Prawo bankowe, wchodzące w życie z dniem 1 lipca tegoż roku oraz Prawo spółdzielcze, które zaczęło obowiązywać od 1 stycznia 1983 r. Ustawy te ograniczyły w pewnym stopniu ich centralistyczne zarządzanie. Działalność banków spółdzielczych miała się opierać na tzw. trzech „S” – samorządności, samodzielności i samofinansowaniu. Ponadto stwarzały podwaliny prawne, na bazie których miały odzyskać w pełni spółdzielczy charakter. Jednak o całkowitej samorządności banków można by mówić dopiero wtedy, kiedy zachowałyby pełną samodzielność ekonomiczną, a ta była ciągle jeszcze ograniczana, chociażby przez wykorzystywany w działalności pożyczkowej kredyt refinansowy i dopłaty z budżetu państwa do tej działalności oraz sztywne oprocentowanie wkładów i kredytów. Nadal zachowano gwarancje państwa na zwrot złożonych w bankach oszczędności, co w tym przypadku sprzyjało rozwojowi działalności oszczędnościowej. Istotne zmiany natomiast zająć miały w stosunkach pomiędzy bankami spółdzielczymi a BGŻ, który z funkcji władczych i pozycji kontrolera przejść miał na pozycję doradcy i instruktora, obejmując jednocześnie zadania patronackie, czego jednak w pełni nie zrealizowano.

W wyniku dokonywanych przemian umożliwiono, w świetle obowiązującego prawa, indywidualizację statutów BS. W związku z powyższym, w 1983 r. Zebra-
nie Przedstawicieli Banku Spółdzielczego w Grodzisku uchwaliło wprowadzenie pewnych zmian do projektu statutu opracowanego przez BGŻ. Istota zmian polegała przede wszystkim na podkreśleniu, iż Bank prowadzi swoją działalność samodzielnie i samorządnie w oparciu o prawo spółdzielcze i prawo bankowe, a moc wiążącą mają dla niego wyłącznie te przepisy prawa i decyzje organów władzy terenowej oraz organów administracji państwowej, które zostaną wydane na podstawie i w zakresie upoważnień przewidzianych w przepisach ustawowych. Wyszczególniono i określono szerzej, komu BS-y mogą udzielać kredytów, w wyniku czego mogły je przyznawać nie tylko na działalność związaną z rolnictwem, ale

co wyraźnie podkreślono, również rzemiosłu, drobnej wytwórczości, osobom zajmującym się handlem i usługami oraz innym osobom trudniącym się działalnością gospodarczą. W sprawach kredytowych umożliwiono członkom odwołanie się od decyzji Zarządu do Rady Nadzorczej. W wyborach do organów samorządowych Banków Spółdzielczych wprowadzono zasadę głosowania tajnego. Rozszerzono kompetencje Rady Nadzorczej i Zarządu. Określono, że podział nadwyżki bilansowej dokonywany będzie zgodnie z przepisami prawa spółdzielczego, a nie na podstawie wytycznych ustalanych przez Radę BGŻ. W myśl przyjętego statutu, oprócz istniejącego już funduszu udziałowego, zasobowego i inwestycyjnego, utworzono fundusz mieszkaniowy, socjalny, premiowy, społeczno-wychowawczy, nagród oraz fundusz ryzyka z przeznaczeniem na pokrycie ewentualnych strat z tytułu działalności kredytowej.

Nowe ustawodawstwo spółdzielcze i bankowe wpłynęło pozytywnie na dalszy rozwój i rozszerzanie działalności Banku Spółdzielczego w Grodzisku. Przyszło mu jednak funkcjonować w coraz to bardziej pogłębiającym się kryzysie gospodarczym, który w konsekwencji powodował poważne zachwiania równowagi pieniężno-rynkowej i zwiększającą się inflację. Zabiegi, jakie władze państwowe podejmowały w celu jego przezwyciężenia, nie przynosiły pożądaných skutków ekonomicznych.

W tym trudnym okresie władze samorządowe grodziskiego Banku podjęły realizację inwestycji, zresztą od dawna już planowanej, której zwieńczeniem miało być wybudowanie i oddanie do użytku nowego gmachu bankowego. Już w 100-letnią rocznicę jego powstania samorząd doszedł do wniosku, że postępujący rozwój spółdzielni wymaga zmiany pomieszczeń i budowy nowej siedziby bankowej. Wówczas to poczyniono starania o pozyskanie terenu dla jej lokalizacji. Zwrócono się do władz ówczesnego powiatu nowotomyskiego z wnioskiem o przydział działki budowlanej, wskazując miejsce, na którym dziś jest usytuowany. Niestety, odpowiedź była negatywna⁸⁹. Dopiero w 1976 r. (po likwidacji powiatów), przy wydatnej pomocy naczelnika miasta i gminy Grodzisk, Władysława Chwalisza, władze wojewódzkie umieściły tę inwestycję w planie rozwoju miasta. W dwa lata później przystąpiono do opracowania projektu i dokumentacji. Trudności w pozyskaniu odpowiedniego wykonawcy przedłużyły o kilka lat rozpoczęcie budowy. Dzięki dużemu zaangażowaniu organów samorządowych Banku oraz jego ówczesnego dyrektora, Ryszarda Skitka, prace budowlane rozpoczęto 4 stycznia 1983 r. Trwały one niespełna trzy lata. W dniu 21 grudnia 1985 r. miało miejsce uroczyste otwarcie nowego obiektu, którego dokonali m.in. Franciszek Meller, dyrektor O\W BGŻ w Poznaniu, oraz przedstawiciele Banku Spółdzielczego w Grodzisku; Mieczysław Woškowiak, przewodniczący Rady Nadzorczej, Edward Sobański, prezes Zarządu, i Mieczysław Budziński, dyrektor. Należy w tym miejscu podkre-

---

⁸⁹ Referat okolicznościowy wygłoszony 21 grudnia 1985 r. podczas inauguracji otwarcia nowego gmachu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim.

ślić, że do wcześniejszego uruchomienia nowej siedziby Banku przyczyniły się w szczególności zabiegi i zaangażowanie ówczesnego jego dyrektora, Mieczysława Budzińskiego. Dodać też należy, że na przestrzeni listopada i grudnia personel bankowy przepracował społecznie około 1600 godzin, wykonując prace porządkowe, montażowe, a nawet w części malarskie. Łączny koszt inwestycji wyniósł ponad 51 mln zł. Pokryty został kredytem bankowym zaciągniętym w BGŻ (21,7 mln zł), własnym funduszem inwestycyjnym (4,9 mln zł) oraz środkami z funduszu rozwoju (24,7 mln zł), który tworzone przy BGŻ z podziału czystej nadwyżki bilansowej banków spółdzielczych z przeznaczeniem na podejmowane przez nie cele inwestycyjne. Całkowicie nowy lokal bankowy, a w nim przestrzenna sala dla klientów o nowatorskim wystroju i wyposażeniu, zwiększyła przede wszystkim jego funkcjonalność oraz stworzyła cieplejsze otoczenie dla przebywających w niej interesantów. Wkrótce po tym historycznym dla Banku wydarzeniu nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora. Objął je Edmund Kowalski, który po kilku latach skupił ponownie w swoim ręku, połączone zresztą ze sobą poprzez ponadstuletnią tradycję, funkcje dyrektora i prezesa Zarządu.

Uroczyste otwarcie nowej siedziby Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim przy ul. Chopina 1, 21 grudnia 1985 r.

Przy przecinaniu wstęgi asystuje Mieczysław Woškowiak – dyrektor Banku w latach 1954-1980

W nowej sali dla klientów na pierwszym planie od prawej strony stoją; Franciszek Meller – dyrektor O/W BGŻ w Poznaniu i Mieczysław Woškowiak

Symboliczna lampka szampana. Z prawej strony Mieczysław Budziński – dyrektor Banku oraz pracownicy i zaproszeni goście

W związku z wprowadzeniem w kraju stanu wojennego, na początku 1982 r. działalność kredytowa została wstrzymana, a obsługa wkładów i rachunków oszczędnościowych uległa znacznemu ograniczeniu. Jednak z upływem tygodni funkcjonalność Banku osiągnęła zauważalną stabilizację. Pogłębiająca się depresja gospodarcza i związana z tym zjawiskiem anty kryzysowa polityka państwa, hamowała jednak ogólny jego rozwój, w tym przede wszystkim działalność kredytową. W myśl nowego prawa bankowego oparto ją na planie kredytowym uchwalanym corocznie przez Sejm. Nakładał on na banki spółdzielcze obowiązek prowadzenia działalności kredytowej w granicach przez niego ustalonych. Roczny, planowy przyrost stanu zadłużenia w poszczególnych latach coraz częściej nie zaspokajał potrzeb kredytowych ludności. W 1989 r. doszło nawet do tego, że limit kredytowy nie był rozliczany w dłuższych okresach czasu, a w stosunku każdego dnia, co wyraźnie kolidowało z sezonowymi potrzebami kredytowymi rolnictwa. Zarządzenie to otrzymał grodziski Bank w połowie marca, z mocą obowiązującą od 1 stycznia tegoż roku. Zarząd, kierując się dotychczasowymi przepisami, rozpatrzył wszystkie złożone wnioski o kredyt, przekraczając tym samym, w rozumieniu nowych przepisów, limit kredytowy, którego przekraczać pod żadnym pozorem nie było wolno. W związku z powyższym wstrzymano dalsze udzielanie kredytów, co w konsekwencji spowodowało niepotrzebne, a niezawinione przez Bank, konflikty z jego klientami. Dzięki zabiegom Zarządu udało się wkrótce uzyskać dodatkowe limity, które w znacznym stopniu złagodziły wynikające stąd problemy⁹⁰.

⁹⁰ Sprawozdanie Zarządu BS w Grodzisku za 1989 r.

Tabela 23

Rozwój działalności Banku Spółdzielczego w Grodzisku w latach 1982-1989 (w tys. zł)

Stan na 31.XII.	Liczba członków	Fundusze własne		Fundusze obce		Kredyty	Lokaty w BGŻ
		udziałowy	zasobowy	oszczędno- ści*	rachunki bieżące		
1982	1094	1322	1751	172 278	19 722	95 420	160 192
1983	1305	1668	2134	229 377	26 025	115 224	136 425
1984	1268	1923	2358	275 482	25 194	158 596	151 401
1985	1306	1963	154	354 127	31 891	186 507	227 930
1986	1391	2055	10 433	466 915	46 661	206 819	292 241
1987	1427	2047	16 252	560 213	90 040	245 985	405 710
1988	1476	2080	39 804	1 040 241	203 379	336 937	752 800
1989	1369	3051	41 152	2 398 786	1 447 994	511 916	3 881 009

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1982-1989

* w tym rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe

• bez kredytów udzielonych gospodarce społecznej

Tabela 24

Kredyty udzielone przez Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1982-1989 (w tys. zł)

Rok	Ogółem	Rolnicze		Pozarolni- cze**	Budow. mieszk.	Dla człon- ków BS	Zakupy ratalne	Gotów- kowe***
		obrotowe	inwest.					
1982	65 446	34 964	14 986	3502	4091	3855	4048	–
1983	98 621	65 362	11 887	7171	6522	3801	7679	–
1984	142 129	95 895	17 331	10 981	10 266	3746	3910	–
1985	169 545	114 040	28 473	7238	11 159	4496	4139	–
1986	178 107	124 529	18 320	14 374	14 034	5620	1230	–
1987	216 526	153 021	29 616	10 854	15 752	5620	1663	–
1988	446 376	307 352	59 468	29 624	40 760	6445	5727	–
1989	729 213*	100 663	59 690	36 190	222 455	9950	3700	296 569

Źródło: Sprawozdanie Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim oraz rejestry zgłoszeń o kredyt za lata 1982-1989. Materiały sprawozdawcze BGŻ z działalności BS-ów na terenie woj. poznańskiego za lata 1982-1984

* bez kredytów udzielonych gospodarce społecznej, ** w tym rzemiosło, prywatny handel i usługi, *** dla pozostałej ludności

W myśl założeń polityki kredytowej państwa nadal utrzymywano preferencyjne oprocentowanie kredytów, w tym przede wszystkim wykorzystywanych na rozwój gospodarki żywnościowej. Żeby zachować rentowność banków spółdzielczych, w ich

działalności kredytowej stosowano, podobnie jak w okresach wcześniejszych, dopłaty budżetowe. Wraz z pogarszającą się sytuacją gospodarczą, oprócz nieco wcześniej wprowadzonego ujednoczenia warunków kredytowania sektora rolniczego, co podkreślono już w poprzednim podrozdziale, priorytetem objęto kredyty przeznaczane przede wszystkim na rozbudowę, modernizację oraz wyposażenie obór i chlewni, postęp biologiczny w produkcji roślinnej i zwierzęcej, zagospodarowanie gospodarstw przez młodych rolników, zakup ziemi w obrocie międzysąsiedzkim i, co należy podkreślić, na budownictwo mieszkaniowe, a dla pozarolniczej działalności gospodarczej na zakładanie nowych punktów usługowych, warsztatów rzemieślniczych, jak również budownictwo mieszkaniowe. Mimo znacznego wzrostu tych ostatnich, przy jednoczesnym braku materiałów budowlanych, z uwagi na ograniczenia limitowe nie mógł Bank w pełni zaspokoić rosnącego na nie zapotrzebowania. Podobnie rzecz się miała z pozostałymi kredytami konsumpcyjnymi (na zakupy ratalne, w tym głównie dla młodych małżeństw, członkowskie, gotówkowe dla pozostałej ludności), które nie tylko ograniczał brak atrakcyjnych artykułów przemysłowych na rynku, ale przede wszystkim ustalana odgórnie wielkość procentowa od złożonych oszczędności, jaka mogła być przeznaczana na powyższe cele. Gwałtowny wzrost kredytów gotówkowych, który wystąpił w 1989 r., nie wynikał bezpośrednio z postępującej inflacji, ale był następstwem zmian polityczno-gospodarczych, jakie zaszły w kraju w drugiej połowie tegoż roku.

W latach 1982-1989 sumy udzielanych przez Bank kredytów wykazywały znaczne tempo wzrostu. Wiązało się to nie tylko z rozwojem działalności kredytowej, ale wynikało także z postępującego, szczególnie w ostatnich latach tego okresu, zjawiska inflacji. Wywierało ono bezpośredni wpływ na kształtowanie się wysokości oprocentowania zarówno kredytów, jak i oszczędności. Początkowo wzrost stóp procentowych nie przybierał gwałtownego tempa, lecz w 1989 r. osiągnął zastraszające rozmiary. W tym też roku zrezygnowano ze stosowania sztywno określonych odsetek i w pierwszej jego połowie ustalona została górna granica oprocentowania kredytów, a minimalna od wkładów⁹¹. W drugim półroczu ustalano już tylko maksymalną stopę oprocentowania kredytów preferencyjnych. Bank, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom klientów, szczególnie rolników, utrzymywał ich oprocentowanie na możliwie najniższym poziomie i w porównaniu do innych banków spółdzielczych na terenie województwa poznańskiego znacznie dłużej, bo aż do 30 września 1989 r.⁹². Potęgująca się inflacja zmuszała jednak Zarząd do systematycznego podwyższania stóp procentowych od złożonych wkładów i udzielanych kredytów, które wraz z wprowadzaniem gospodarki rynkowej stawały się coraz droższe, w związku z czym popyt na nie uległ znacznemu osłabieniu. Zjawisko to przyczyniało się niejednokrotnie do przedterminowego spłacania zaciągniętych w Banku zobowiązań finansowych. W tak kształtującej się, zgoła odmiennej rzeczywistości gospodarczej, nie było już miejsca dla bardzo tanich kredytów rolniczych, których oprocentowanie

⁹¹ Mon. Pol. nr 37 z 1988 r. Wysokość stóp procentowych określał prezes Narodowego Banku Polskiego.

⁹² Sprawozdanie Zarządu BS w Grodzisku za 1989 r.

przez dziesiątki lat kształtowało się niejednokrotnie na niższym poziomie niż wkładów oszczędnościowych.

Działalność grodziskiego Banku w zakresie gromadzenia środków pieniężnych miejscowej ludności, mimo opisanych wyżej trudności gospodarczych, rozwijała się nadal prężnie, przynosząc mu na tym polu spore osiągnięcia. Suma składanych oszczędności systematycznie wzrastała. W latach 1982-1989 zwiększyła się ze 172 mln zł do 1040 mln zł, dając tym samym spółdzielni czołową lokatę wśród dwunastu banków spółdzielczych na terenie województwa, w których wkłady przekroczyły kwotę miliarda złotych. Znaczny odsetek oszczędności stanowiły lokaty terminowe. Z uwagi na wysokość oprocentowania największym zainteresowaniem cieszyły się wkłady trzyletnie oraz przedpłaty na samochody osobowe. Niemalą popularność zyskały sobie również, wprowadzone w 1984 r., książeczki oszczędnościowe z przeznaczeniem na budownictwo mieszkaniowe. W 1987 r. założonych było w Banku 424 tego typu rachunków, co uplasowało go pod względem ich liczności na czwartym miejscu w województwie. W następnym roku złożona na nich suma wkładów znacznie przekroczyła wartość oszczędności zgromadzonych na rachunku przedpłat samochodowych.

Tabela 25

Oprocentowanie kredytów i wkładów oszczędnościowych w Banku Spółdzielczym w Grodzisku w latach 1982-1989 (w stosunku rocznym w %)

Kredyt	1982	1988	1989		Wkłady	1982	1988	1989	
			VI	XII				VI	XII
Rolniczy	7	18	55-66	160-180	Obiegowe	6	21	21	21
w tym preferen.	5-6	9	31	85	R.O.R.	7	22	22	22
Pozarolniczy *	8-9	30	55-66	160-180	Rach.bież.*****	3	18	18	-
w tym preferen.	6•	18	-	-	Ter. (12-mies.)	10	25	44	152
Budow. mieszk.**	3-4	3	6	6	Ter. (24-mies.)	-	-	55	160
Zakupy ratalne	15	25	66	175-180	Ter. (36-mies.)	13	30	66	160
w tym dla „MM”***	6	14	14	140	Syst. oszczędz.	13	28	55	160
Członkowski	6	18	18	25	Budow. mieszk.	6	30	66	160
Gotówkowy****	15	30	55-66	175-180	Przedpł. samoch.	10••	25x	-	162

Źródło: Mon. Pol. nr 14 z 1982 r., poz. 106, nr 5 z 1988 r., poz. 51, nr 12, poz. 108. Protokół Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku za rok 1989

* rzemiosło, prywatny handel i usługi, ** w tym na uzupełnienie wkładów mieszkaniowych, *** dla młodych małżeństw, **** dla pozostałej ludności – niewymagający udokumentowania, ***** osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej

• na budowę, rozbudowę i wyposażenie piekarni

•• również 6%, w zależności od terminu otrzymania samochodu

- brak danych

Oprocentowanie oszczędności, mimo iż wyższe od niektórych kredytów, wzrastało podobnie jak oprocentowanie pożyczek (tabela 24). W styczniu 1982 r. nie tylko je podwyższono, ale także zapowiedziano dwudziestoprocentową rewaloryzację wkładów, którą rozpoczęto we wrześniu tegoż roku, a zakończono 31 grudnia 1983 r. Wartość wydanych przez Bank bonów rewaloryzacyjnych osiągnęła sumę 23 776 tys. zł. Ich wymianę na gotówkę w stosunku 1 do 1,47, czyli za bon o wartości 100 zł – 147 zł, realizowano od lutego 1985 r.⁹³. Rewaloryzacja nie objęła rachunków bieżących agentów i wkładów specjalnych.

Tempo wzrostu składanych oszczędności uzależnione było przede wszystkim od koniunktury gospodarczej, dochodów realnych ludności, wzrostu bądź spadku cen produkcji rolniczej, zaopatrzenia rynku w artykuły przemysłowe, wysokości stopy procentowej, inflacji itp. Pod tym względem w latach 1982-1989 wystąpiły dość duże wahania koniunkturalne. Znaczną część oszczędności, niezaangażowaną w działalność kredytową z powodu jej limitowania, lokował Bank nadal na korzystnie oprocentowanym rachunku lokat w BGŻ.

Wzrost ogólnych obrotów finansowych Banku nie wynikał tylko z jego działalności kredytowej i oszczędnościowej, ale stymulowany był również przez rozwój obrotu rozliczeniowego z rolnictwem indywidualnym, rzemiosłem, prywatnym handlem i usługami, a także z zakładami gospodarki uspołecznionej, do których zaliczyć należy m.in. miejscową Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska”, Spółdzielnię Kółek Rolniczych, Powszechną Spółdzielnię Spożywców „Społem”, Spółdzielnię Mleczarską i Ogrodniczą, Zakłady Mięsne oraz Centralę Nasienną. Zwiększające się obroty rzutowały w dużej mierze na wielkość osiąganych dochodów, a co za tym idzie i zysków. W latach szczególnie niekorzystnej sytuacji ekonomicznej starano się je zwiększać poprzez jak największe obniżanie kosztów. Zarząd i Rada Nadzorcza stosowały na wszystkich odcinkach działalności gospodarczej szeroko pojętą oszczędność. Do niezbędnego minimum ograniczono m.in. wszelkie remonty pomieszczeń, wyjazdy służbowe, koszty samorządowe, zakup urządzeń biurowych, a nawet zatrudnienie. Roczne zyski podlegały wysokiemu opodatkowaniu, które niejednokrotnie przekraczało 60%. Ponadto na wyniki finansowe rzutowała spłacalność kredytów, jakie zaciągnął Bank na budowę swojej nowej siedziby. Hamowało to w konsekwencji wzrost i rozwój własnych kapitałów. Nadwyżki bilansowe przekazywano głównie na fundusz zasobowy, inwestycyjny, premiowy, rozwoju, społeczno-wychowawczy i oprocentowanie udziałów członkowskich.

W strukturze zawodowej członków Banku nie zaszły istotniejsze zmiany. Nadal jednak występowała tendencja do zmniejszania się liczby rolników w stosunku do ogólnej liczby członków. W porównaniu do okresów poprzednich, w których rolnicy wykazywali znaczną przewagę nad pozostałymi grupami zawodowymi, w 1984 r. odsetek ich liczebności nie przekraczał 47%. Zarząd i Rada Nadzorcza podejmowała

⁹³ Sprawozdanie Zarządu BS w Grodzisku za lata 1983 i 1986.

Tabela 26

Koszty i dochody Banku Spółdzielczego w Grodzisku w latach 1982-1988 (stan na 31 grudnia – w tys. zł)

Wyszczególnienie	1982	1984	1986	1988
Dochody	18 648	28 223	53 085	100 604
w tym;				
odsetki pobrane	1757	7540	12 530	24 811
lokaty w BGŻ	9427	12 614	29 727	51 037
provizje pobrane	2628	2252	5432	24 156
dopłaty z budżetu	3298	5373	2521	454
pozostałe	1538	444	2875	146
Koszty	16 264	25 238	51 205	86 420
w tym;				
wynagrodzenia*	2567	5566	8804	20 707
odsetki zapłacone	12 829	18 004	30 822	55 633
pozostałe	868	1668	11 579	10 080
Wynik	Zysk	2384	2985	1880
	Strata	–	–	–

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za poszczególne lata *w tym narzuty na wynagrodzenia.

różnorodne działania mające na celu zachęcenie i pozyskanie nowych członków wśród rolników, w tym przede wszystkim obejmujących gospodarstwa. Wzrastała natomiast ogólna liczba członków, która w latach 1982-1988 zwiększyła się o blisko 400 osób, osiągając tym samym największą w dotychczasowej historii spółdzielni liczbę 1476 członków. Wysokość udziału wynosiła nadal 500 zł. Mimo rosnącej inflacji pozostawiono ją na niezmiennym poziomie, dlatego też fundusz udziałowy w tym okresie wzrósł nieznacznie – z kwoty 1322 tys. zł do 2080 tys. zł. W 1989 r. wysokość udziału zwiększono do 10 tys. zł. Dzięki znacznym kwotom odpisywanym z nadwyżek bilansowych wzrósł natomiast fundusz zasobowy, który z 1751 tys. zł w 1982 r. zwiększył się do 41 152 tys. w 1989 r.

W omawianym okresie, mimo pogarszającej się sytuacji ekonomicznej, Bank wydatnie zdołał rozwinąć swoją działalność gospodarczą, pomnażając zgromadzone wkłady oszczędnościowe, zwiększając wypłaty kredytów, rozwijając rozliczenia pieniężne, w tym głównie obrót bezgotówkowy oraz przyjmując do wykonania wiele dodatkowych czynności nie tylko o charakterze czysto finansowym.

Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim

Rozdział VI

W nowej rzeczywistości polityczno–gospodarczej. Nowe stulecie, nowa dynamika

Rozdział VI

W nowej rzeczywistości polityczno-gospodarczej Nowe stulecie, nowa dynamika

Głębokie przeobrażenia polityczne, jakie dokonały się w kraju w 1989 r., przyspieszyły radykalnie krach ekonomiczny państwa, będący efektem dotychczasowej, socjalistycznej gospodarki nakazowo-rozdzielczej. Z jednej strony wzmógł się gwałtownie proces demokratyzacji społeczeństwa, co należy uważać za skutek pozytywny, z drugiej natomiast raptowne wprowadzenie systemu wolnorynkowego nie przyniosło niestety oczekiwanej poprawy sytuacji bytowej ludności, a dla wielu rodzin stała ona się wręcz katastrofalna. W tej nowej, można by rzec zrewolucjonizowanej rzeczywistości politycznej, społecznej i gospodarczej bankowość spółdzielcza musiała znaleźć swoje miejsce i dostosować działalność do wynikających stąd nowych realiów, w tym przede wszystkim natury ekonomicznej.

Ustawodawstwo lat 80., w szczególności ustawa Prawo bankowe z dnia 31 stycznia 1989 r. „...złagodziło nieco centralistyczne zarządzanie BS-ami i stworzyło warunki do bardziej demokratycznego zarządzania spółdzielnią”⁹⁴. Prawdziwy przełom w położeniu prawnym banków spółdzielczych przyniosła jednak ustawa sejmowa z dnia 20 stycznia 1990 r., dotycząca zmian w organizacji i działalności spółdzielczości, która przywróciła im w pełni samorządny charakter, objawiający się samodzielnością prawną i ekonomiczną. Jednocześnie Bank Gospodarki Żywnościowej przestał pełnić w stosunku do nich funkcję centrali związkowej, która w okresie wcześniejszym budziła wśród działaczy spółdzielczości wiele kontrowersji. Od tej pory współpraca BS-ów z BGŻ miała być oparta na zasadach dobrowolnych umów⁹⁵, co w konsekwencji stworzyło im z czasem możliwość tworzenia przez nie banków o charakterze spółek akcyjnych, w których mogły się zrzeszać. Wyraz niechęci BGŻ-u do radykalnych reform przyspieszył powyższy proces. Dążenie BS-ów do samodzielności szybko znalazło swoje rozwiązanie. W połowie 1990 r., w Tarnowie Podgórnym doszło do spotkania grupy inicjatywnej, składającej się z przedstawicieli kilku poznańskich banków (BS Buk, BS Grodzisk, BS Lwówek, BS Mosina, BS Tarnowo Podgórne) oraz banków spółdzielczych Dolnego Śląska, Ziemi Lubuskiej, Kujaw i Pomorza, którego

⁹⁴ J. Szambelańczyk, Przemiany bankowości spółdzielczej w Polsce, Prawo bankowe 1997, nr 1, s. 103-104, (cyt.dalej; Przemiany bankowości...).

⁹⁵ F. Skalniak, Zarys historii..., s. 209.

celem było utworzenie regionalnego Gospodarczego Banku Wielkopolski SA⁹⁶ z siedzibą w Poznaniu. W pracach związanych z uruchomieniem nowego banku znaczącą rolę odegrał Bank Spółdzielczy w Grodzisku, reprezentowany przez jego prezesa Edmunda Kowalskiego. Sfinalizowanie powyższego zamierzenia miało miejsce już w listopadzie tegoż roku.

Grodziski BS, jako członek założyciel GBW S.A. podpisał jego statut, wykupując jednocześnie akcje, których wartość w 1991 r. wynosiła 500 mln zł. W tym też roku Rada Nadzorcza podjęła uchwałę o podpisaniu z nim umowy zrzeczeniowej, do zawarcia której doszło 17 grudnia. Mimo iż ograniczała nieco samodzielność Banku, wymuszona została przez zaostrzającą się wśród banków konkurencję, często bezwzględną. Podstawowym celem zrzeczenia się w banku regionalnym jest wzajemna pomoc i współpraca w realizacji zadań statutowych, rozwój i doskonalenie działalności bankowej, obrona interesów ekonomicznych i prawnych. W umowie zrzeczającej GBW S.A. i BS w Grodzisku zobowiązały się w szczególności do świadczenia usług bankowych na wzajemnie korzystnych warunkach finansowych, reprezentowania przez GBW SA interesów grodziskiego Banku wobec NBP oraz innych banków i instytucji rządowych, a także władz samorządowych, skupiania środków finansowych, efektywnego gospodarowania nadwyżkami kapitałowymi i promowania spółdzielczości bankowej.

Na początku lat 90. banki spółdzielcze skupiały się w kilku strukturach ponadpodstawowych, do których zliczyć należy Gospodarczy Bank Wielkopolski SA w Poznaniu, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA we Wrocławiu, Bank Unii Gospodarczej SA w Warszawie (powstały one z kapitałów wyłożonych przez BS-y) oraz Bank Gospodarki Żywnościowej SA (dawniejsza centrala organizacyjno-finansowa BS-ów, z którą w latach 1990-1994 współpracowały BS-y niewchodzące w skład wyżej wymienionych banków niezależnych). Oprócz tych struktur BS-y skupione wokół BGŻ i banków niezależnych utworzyły Krajowy Związek BS, którego celem jest reprezentowanie ich na forum krajowym i międzynarodowym. Grodziski Bank Spółdzielczy przystąpił do niego na zjeździe założycielskim w Ciechocinku w dniu 3 marca 1991 r. 24 czerwca 1994 r., na podstawie ustawy o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, wprowadzono trójszczeblową strukturę ogólnokrajową, „...w której BGŻ ma pełnić funkcję banku krajowego [przyp. autora – jako spółka akcyjna], a 9 banków regionalnych początkowo zrzeszać, a następnie konsolidować działające w ich zrzeszeniu BS-y”⁹⁷.

Dokonujące się zmiany w systemie bankowym niosły ze sobą nie tylko wzrost autonomii banków spółdzielczych i ich organów samorządowych, polegającą m.in.

---

⁹⁶ Obecna nazwa to Spółdzielcza Grupa Bankowa-Bank SA SGB zrzesza 206 banków spółdzielczych z Polski. Do podstawowych celów działalności należą między innymi: zapewnienie kompleksowej obsługi finansowej firmom działającym na terenie miast i wsi, przedsiębiorstwom sektora rolno-spożywczego, rolnikom oraz wspieranie rozwoju gospodarczego środowisk lokalnych.

⁹⁷ J. Szambelańczyk, *Przemiany bankowości*, s. 102-104.

na samodzielnym ustalaniu stóp procentowych od udzielanych kredytów i przyjmowanych wkładów, ustalaniu wynagrodzeń pracowniczych, określaniu wysokości pobieranych prowizji oraz opłat, odejściu od zasady limitowania kredytów, które mogły być od tej pory przyznawane bez ograniczeń, ale rodziła również pewne zagrożenia. Większość banków spółdzielczych nie była w pełni przygotowana do zaistniałej transformacji gospodarki nie tylko pod względem kapitałowym, ale także kadrowym. Ponadto zawieszono przepisy dotyczące obowiązku poddawania się corocznej lustracji. Nowa polityka pieniężno-kredytowa wyrażająca się stosowaniem „... realnie dodatniej stopy procentowej od kredytów, likwidacji stałego, preferencyjnego oprocentowania kredytów, w tym także kredytów udzielanych w latach poprzednich, likwidacji dopłat budżetowych do działalności banków spółdzielczych”⁹⁸, przyczyniła się m.in. do szybkiego przyrostu kredytów o wątpliwej możliwości ściągłości.

Trudną już i tak sytuację ekonomiczną niektórych banków pogarszały często błędne decyzje kredytowe, a w szczególności nietrafne gwarancje poręczenia udzielane różnorodnym przedsiębiorstwom. Związana z tym dość ryzykowna polityka kredytowa niektórych banków doprowadziła z czasem do ich upadłości. Przyczyn tego negatywnego zjawiska nie należy jednak dopatrywać się tylko w nieefektywnym udzieleniu kredytów, ale również w szeregu innych złożonych uwarunkowań związanych m.in. z trudną sytuacją sektora rolniczego, niedostosowanego do warunków gospodarki wolnorynkowej oraz występujących w nim okresach nieurodzajów, a także ze zmiennością „... cen, stopy procentowej i polityki podatkowej”⁹⁹. Na uwagę zasługuje w tym miejscu artykuł Jana Szambelańczyka, w którym autor podkreśla, że na początku lat 90. „... w większym stopniu do powstania strat przyczynił się brak kwalifikacji bankowców niż zmiany warunków gospodarowania. [...] Znamienne jest także, że największe straty wystąpiły w tych bankach spółdzielczych, które podjęły działalność podobną do banków komercyjnych. W przypadku kłopotów powstałych w następstwie nieprofesjonalnej działalności banku ratunku szukano zaś częściej w instytucjach zewnętrznych niż wśród własnego akcjonariatu”¹⁰⁰.

Przemiany polityczne oraz transformacja gospodarki z socjalistycznego systemu gospodarowania na gospodarkę wolnorynkową umożliwiły BS-om pełne rozwinięcie demokratycznych form zarządzania i gospodarowania, jak również sprawniejsze realizowanie zadań i celów przez siebie wytyczonych. Pogłębiająca się recesja ekonomiczna, będąca wynikiem minionego systemu gospodarczego, wymagała radykalnych, a niekiedy nawet drastycznych reform. Znany ogólnie „plan Balcerowicza”, wdrażany w życie od początku 1990 r., nie uwzględniał jednak dłuższego niż rok okresu przystosowania się rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego oraz „... odpowiedniego zabezpieczenia określonych rezerw finansowych na wypadek wydatnego zagrożenia pod-

⁹⁸ A. Jazdon, *Bank Spółdzielczy we Wrześni 1871-1996*, s. 56.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ J. Szambelańczyk, *Przemiany bankowości...*, s. 105-106.

staw rozwojowych produkcji rolnej”¹⁰¹. Fakt ten bez wątpienia wpłynął niekorzystnie na efektywność ekonomiczną banków spółdzielczych. Zaplanowane wcześniej wprowadzenie realnego oprocentowania kredytów doprowadziło w końcu 1989 r. do masowej ich spłaty, w tym przede wszystkim przez rolników.

Grodziski Bank nie był pod tym względem odosobniony. Zjawisko to stało się powszechne. Podczas reformowania gospodarki polityka pieniężna państwa zmierzała do przezwyciężenia potęgującej się inflacji, stabilizacji siły nabywczej złotego oraz jego wewnętrznej wymienialności, ochrony realnej wartości depozytów, szczególnie terminowych, naturalnego ograniczania presji na kredyty bankowe, a także do stworzenia większej atrakcyjności lokat złotówkowych niż oszczędności w walutach wymienialnych. Stopa procentowa stała się podstawowym narzędziem zapewniającym zrównoważenie popytu na pieniądź z jego podażą. Szybki wzrost tempa inflacji, która z 250% w 1989 r. wzrosła do 585% w 1990 r., spowodował zastosowanie miesięcznej stopy procentowej od udzielanych kredytów i złożonych oszczędności. Zdecydowane zahamowanie inflacji nastąpiło w 1991 r., kiedy osiągnęła poziom 70%. Umożliwiło to ponowne wprowadzenie rocznych stóp procentowych. W Banku Spółdzielczym w Grodzisku określał je samodzielnie Zarząd. Należy jednak podkreślić, że NBP wpływał i wpływa na ich poziom poprzez ustalanie stopy procentowej kredytu refinansowego, uwzględniając przy tym podaż i popyt na pieniądź oraz poziom prognozowanej inflacji.

W 1990 r., zgodnie z ustawą o porządkowaniu stosunków kredytowych, postanowienia umów kredytowych dotyczących wysokości ich oprocentowania zostały anulowane, a zadłużenie tych kredytów podlegało bieżącemu oprocentowaniu, które za styczeń tegoż roku wynosiło aż 40%. W Banku Spółdzielczym w Grodzisku, wskutek dalszego, masowego spłacania zaciągniętych kredytów, gwałtownie spadło obligo kredytowe. Równocześnie zapotrzebowanie na nowe kredyty zmalało prawie do zera. Bank został zmuszony do szukania źródeł lokowania pieniędzy głównie na lokatach terminowych w BGŻ. W drugim półroczu 1990 r. nastąpiła w tym względzie pewna stabilizacja, co w konsekwencji wpłynęło korzystnie na jego ogólny wynik finansowy. Działalność kredytową w tym czasie hamowała jednak wysoka stopa procentowa kredytu refinansowego, która wpływała bezpośrednio na wysokie oprocentowanie kredytów. Równocześnie dużą uciążliwością dla Banku była i jest konieczność tworzenia rezerw obowiązkowych, wynoszących w 1990 r. dla środków *a vista* 30%, a dla wkładów terminowych 10%. Tak wysoka rezerwa automatycznie zmniejszała zdolność kredytową, ograniczając tym samym możliwość obniżenia stóp procentowych od udzielanych przez spółdzielnię kredytów. Nadmienić należy, że rezerwę tę musi Bank lokować na nieoprocentowanym rachunku w NBP, co w znacznym stopniu zmniejsza jego dochody. Obecnie uległa zmniejszeniu i wynosi od wkładów terminowych 11%, a od bieżących 20% ich stanów.

---

¹⁰¹ F. Skalniak, *Zarys historii...*, s. 206-207.

Wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej umożliwiło Bankowi grodzickiemu stosowanie w działalności kredytowej szeroko pojętej wielotorowości, polegającej na możliwości udzielania kredytów wszystkim podmiotom gospodarczym i osobom fizycznym. Odgórne ich limitowanie przestało obowiązywać. Diametralnie też zmieniły się uwarunkowania odnośnie kredytowania rolnictwa indywidualnego. Oprocentowanie kredytów rolniczych zostało oparte także na zasadach rynkowych. Dopłaty z budżetu państwa do sektora rolniczego zachowano tylko w stosunku do kredytów preferencyjnych. Należy w tym miejscu podkreślić, że w 1992 r. Bank wziął udział w oddłużaniu gospodarstw rolnych, polegającym na sprzedaży Funduszowi Restrukturyzacji i Oddłużania Rolnictwa kredytów tych rolników, którzy przystali na warunki wynikające z określonych form oddłużania.

W latach 1990-1997 w grodzickim BS-ie wkłady i sumy bilansowe systematycznie wzrastały. Dość znaczne wahania wystąpiły natomiast we wzroście funduszu udziałowego. Gwałtowne jego zwiększenie w latach 1990-1991 wynikało bezpośrednio z podwyższenia wysokości udziału do 1 mln „starych złotych”, jak również było następstwem przeprowadzonej rewaloryzacji udziałów członkowskich za okres lat 1944-1990, którą przeprowadzono poprzez przeniesienie na fundusz udziałowy części funduszu zasobowego, w związku z czym fundusz ten w analogicznym okresie uległ zmniejszeniu. W 1992 r., wskutek niewypełniania przez wielu członków statutowego obowiązku uzupełnienia udziałów do kwoty 1 mln zł (starych), Rada Nadzorcza wykreśliła z rejestru członków 693 osoby. W kolejnych latach na wysokość funduszu udziałowego wpływał przede wszystkim wzrost lub spadek liczby członków, która w końcu 1997 r. wynosiła 1106 osób, w tym 1105 osób fizycznych i 1 osoba prawna – Gospodarczy Bank Wielkopolski SA.

W myśl ustawy o zmianach organizacji i działalności spółdzielni z dnia 20 stycznia 1990 r. Zebranie Przedstawicieli dokonało w dniu 28 marca wyboru członków Rady Nadzorczej, którzy na swoim posiedzeniu w dwa dni później wyłonili spośród siebie przewodniczącego tegoż organu w osobie Stanisława Chojnackiego ze Sworzyc. Ponadto na zebraniu tym przeprowadzone zostały wybory do Zarządu, który ukonstytuował się w składzie: Edmund Kowalski – prezes, Stanisław Woźniczak – zastępca prezesa i Henryk Adamczewski – członek. Nowo wybrany przewodniczący oraz członkowie Zarządu pełnią swoje funkcje w organach samorządowych spółdzielni do dnia dzisiejszego.

Przeobrażenia polityczne i społeczno-gospodarcze, a także związane z tym procesem głębokie zmiany prawodawcze, zmuszały Bank do systematycznej nowelizacji statutu. W 1991 r. Zebranie Przedstawicieli uchwaliło, że działa on nie tylko na terenie gminy i miasta Grodzisk, ale na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Zrzeszenie się spółdzielni w Gospodarczym Banku Wielkopolski SA ograniczyło jednak jej zasięg oddziaływania, który z czasem, w miarę postępujących zawiesznień i upadłości niektórych pobliskich BS-ów, mógł być, za zgodą tegoż banku, rozszerzony o okolice gminy.

Prawidłowe i przemyślane zarządzanie Bankiem Spółdzielczym w Grodzisku zapewniło mu osiąganie bardzo dobrych wyników ekonomicznych nie tylko wśród banków spółdzielczych zrzeszonych w GBW SA, ale także pośród innych BS-ów działających na terenie województwa poznańskiego, jak również na obszarze całego kraju¹⁰².

Dobra kondycja finansowa Banku umożliwiła rozwinięcie jego działalności poza teren gminy Grodzisk. Niektóre BS-y znajdujące się w trudnej sytuacji ekonomicznej nie czekały na rozwiązanie ostateczne, lecz decydowały się na dobrowolne połączenie się z silniejszymi partnerami. Już w czerwcu 1994 r., po wejściu w życie ustawy o restrukturyzacji Banków Spółdzielczych i BGŻ, rozpoczęły się wstępne negocjacje dotyczące połączenia się BS w Grodzisku z upadającym BS w Wielichowie¹⁰³. Do sfinalizowania tego zamierzenia doszło w dniu 24 listopada tegoż roku. Było to pierwsze połączenie się banków spółdzielczych w województwie poznańskim, a drugie w zrzeszeniu GBW SA. Bank grodziski spotkał się przy tym z przychylnością NBP, który chcąc dofinansować powyższe przedsięwzięcie, złożył w nim 12,5 mld zł (starych) w formie trzyletniej lokaty terminowej, oprocentowanej w wysokości 1% w stosunku rocznym. Zgodnie z zawartą umową suma ta nie mogła być wykorzystana na działalność kredytową, dlatego też Bank ulokował ją na 20-procentowanej lokacie terminowej w GBW SA. Ponadto zwolniono go na okres 19 miesięcy z obowiązku przetrzymywania w NBP rezerwy obowiązkowej. W grudniu tego samego roku organy samorządowe Banku Ludowego w Buku zwróciły się do BS w Grodzisku z podobną propozycją, jaką wcześniej wysunął wobec niego BS w Wielichowie. Do połączenia tych banków jednak nie doszło z przyczyn obiektywnych, m.in. z powodu braku zapewnienia przez NBP wsparcia lokatą pieniężną i zwolnienia z obowiązku przetrzymywania rezerwy obowiązkowej. Równocześnie prowadzono rozmowy na temat ewentualnego połączenia się Banku z BS w Kamieńcu, który ostatecznie jednak postanowił połączyć się z BS w Kościanie. Stabilność i efektywność ekonomiczna BS w Grodzisku skłaniały nadal sąsiednie BS-y do prowadzenia z nim negocjacji w sprawie wspólnych działań integracyjnych. W maju 1995 r. Rada Nadzorcza BS w Rakoniewicach zwróciła się do dyrektora grodziskiego Banku, Edmunda Kowalskiego, z propozycją objęcia w nim stanowiska prezesa Zarządu na okres jednego roku. W związku z zaistniałą możliwością połączenia się tych banków, Rada Nadzorcza BS w Grodzisku, przy aprobacie Zarządu GBW SA, odniosła się do niej przychylnie. Cel tego oddelegowania polegał m.in. na rozpoznaniu sytuacji ekonomicznej BS w Rakoniewicach, przeżywającego w tym okresie trudności finansowe. Z upływem czasu jego sanacja osiągnęła zadowalające rezultaty, w związku z czym bank ten postanowił pozostać samodzielnym.

---

¹⁰² W końcu 1997 r. działało na terenie kraju 1295 banków spółdzielczych. Pod względem wielkości funduszy własnych Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim uplasował się wśród nich na wysokim – 40. miejscu. „Rzeczpospolita” z dnia 24 kwietnia 1998 r.

¹⁰³ Bank znajduje się na ul. Grodziskiej 8.

Po ogłoszeniu upadłości BS-ów w Opalenicy i Granowie Bank Spółdzielczy w Grodzisku, za zgodą GBW SA, uruchomił w tych gminach swoje odrębne oddziały bankowe. Aktualnie Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim prowadzi swoją działalność poprzez centralę, oddziały (filie) w Granowie¹⁰⁴ (od czerwca 1996), Opalenicy¹⁰⁵ (od września 1995), Wielichowie (od listopada 1994) oraz 2 punkty kasowe w Grodzisku na os. Wojska Polskiego (od listopada 2005) i przy Starostwie Powiatowym (od października 1998). Ta sieć placówek jest stale rozbudowywana i unowocześniana. Klienci Banku to: małe i średnie przedsiębiorstwa, rolnicy indywidualni, przedsiębiorcy, osoby fizyczne oraz jednostki samorządu terytorialnego, instytucje i urzędy państwowe. W grodziskim BS zatrudnionych jest 65 pracowników.

Wprowadzanie nowych produktów bankowych oraz zmiany w obowiązujących normach prawnych wymagają ciągłego poszerzania wiedzy i dostosowywania umiejętności do postępujących zmian. Dlatego też pracownicy Banku każdego roku uczestniczą w szkoleniach organizowanych przez Bank Regionalny – GBW SA w Poznaniu, których celem jest zarówno podnoszenie kwalifikacji, jak i fachowości obsługi klientów. Oprócz tego biorą udział w szkoleniach organizowanych w krajach Europy Zachodniej.

Pod koniec lat 90. powszechna komputeryzacja sektoru bankowego w Polsce spowodowała, że grodziski BS zakupił w 1998 r. program komputerowy „EuroBankNet” obejmujący działalność rozliczeniową banku. Warto dodać, że pierwsze komputery zakupiono na potrzeby instytucji już na początku 1991 r. W celu jak najlepszej komunikacji z klientami Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim uruchomił 19 stycznia 2006 r. stronę internetową bsgrodzisk.pl – atrakcyjną graficznie, stale uzupełnianą i doskonałą, spełniającą najwyższe standardy charakterystyczne dla bankowości.

Stała innowacyjność w dziedzinie oferowanych usług sprawia, że dostęp do kont przez Internet i kart bankomatowych ma coraz więcej klientów banku. System bankowości internetowej „eBS24” zapewnia wygodny i bezpieczny dostęp do rachunku przez 24 godziny na dobę przez wszystkie dni w tygodniu, a dzięki systemowi SMS klient uzyskuje łatwy i szybki dostęp do swoich finansów za pośrednictwem krótkich wiadomości tekstowych na wskazany numer telefonu komórkowego. BS Grodzisk pierwszy bankomat zainstalował w swojej centrali w marcu 2001 r. Od tej chwili stale Zarząd rozbudowuje sieć bankomatów, które umieszczone są w miejscach publicznych, dzięki którym w każdej chwili można wypłacić pieniądze i sprawdzić stan konta.

Z dniem wejścia Polski do Unii Europejskiej Bank Spółdzielczy świadczy także usługi związane z realizacją zadań finansowych wynikających z wykorzystania funduszy udostępnianych w ramach programów operacyjnych UE.

Działalność BS to nie tylko realizacja oferty produktowej, ale również aktywność na rzecz środowiska lokalnego, poprzez popieranie rozwoju kultury, oświaty, kultury fizycznej i sportu. Do wiodących inicjatyw sponsorskich Banku należą mecenat nad:

¹⁰⁴ BS Grodzisk otworzył oddział w Granowie w wynajętym od Poczty Polskiej pomieszczeniu. W marcu 2007 r. siedziba granowskiego BS-u została przeniesiona do własnego budynku przy ul. Sportowej 4.

¹⁰⁵ BS Grodzisk oddział w Opalenicy zaadaptował dawną siedzibę banku przy ul. Poznańskiej 40.

Biegami na orientację, Dniami Grodziska, dożynkami, działalnością wydawniczą regionalistów, koloniami parafialnymi, Kołem Gospodyń Wiejskich, koncertami, Ochotniczą Strażą Pożarną, Półmaratonem „Słowaka”, Świętem Pieczarki w Wielichowie, zespołami śpiewaczymi. Grodziski BS uchodzi za jednego z największych sponsorów wszelkich inicjatyw społecznych.

W myśl przyjętych założeń Bank w swojej dalszej działalności zmierzać będzie przede wszystkim do przyrostu sum bilansowych, zwiększania obliża kredytowego, przyrostu depozytów, a w szczególności do zwiększania kapitałów własnych oraz dalszej komputeryzacji. Ponadto w sprawozdaniach Zarządu podkreśla się, że podobnie jak w latach poprzednich szczególna uwaga zwrócona będzie na szybką i fachową obsługę klientów, bowiem w warunkach konkurencji rynkowej, w sytuacji minimalnego zróżnicowania stóp procentowych oferowanych przez banki, szybka i fachowa obsługa stanowić będzie zasadniczy element konkurencji między bankami. Władze Banku Spółdzielczego w Grodzisku uważają również za słuszne i celowe dalsze finansowe wspieranie instytucji i organizacji społecznych działających zwłaszcza na terenie obsługiwanych przez niego gmin.

Tabela 27

Suma bilansowa (w tys. zł)

1995	13 720
2000	54 186
2005	98 594
2010	163 380
2013	207 377

Źródło: Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za poszczególne lata

M A N D A T

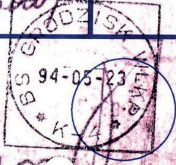
na Zebranie Przedstawicieli

BANKU SPOŁDZIELCZEGO
W GRODZISKU WLKP

w dniu 21 czerwca 1994r.

.....
Bożena Quoińska
.....BANK SPOŁDZIELCZY
ul. Chopina 1, skr. poczt. 25
62-065 Grodzisk Wlkp.

Mandat na zebranie przedstawicieli Banku Spółdzielczego (1994)

 BANK SPÓŁDZIELCZY W GRODZISKU WLKP. BANKOWY DOWÓD WPLATY Pokwitowanie		Zł. 287.000,-
PISAĆ BEZ KALKI	Słownie złotych dwieście osiemdziesiąt siedem tysięcy 00/100 zł	groszy jak wyżej
	Nazwa i adres odbiorcy wpłaty Urząd Miejski ul. Łódzka	Na dobro rachunku numer 63047 938 990 2 w NUMO/O Poznań
	Tytuł wpłaty pod: emerytalność 7,5% z wana (+ 9%) 16.000,-	Symbol planu kas.
	Nazwa (nazwisko i imię), adres wplacającego Sętko - Beata kom. ul. Tulowa Grodzisk Wielkop.	 Stempel banku
Pobranie prowizji zł		

Dowód wpłaty (1994)

Książeczka oszczędnościowa (lata 90)

BANK SPÓLDZIELCZY GRODZISK WLKP

Centrala Grodzisk Wlkp. ul. Chocina 1 tel. 45-181, 45-297, fax 45-193
 Oddział Opalenica ul. Poznańska 40 tel. 77-311
 Oddział Wielichowo ul. Grodziska 8 tel. 11-107

UDZIELA KREDYTÓW NA NASTĘPUJĄCYCH KORZYSTNYCH WARUNKACH

KREDYT NA DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ

Kredyt może być udzielony do wysokości 80% planowanych kosztów. Okres spłaty kredytu wynosi maksymalnie do 5 lat z możliwością całkowitej spłaty przed wyznaczonym terminem.
 Kredyt może być udzielony w rachunku bieżącym – każdy wpływ na rachunek umniejsza wysokość zadłużenia co powoduje **znaczne potaniecie kosztu kredytu**.

Oprocentowanie kredytu jest zmienne i obecnie wynosi:
 do 1 roku 34% – efektywna spłata w roku 18,42%
 pow. 1 roku 35% – efektywna spłata w roku 18,97%

KREDYT W RACHUNKU OSZCZĘDNOŚCIOWO-ROZLICZENIOWYM

Kredyt dla posiadaczy ror udzielany do wysokości 3 średnich miesięcznych wpływów na rachunek. Przy udzieleniu kredytu nie jest wymagane poręczenie.

BARDZO KORZYSTNY – każdorazowy nawet krótki wpływ na ror, jest traktowany jako spłata wykorzystanej części kredytu.

Każda spłata umożliwia ponowne jej wykorzystanie.

Umowę zawiera się na okres jednego roku i odnawia.

Oprocentowanie kredytu jest zmienne i obecnie wynosi 33%

Środki własne na rachunku oprocentowane są w wysokości 14%

KREDYT PREFERENCYJNY

Udzielany na:

- zakup gruntów rolnych,
- utworzenie gospodarstwa rolnego,
- inwestycję (np. zakup maszyn)
- programy branżowe (np. młeczarstwo).

Okres spłaty wynosi maksymalnie do 15 lat.

Oprocentowanie wynosi obecnie od 6,25% do 18,75%

KREDYT GOTÓWKOWY (KONSUMPCYJNY)

Kredyt udzielany osobom pragnącym zaspokoić bieżące potrzeby.

Przyznanie kredytu nie uzależnia się od celu, któremu ma służyć. Maksymalna kwota kredytu wynosi do 6 miesięcznych dochodów brutto kredytobiorcy. Okres spłaty kredytu do 3 lat.

Odsetki liczone od malejącej w miarę spłaty, kwoty kapitału.

Spłata raty kredytu wraz z odsetkami do ostatniego dnia każdego miesiąca.

Wymagane dokumenty to wniosek i zaświadczenia o dochodach.

Osoby uzyskujące dochody na podstawie umowy o pracę przedstawiają wystawione przez zakład pracy zaświadczenie, osoby prowadzące działalność gospodarczą dokumentują wysokość swoich dochodów w zależności od sposobu rozliczenia z Urzędem Skarbowym.

Emeryci i renciści przedstawiają odcinek od emerytury lub renty.

Kredyty gotówkowe przyznaje się i realizuje w dniu następnym po złożeniu wniosku.

Oprocentowanie kredytu obecnie wynosi:

z okresem spłaty do 1 roku 30% efektywna spłata w roku 16,24%

z okresem spłaty pow. 1 roku 31% efektywna spłata w roku 16,78%

P o n a d t o Bank świadczy usługi w zakresie przyjmowania opłat:

za gaz, energię elektryczną, wodę, czynsz, PZU, składki emerytalne rolników. Od opłat tych bank nie pobiera prowizji.

Zapraszamy do naszych placówek czynnych w godzinach:

Centrala Grodzisk Wlkp.	od 7.30 do 16.30
	wszystkie soboty od 8.00 do 13.00
Oddział Opalenica	od 8.00 do 15.30
	pracujące soboty od 8.00 do 13.00
Oddział Wielichowo	od 7.15 do 15.00
	pracujące soboty od 8.00 do 13.00

Informacja o ofercie kredytowej Banku (lata 90.)

Siedziba Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim, ul. Chopina 1 (lata 90.)

Obsługa klientów (lata 90.)

Sala obsługi klientów (lata 90.)

Jubileusz 25-lecia pracy w Banku prezesa Edmunda Kowalskiego

Bankomat w Opalenicy

SGB Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim

O Banku | Płatności | Kontakt

OFERTA DLA OSOBE | OFERTA DLA FIRM | OFERTA DLA ROLNICTWA | PRZETARGI, LICYTACJE

Konta | Lokaty | Kredyty | Karty | Bankowość elektroniczna

Logowanie...

INFORMACJE

Oferty Visa

Jeśli posiadasz kartę Visa, zarejestruj się w serwisie Internetowym Oferty Visa i Korzystaj z wielu atrakcyjnych promocji.

Aktualne oferty znajdziesz na [www.visa.pl/oferty](#)

Więcej...

Ważne!

24h BS

gdy utracisz kartę...

za prowadzenie konta
za kartę płatniczą
za dostęp do konta przez Internet

Konta osobiste

3D-Secure

RÓŻNOCENNE KONTA MŁODYCH

Czy wiesz, że...

Konto osobiste

Załad konto w Banku Spółdzielczym w Grodzisku Wielkopolskim i zarządzaj swoimi finansami w prosty i bezpieczny sposób. Sprawdź naszą ofertę i wybierz konto dopasowane do Twoich potrzeb.

3D-Secure

Zarejestruj swoją kartę płatniczą w usłudze 3D-Secure. Usługa ta zwiększa bezpieczeństwo płatności kartą w Internecie. Każda transakcja potwierdzana jest dodatkowym hasłem. Tę usługę nadsz przy rejestracji karty w usłudze.

Młodzi nie płacą!

Załad RÓŻNOCENNE i nie płać za:

- otwarcie i prowadzenie rachunku
- kartę płatniczą
- pakiet eBS

Sprawdź szczegóły oferty!

Bankowy Fundusz Gwarancyjny

Środki zdeponowane w Banku Spółdzielczym w Grodzisku Wielkopolskim objęte są gwarancją Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

BFG

BANKOWY FUNDUSZ GWARANCYJNY

MENU GŁÓWNE

Aktualności
Płatności
Bankomaty

OPROCENTOWANIE

Depozyty
Kredyty

DO POBRANIA

Wnioski
Broшуry informacyjne

Realizacja: Concepto.pl

Strona internetowa Banku

WEKSEL

_____, dnia _____ r. Na _____
 _____ zapłać _____ za ten własny weksel
 _____ lecz nie na jego zlecenie

sumę _____

Płatny _____

--

_____, dnia _____ r. Na _____
 _____ zapłać _____ za ten _____
 weksel na zlecenie _____ sumę _____

WEKSEL

_____
 _____
 _____
 Płatny _____

--

weksel własny dla firm od 01.04.2013

Weksel (2013)

Pracownicy Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim (1998)

Członkowie Rady Nadzorczej i Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1990-1994

Stoją od lewej: Władysław Lysiak, Wiktor Matysik, Benedykt Piosik, Franciszek Kosicki, Ewa Jakubowska, Antoni Jakubczak, Stanisław Chojnacki – przewodniczący Rady Nadzorczej, Edmund Kowalski – prezes Zarządu i dyrektor Banku, Marian Koza, Stanisław Woźniczak – zastępca prezesa Zarządu, Marian Olejniczak, Henryk Adamczewski – członek Zarządu i Jerzy Horodko.

Członkowie Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim (2008)

I rząd (od lewej): Marian Koza (członek), Władysław Lysiak (członek), Franciszek Kosiecki (wiceprzewodniczący), Stanisław Chojnaeki (przewodniczący), Roman Kominiek (członek), Bogdan Kapski (członek); II rząd (od lewej): Ryszard Górny (sekretarz), Edmund Kowalski (prezes), Zofia Białek (członek), Hanna Hojan (wiceprezes), Władysław Kostrzewa (członek), Jerzy Marciniak (członek)

Zarząd i Rada Nadzorcza Banku (kadencja 2006-2012)

Od lewej: Jan Rosolski (członek), Franciszek Kosicki (wiceprzewodniczący), Roman Binek (członek), Władysław Lysiak (członek), Jerzy Marciniak (członek), Zofia Białek (członek), Władysław Kostrzewa (członek), Edmund Kowalski (prezes), Marian Koza (sekretarz), Hanna Hojan (wiceprezes), Janusz Brzeziński (członek), Ryszard Górny (przewodniczący).

Pracownicy Banku (2013)

Posłowie

Zakres zadań i czynności Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w jego 140-letniej historii polegał przede wszystkim na prowadzeniu działalności gospodarczej, w tym w szczególności oszczędnościowo-kredytowej, rozliczeniowej i samorządowej, a także działalności o charakterze społeczno-wychowawczym. W okresie zaboru pruskiego polegała ona głównie na samopomocy w walce z postępującą lichwą, jak również na utrzymaniu polskiego stanu posiadania i efektywnym pomnażaniu zasobów kapitałowych miejscowego społeczeństwa. Działania te miały często swój głębszy charakter, objawiający się w dążeniu do odrębności narodowej i do zachowania jej niezależnej tożsamości. Na podkreślenie zasługuje fakt, że członkowie Banku, oprócz wyżej wymienionych celów, ryzykowali w tym zakresie swoim prywatnym mieniem. Charakterystycznym jest także to, że w okresie istnienia odrodzonej Polski, a w szczególności w pierwszych latach jej istnienia, mimo tak dotkliwych strat, jakie poniosło społeczeństwo w wyniku dewaluacji pieniądza i szalejącej inflacji, działalność Banku, chociaż w ograniczonym zakresie, została zachowana. Kolejne lata przyniosły pewną poprawę jego sytuacji ekonomicznej, którą zakłócił jednak ogólnoswiatowy kryzys gospodarczy. Przyczyniło się to w znacznym stopniu do coraz większego interwencjonizmu państwowego w działalność spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej, co w konsekwencji ograniczyło jej samorządność i samodzielność ekonomiczną.

W okresie drugiej wojny światowej spółdzielczość bankowa na ziemiach polskich wcielonych do Niemiec została zlikwidowana. Odrodziła się ponownie w 1945 r., ale już w zgoła innych uwarunkowaniach politycznych, gospodarczych i społecznych. W pierwszych latach powojennych działała jeszcze na zasadach wypracowanych w okresach wcześniejszych, ale już od 1949 r. została w poważnym stopniu ograniczona. W latach 1956-1989 odzyskiwała powoli swój samorządny charakter, który jednak nadal w poszczególnych okresach tych lat ulegał ustawicznym ograniczeniom. Dopiero zmiany polityczno-gospodarcze, jakie zaszły w kraju w 1989 r., umożliwiły Bankowi odzyskanie w pełni samodzielnego i samorządnego charakteru.

Powodzenie, jakie niewątpliwie osiągnął w ostatnich latach Bank Spółdzielczy w Grodzisku Wielkopolskim, wynika zapewne stąd, że we współczesnej rzeczywistości banki małe i średnie wykazują wysoki poziom efektywności, mają duże szanse, by konkurować z bankami globalnymi. W grodzickim BS panuje od lat największy ruch, a klientów nie zrażają nawet tworzące się od czasu do czasu kolejki. Dlaczego tak się dzieje? Odpowiedzi można odszukać na kartach tej rocznicowej publikacji.

Aneks

Pierwszy Statut Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim USTAWY BANKU LUDOWEGO W GRODZISKU 1873

Drukarnia Luisa Streisanda w Grodzisku

A.

FIRMA, CEL I SIEDLISSKO TOWARZYSTWA

§ 1

Członkowie niżej podpisani zawiązują się uchwałą dzisiejszego Walnego Zebrania w Spółkę na nieograniczony czas pod firmą:

„Bank Ludowy w Grodzisku”

/Zapisana Spółka/

Przedmiotem przedsiębiorstwa jest prowadzenie interesu bankowego na wspólny kredyt w celu wzajemnego dostarczenia środków pieniężnych w rzemiośle, przemyśle i w gospodarstwie potrzebnych.

Siedzibą Towarzystwa jest Grodzisk.

/§ § 2 i 3 Ustawy dotyczącej spółek ludowych z 4 lipca 1868 roku/.

B.

FUNDUSZE TOWARZYSTWA

§ 2

Fundusze Towarzystwa stanowią:

I. Fundusz żelazny, który się składa:

a) z kapitału powstałego

1. z wstępnego w ilości 1 talara, którego składa każdy nowo przyjęty członek,
2. z połowy otrzymanego zysku,

- b) z wszelkich w przyszłości przez Towarzystwo nabytych własności ruchomych i nieruchomości.
- II. Udział członków, czyli składki, które każdy w celu zarobkowym miesięcznie najmniej w ilości 2 1/2 opłacić winien, dopóki 50 talarów nie złożył, a ponad 50 talarów składać może, dopóki 200 talarów nie ma. Temi składkami biorą członkowie udział w zysku i stratach Towarzystwa.
- III. Depozyta członków i innych osób na dłuższy lub krótszy czas złożone.

C. SKŁAD I ADMINISTRACJA TOWARZYSTWA

§ 3

Członkowie załatwiają interesy Towarzystwa przez następujące organy:

- I. Zarząd
- II. Radę Nadzorczą
- III. Walne Zebranie

ZARZĄD

- a. Skład i wybór Zarząd.

§ 4

Zarząd składa się:

- 1. z Dyrektora
- 2. z Podskarbiego
- 3. z Kontrolera

Członków Zarządu obiera Walne Zebranie i to każdego z osobna, na przedstawienie Rady Nadzorczej za pomocą krateczek, i to na trzy lata absolutną większością głosów członków obecnych. Rada Nadzorcza tak długo przedstawia kandydatów do Zarządu, dopóki przedstawiony większością głosów nie przejdzie. Po upływie czasu urzędowania wolno dawniejszych członków Zarządu powtórnie obrać.

/ § 3 Nr. 7.9. § 17 i następ. Prawa o Stowarzyszeniach/.

b. Legitymacja członków Zarządu.

§ 5

Legitymacją członków Zarządu stanowi protokół Walnego Zebrania potwierdzający wybory. / Porów. § 44 § 3 i 7. Prawa o Stowarzyszeniach/.

O wyborze swym lub swoich członków Zarządu osobiście i natychmiast doniesie sądowi powiatowemu w Grodzisku podaniem dwóch odpisów protokołu potwierdzającego wybór, celem zapisania w rejestr handlowy, a obrani członkowie Zarządu dołączą piśmienne oświadczenie, że wybór przyjmują i dadzą przed sądem powiatowym swój podpis, albo go w uwierzytelniającej formie sądowi złożą.

/ § 18 Prawa o Stowarzyszeniach/.

c. Prawa i obowiązki Zarządu w ogóle.

§ 6

Zarząd reprezentuje Kasę Oszczędności i Pożyczki w sądzie i poza sądem, we wszystkich czynnościach, do których § 17 i następane ustawy z 4 lipca 1868 roku upoważniają w imieniu Towarzystwa.

§ 7

W imieniu Towarzystwa podpisują się członkowie Zarządu w ten sposób, że pod firmą Towarzystwa kładą swoje nazwiska. Prawne atoli dla Towarzystwa skutki ma taki podpis dopiero wtenczas, gdy się cały Zarząd podpisze.

/ § 19 Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 8

Zarząd załatwia samodzielnie wszystkie sprawy Towarzystwa o tyle, o ile go niniejsze ustawy do tego upoważniają, a późniejsze Walnych Zebrań uchwały nie ograniczą.

/ § § 17 i 20. Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 9

Za przekroczenie granic działania, zakreślonych niniejszymi ustawami, uchwałą Rady Nadzorczej lub Walnego Zebrania, i za wszelkie z umysłu albo niedbalstwa spowodowane straty, odpowiadają członkowie Zarządu solidarnie prywatnym swym majątkiem.

/ § 21 Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 10

Zarząd prowadzić będzie interesy kasy w przepisany porządku, czuwać nad dokładnym i jasnym prowadzeniem ksiąg, ułożeniem bilansu z zakończeniem roku podług przepisów kodeksu handlowego:

/ § 26 Prawa o Stowarzyszeniach /

starać się będzie o bezpieczne przechowywanie pieniędzy i kasowych dokumentów.

§ 11

Członkowie Zarządu załatwiają bieżące sprawy Kasy większością głosów pod kierownictwem Dyrektora, na posiedzeniach, które się albo w pewnych terminach odbywać będą, albo też wedle potrzeby przez Dyrektora z podaniem przedmiotów obrad zwoływane będą.

§ 12

Przed wszystkim winien Zarząd według przepisów prawnych o Stowarzyszeniach (cfr. § 4,6,18,23,25,36,41,48,51) sądowni, co należy donieść, ogłoszenia w rzeczowych paragrafach przepisane skutecznie, również dbać o wypełnienie obowiązków w § § 26, 31, 52, 56-58 wynikających.

Karę w §§ 66-68 za pominięcie odnośnych przepisów przewidziane ponosi Zarząd.

Niniejsze ustawy w oryginale i w kopii, i wszelkie przyszłe uchwały Towarzystwa, zmieniające lub uzupełniające niniejsze ustawy, Zarząd osobiście sądowni poda w dwóch odpisach.

§ 13

Gdyby który z członków Zarządu całkiem lub chwilowo urzędu pełnić nie mógł, obierze Rada Nadzorcza pomiędzy członków Towarzystwa zastępcę. Tenże zgłosi się osobiście do sądu powiatowego, wykazując się uchwałą Rady Nadzorczej w oryginale, wraz z kopią, dołączy piśmienne oświadczenie, że wybór przyjmie, i złoży podpis swój w sądzie osobiście, albo w wierzytelnej formie.

Zastępca pełni urząd swój, dopóki Walne Zebranie stałego członka Zarządu nie obierze, lub dawniejszy członek urzędu nie obejmie.

d. Obowiązki pojedynczych członków Zarządu.

1. Dyrektor

§ 14

Dyrektor przewodniczy działaniom swych kolegów, czuwa zarazem nad bezpieczeństwem dokumentów i wszelkich papierów wartość pieniężną mających, załatwia korespondencje i sprawy ze sądem, i rewiduje przynajmniej raz na kwartał kasę. Defekta i inne nieregularności w kasie lub w księgach kasowych powinien natychmiast podać do wiadomości Rady Nadzorczej.

§ 15

Gdyby Podskarbi lub Kontroler urzędu swego chwilowo pełnić nie mógł, Dyrektor załatwia ich obowiązki, a miejsce Dyrektora zajmuje na ten czas Prezes Rady Nadzorczej.

2. Podskarbi

§ 16

Podskarbi zawiaduje kasą i czuwa nad jej bezpieczeństwem i całością. Prowadzi odpowiednie księgi, wpisuje wszelkie pozycje dochodu i rozchodu, jak w ogóle wszelkie operacje kasowe według otrzymanych instrukcji. Miesięcznie sporządza wykazy kasowe, a za pomocą Kontrolera układa po upływie roku obrachunkowego sprawozdanie ogólne, i to w jak najkrótszym czasie.

§ 17

Wyплаты z kasy Towarzystwa uskutecznią podskarbi na mocy asygnacji przez kontrolera podpisanej.

Kwity na sumy, które do kasy wpływają, opatrzone być powinny podpisem całego Zarządu, jeżeli Towarzystwo obowiązywać mają względem trzecich osób.

/ § 7 tych Ustaw./

§ 18

Podskarbi obowiązany jest do złożenia kaucji. Rada Nadzorcza zawiera w tej mierze z nim układ, który Walnemu Zebraniu do potwierdzenia przedłużonym być winien.

3. Kontroler

§ 19

Kontroler prowadzi powierzone sobie książki i spisy, troszczy się o regularny bieg kasowości i oblicza stan kasy przy wszelkich rewizjach.

- e. Usunięcie lub zawieszenie członków Zarządu w ich urzędowaniu.

§ 20

Tak cały Zarząd, jak każdy członek jego z osobna, może każdego czasu uchwałą Walnego Zebrania być usuniętym z urzędu. Usunięci o tyle tylko mogą się domagać wynagrodzenia, o ile im takowe w zawartym z Towarzystwem układzie zapewniono.

/ § 17. Prawa o Stowarzyszeniach /.

§ 21

Chwilowe zawieszenie członków Zarządu w ich urzędowaniu służy Radzie Nadzorczej z odwołaniem się przeciw do decyzji Walnego Zebrania, które w najkrótszym czasie zwołanem być winno.

- f. Pensja członków Zarządu.

§ 22

Członkowie Zarządu pobierają pensję, której wysokość Rada Nadzorcza z upoważnieniem Walnego Zebrania wyznacza.

II Rada Nadzorcza

- a. Skład Rady Nadzorczej

§ 23

Rada Nadzorcza składa się z 9 członków, którzy na Walnym Zebraniu absolutną większością głosów na trzy lata bywają wybierani.

Obór Rady Nadzorczej odbywa się przez tajne głosowanie. Z wyjątkiem Prezesa i Wiceprezesa, których z osobna wybierać trzeba, wszystkich innych 7 członków jed-

nym, wspólnym głosowaniem się obiera. Jeżeli kandydaci nie mają absolutnej większości przy pierwszym głosowaniu, wybiera się podwójna liczba z mających przyjąć głosów i poddaje się ich pod ściślejsze głosowanie Walnego Zebrania.

W ten sposób tak długo się postępuje, dopóki kandydaci nie otrzymają absolutnej większości głosów. Przy równości głosów rozstrzyga los. W pierwszych dwóch latach rozstrzyga los, później czas wstąpienia pojedynczych członków do Rady nadzorczej.

/ § 28. Prawa o Stowarzyszeniach /.

§ 24

W razie wystąpienia, wykluczenia lub śmierci członków Rady Nadzorczej zawieszona się nowy wybór członka aż do następnego Walnego Zebrania..

b. Czynności Rady Nadzorczej.

§ 25

Rada Nadzorcza obiera z grona swych członków Sekretarza i jego zastępcę. Uchwały Rady Nadzorczej zapadają większością głosów członków obecnych. Komplet Rady Nadzorczej stanowi 5 członków.

§ 26

Posiedzenia Rady Nadzorczej odbywają się w stale oznaczonych terminach, albo za zwołaniem przez Prezesa. Członków Rady Nadzorczej winien Prezes przynajmniej na dwa dni przed posiedzeniem uwiadomić o przedmiocie obrad. Protokoły z odbytych posiedzeń podpisują obecni członkowie Rady Nadzorczej.

§ 27

Tak Zarząd, jak i trzecia część członków Rady Nadzorczej może każdego czasu zażądać od Prezesa zwołania posiedzenia, oznaczywszy piśmiennie przedmiot obrad.

Prezes jak najspieszniej wniosek taki uwzględnić winien.

§ 28

Zarząd obowiązany na żądanie Rady Nadzorczej być obecnym na jej posiedzeniach; w tym razie ma tylko głos doradczy. Na posiedzeniach tych winien Zarząd dawać wszelkie objaśnienia, przedłożyć książki kasowe, korespondencje i inne papiery Towarzystwa, gdy Rada Nadzorcza uzna tego potrzebę.

Skoro w myśl niniejszych ustaw /porów. § 33./ Rada Nadzorcza i Zarząd wspólne posiedzenie odbywa, Zarząd ma głos stanowczy.

Przewodniczącym posiedzeń tych jest Prezes Rady Nadzorczej.

c. Usunięcie Członków Rady Nadzorczej z urzędowania.

§ 29

Jeżeliby członkowie Rady Nadzorczej utracili prawo rozporządzenia swym majątkiem albo prawa honorowe obywatelskie, albo w konkurs popadli, lub też utracili możliwość wykonywania obowiązków względem Towarzystwa, lub wreszcie z Towarzystwem proces prowadzić mieli, na ten czas przez Prezesa natychmiast w urzędowaniu zawieszeni będą, a usunięcie ich stanowcze nastąpi przez Walne Zebranie.

Wniosek o usunięcie zrobić wolno Każdemu członkowi Rady Nadzorczej i Zarządu – o to wnieść mogą także członkowie Towarzystwa, ale przynajmniej czwarta część członków musi zrobić i podpisać odnośne piśmienne podanie z wyłuszczeniem powodów.

d. Obowiązki i prawa Rady Nadzorczej.

§ 30

Rada Nadzorcza czuwa nad czynnościami Zarządu, ma prawo każdego czasu przeglądać księgi i pisma kasowe, rewidować kasę, a w razie niedokładności, celem zabezpieczenia Towarzystwa, użyć wszelkich odpowiednich środków, Rada Nadzorcza może członków Zarządu tymczasowo, aż do uchwały Walnego Zebrania, w urzędowaniu zawieść. Mianuje tymczasowych zastępców, którym kasę, księgi kasowe, dokumentu i wszelkie papiery Towarzystwa wręcza.

/ § 28 Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 31

Rada Nadzorcza rewiduje miesięcznie sprawozdania kasowe Zarządu. Z upływem roku obrachunkowego sprawdza rachunek ogólny, porównywa bilans szczegółowo z ksiązkami i zasobami kasy i zdaje później sprawę z dokonanej rewizji na Walnym Zebraniu.

§ 32

Rada Nadzorcza nadto zastępuje Towarzystwo przy zawieraniu układów z członkami Zarządu, oraz w sprawach spornych przed sądem z członkami Zarządu. Z tego też

powodu winna Rada Nadzorcza odnośne uchwały Walnego Zebrania i protokoły, które jej wybór poświadczą, w kopii sądowi złożyć celem legitymacji.

§ 33

Zarząd i Rada Nadzorcza większością obecnych członków uchwalają wspólnie:

- a) przyjmowanie i wykluczanie członków,
- b) przyjmowanie urzędników Towarzystwa, zwalnianie ich z urzędu, naznaczania dla nich pensji, mianowanie pełnomocników do szczegółowych poleceń, dochodzenie praw na urzędnikach i pełnomocnikach,
- c) wynagradzanie Zarządu podług zasad na Walnym Zebraniu uchwalonych,
- d) zawieranie kontraktów wszelkich, a mianowicie dotyczących kupna i sprzedaży ruchomości,
- e) układanie instrukcji dla spraw kasowych Towarzystwa, a mianowicie dla prowadzenia ksiąg kasowych,
- f) lokowanie kapitałów chwilowo leżących w kasie Towarzystwa,
- g) oznaczenie stopy procentowej od pożyczek i depozytów. Stopa procentowa od pożyczek wekslowych winna być ogłoszona publicznie celem powszechnej wiadomości,
- h) zaciąganie pożyczek, o ile Walne Zebranie na nie zezwoliło,
- i) udzielanie pożyczek na bieżący rachunek / conto corrente/.

III Walne Zebranie

§ 34

Członkowie mają prawo na Walnych Zebraniach głos zabierać i głosować. Każdy członek ma tylko jeden głos, którego na trzecią osobę przelać nie wolno. / § 10. Prawa o Stowarzyszeniach/.

- a. Zwołanie Walnego Zebrania.

§ 35

Walne Zebranie zwołuje zwykle Rada Nadzorcza przez jednorazowe ogłoszenie w „Przyjacielu Ludu” przynajmniej trzy dni przed wyznaczonym terminem. Jeżeli Rada Nadzorcza się ociąga, Zarząd zwołać je może.

Pod ogłoszeniem podpisana będzie firma Towarzystwa. Miejscowych członków Rada Nadzorcza jeszcze przez kurentę o Walnym Zebraniu zawiadamia.

/ § 3. Nr 8 Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 36

W ogłoszeniach musi być zawarty dzienny porządek wniosków i przedmiotów pod obrady przychodzących.

b. Zwyczajne Walne Zebranie.

§ 37

Walne Zebrania odbywają się regularnie po ukończeniu roku obrotowego, najpóźniej 1 lutego każdego roku.

Przedmiotem Walnego Zebrania rocznego jest:

1. obór członków Zarządu i Rady Nadzorczej,
2. sprawozdanie z całorocznego zarządu kasy,
3. podział całorocznego zysku,
4. pokwitowanie Zarządu z prowadzenia ksiąg kasowych,
5. załatwienie monitów kasowych i administracyjnych,
6. rozstrzygnięcie wniosków pod uchwałę podanych.

c. Nadzwyczajne Walne Zebranie

§ 38

Z ważnych przyczyn może Nadzwyczajne Walne Zebranie każdego czasu być zwołanym. Rada Nadzorcza musi je zwołać, skoro Zarząd lub też czwarta część członków o to wniesie, z podaniem na piśmie przedmiotów mających przyjść pod obrady.

d. Porządek dzienny Walnego Zebrania.

§ 39

Porządek dzienny Walnego Zebrania układa Rada Nadzorcza, układa zaś go Zarząd, jeżeli Zarząd Walne Zebranie zwołał. Porządek dzienny obejmować musi wszelkie wnioski, które przed ogłoszeniem Walnego Zebrania przez Zarząd, Radę Nadzorczą, albo czwartą część piśmiennie postawione były.

e. Przewodniczenie na Walnym Zebraniu.

§ 40

Na Walnym zebraniu przewodniczy Prezes Rady Nadzorczej. Tenże mianuje sekretarza do prowadzenia protokołu. Uchwałą Walnego Zebrania każdej chwili innemu członkowi kierownictwo posiedzenia powierzone być może.

§ 41

f. Głosowanie Walnego Zebrania.

Walne Zebranie głosuje przez podniesienie rąk. W razie wątpliwości rezultatu może Przewodniczący dwóch członków zaważać, aby głosujących policzyli. Przewodniczący musi w podobny sposób policzenie głosów skutecznić, skoro jedna czwarta część członków Zgromadzenia tego zażąda. Gdy chodzi o wybór lub usunięcie członków Rady Nadzorczej i Zarządu głosuje się za pomocą karteczek.

§ 42

Uchwały na Walnym Zebraniu większością głosów zapadłe obowiązują całe Towarzystwo, jeżeli Zebranie w myśl niniejszych Ustaw zwołano z ogłoszeniem porządku dziennego.

§ 43

Obecność 2/3 wszystkich członków potrzebną jest, jeżeli mają zapasć uchwały tyżące się zmian statutowych lub ich uzupełnienia, a obecność 5/6 wszystkich członków konieczną jest, jeżeli ma zapasć uchwała rozwiązania Towarzystwa.

W każdym z powyższych przypadków rozstrzyga nie absolutna większość głosów, lecz 2/3 obecnych członków.

§ 44

Protokoły uchwał Walnego Zebrania, które przepisy czynności Towarzystwa w główniejszych zarysach, przede wszystkim zapadłe uchwały i dokonane wybory z oznaczeniem liczby głosujących i oddanych głosów zawierają, zapisują się pod datą Walnego Zgromadzenia do „Księgi protokółów”. Zapisane tak protokoły podpisują Przewodniczący Walnego Zebrania, obecni członkowie Rady Nadzorczej, Zarządu i przynajmniej trzech członków Towarzystwa. Księgę protokółów i wszelkie ogłoszenia w „Przyjacielu Ludu” przechowuje Rada Nadzorcza.

h. Sprawy pod uchwałą Walnego Zebrania podpadające.

§ 45

Pod uchwałą Walnego Zebrania podpadają:

1. Zmiana i uzupełnienia obecnych statutów Towarzystwa,
2. Rozwiązanie się i rozrachowanie się Towarzystwa /likwidacja/,
3. Nabywanie i sprzedawanie majątków nieruchomości,
4. Wybór Zarządu i Rady Nadzorczej, i ustanowienie zasad, podług której Zarząd i Rada Nadzorcza mają być wynagradzane,
5. Dochodzenie prawnych pretensji na członków Zarządu i Rady Nadzorczej,
6. Usunięcie członków Zarządu i Rady Nadzorczej z urzędowania,
7. Autentyczne tłumaczenie niniejszych ustaw i uchwał Towarzystwa, z wykluczeniem wszelkiej dalszej apelacji ze strony członków.
8. Załatwienie wszelkich przeciwko Zarządowi i Radzie Nadzorczej zanesionych zażaleń,
9. Ustanowienie sumy, którą w interesie Towarzystwa Zarząd i Rada Nadzorcza jako dług zaciągnąć mogą – wysokości tej sumy nie wolno Zarządowi i Radzie Nadzorczej przekroczyć,
10. Przyznawanie kredytu na bieżący rachunek (conto corrente),
11. Podział zysku z końcem roku i pokwitowanie członków Zarządu z prowadzenia interesów Towarzystwa,
12. Przystąpienie do związku spółek zarobkowych.

D.

Nabywanie i utrata praw członka Towarzystwa.

§ 46

Chcący przystąpić do Towarzystwa winien się poprzednio zgłosić do Rady Nadzorczej, a Rada Nadzorcza ze Zarządem przyjmuje kandydata lub go odrzuca.

Po przyjęciu winien kandydat ustawy podpisać, albo swe przystąpienie piśmiennie oświadczyć. Przyjętemu być mogą na członków wszelkie osoby samodzielne wobec prawa lub prawnie zastąpione np. dzieci, żony itd.

W ostatnim przypadku przecież obowiązki spływające na członka z niniejszych ustaw ciążyą na prawnym zastępcy wyłącznie.

Nieprzyjęty kandydat tylko do Walnego Zebrania rekurs zanieść może.

§ 47

Członek utracą prawo jako taki, gdy nie wypełni ustawami objętych obowiązków. Rada Nadzorcza i Zarząd wykluczą zaś członka:

1. jeżeli pomimo wezwania piśmiennego członka przez sześć miesięcy z składek miesięcznych się nie uiszczył,
2. jeżeli o zwrot pożyczki wziętej z kasy zapozwany, proces aż do wyroku prowadził,
3. jeżeli utracił prawo honorowe.

We wszystkich tych przypadkach traci członek prawa swe z dniem, w którym uchwała zapadła.

/ § 38. Prawa o Stowarzyszeniach/.

§ 48

Każdemu członkowi wolno wystąpić z Towarzystwa z końcem roku obrotowego.

Występujący z Towarzystwa członek winien zapowiedzieć swoje wystąpienie trzy miesiące przed końcem roku obrotowego, a zatem najpóźniej 1-go października i takowe oświadczenie Radzie Nadzorczej piśmiennie wręczyć. Jeżeli w oznaczonym czasie nie uczyni wniosku o zwolnienie go z Towarzystwa, dopiero z końcem następnego roku od obowiązku względem Towarzystwa zwolnionym być może.

§ 49

Ze śmiercią członka ustają prawa jego względem Towarzystwa.

E.**Prawa i obowiązki członków.**

§ 50

Członkowie Towarzystwa mają:

- a) prawo głosowania na Walnym Zebraniu Towarzystwa,
- b) prawo zaciągania pożyczek z Kasy Towarzystwa, o ile okoliczności pozwalają i o ile potrzebnym warunkom odpowiedzieć są w stanie,
- c) prawo do dywidendy z zysku Towarzystwa w miarę przepisów niniejszych ustaw.

§ 51

Natomiast mają członkowie Towarzystwa obowiązek:

- a) złożenie przy wstępie do Towarzystwa 1 talara,
- b) opłacenie celem utworzenia tak zwanego udziału w kasie miesięcznie przynajmniej po 2 1/2 sgr. dopóki składki te do 50 talarów, ewentualnie do 200 talarów nie urosną,
- c) zezwolenia na pokrycie z udziałów wszelkich kosztów procesowych i administracyjnych i pożyczki przez siebie zaciągniętej,
- d) działania w myśl niniejszych ustaw i późniejszych ustaw,
- e) odpowiadać solidarnie prywatnym majątkiem za wszelkie prawne zobowiązania Towarzystwa, o ile majątek Towarzystwa nie wystarczy, i to bez różnicy czy zobowiązania te przed przystąpieniem jego, czyli też dopiero później powstały,
- f) w razie wystąpienia mają członkowie obowiązek przez dwa lata jeszcze solidarnie całym prywatnym majątkiem za wszelkie zobowiązania Towarzystwa powstałe przed wystąpieniem odpowiadać.

/ § 63. Prawa o Stowarzyszeniach/.

F.

Udział pieniężny członków w kasie Towarzystwa

§ 52

Udział pieniężny każdego członka musi dojść do 50 talarów, które winien albo na raz przy wstępie, albo też ratami miesięcznymi, wynoszącymi najmniej 2 1/2 sgr. złożyć.

Udział członka może i 200 talarów wynosić. Dalszych składek nie przyjmuje się.

§ 53

W żaden sposób nie wolno członkowi, dopóki należy do Towarzystwa, rozporządzać udziałem swoim. Cesje, zastawy lub wszelkie inne dyspozycje są wobec Towarzystwa nieważne, bo każdy członek udziałem swym bezpośrednio po wyczerpaniu majątku Towarzystwa za wszelkie prawne zobowiązania Towarzystwa odpowiada.

Zarządowi przeciw wolno udziałem członka w miarę potrzeby pokryć:

- a) zaliczki i koszty procesowe, jeżeli członek o zwrot pożyczki pozwolił się zaskarżyć,
- b) pożyczkę w sumie udziału nieprzekraczającej wziętą, a na czas niezwróconą,
- c) kosztu administracyjne powstałe w interesie członka.

§ 54

Wyplata wszelkich składek członkom opuszczającym Towarzystwo następuje w miesiącu marcu po zamknięciu roku obrotowego. Nie odebrany czasu swego udział przepisuje się na depozyt.

§ 55

Odmówić może Zarząd wypłaty występującym członkom tylko w przypadku, gdyby majątek Towarzystwa popadł w likwidację albo w konkurs.

W takim razie występujący z Towarzystwem członek musi zezwolić na zatrzymanie udziału aż do ukończenia postępowania likwidacyjnego.

§ 56

Tylko w razie śmierci członka natychmiast wypłaca Towarzystwo kapitał z jego udziału z doliczeniem dywidendy ostatniego roku obrotowego każdemu, kto książkę kwitową przedłożył – nie badając czy składający książkę kwitową jest spadkobiercą członka. Jeżeli śmierć członka nie jest notoryczną, sepultura złożoną być winna.

§ 57

Każdy członek otrzymuje książkę kwitową celem zapisania składek, które tworzą udział jego pieniędzy w kasie.

G.**Fundusz żelazny**

§ 58

Fundusz ten, jak już wyżej powiedziano w § 2 składa się:

- a) z kapitału powstałego:
  1. z wstępnego w ilości 1 talara, którego nowo przyjęty członek, przystępujący do Towarzystwa opłaca,
  2. z połowy otrzymanego zysku,
- b) z wszelkich w przyszłości przez Towarzystwo nabytych własności ruchomych i nieruchomości.

Wysokość funduszu żelaznego nie ogranicza się. Fundusz bowiem żelazny ma być dźwignią rozwoju Towarzystwa w dążnościach zarobkowych.

§ 59

Fundusz żelazny jest własnością całego Towarzystwa, nie pojedynczych członków. Występujący z Towarzystwa nie mają doń żadnego prawa.

§ 60

Fundusz żelazny pokrywa:

1. koszta administracyjne, pensje urzędników Zarządu i Rady Nadzorczej Towarzystwa,
2. zdążające się straty Towarzystwa, o ile takowe nie zostaną pokryte z zysków rocznych, w którym to względzie rozstrzyga Walne Zebranie,
3. długi Towarzystwa,
4. w reszcie użytym będzie fundusz żelazny, jeżeli Towarzystwo na Walnym Zebraniu uzna tego potrzebę w myśl § 1 Prawa o Stowarzyszeniach:
  - a) na zakupienie surowych materiałów i urządzeń magazynów,
  - b) na produkowanie wyrobów warsztatowych lub przemysłowych i sprzedawanie takowych na wspólny rachunek,
  - c) na prowadzenie handlu konsumpcyjnego,
  - d) na budowanie mieszkań dla członków,
  - e) na zakupienie gruntów i wznoszenie budowli w interesie Towarzystwa.

H. Depozyta

§ 61

Wszelkie depozyta uważają się za długi Towarzystwa przez Radę Nadzorczą i Zarząd zaciągnięte, za które członkowie solidarnie odpowiadają. Depozyta przyjmują się począwszy do 15 sgr. za pokwitowaniem Zarządu.

§ 62

Warunki przyjęcia i zwrotu depozytów, umieszczone w książce kwitowej depozytalnej, obowiązują bezwarunkowo każdego depozytariusza, a skutki z niezadowolenia warunków spadają na depozytariusza.

I. Udzielanie pożyczek

§ 63

Pożyczki udzielają się na weksle podpisane przez biorącego pożyczkę i dwóch współdłużników. Kredyt na bieżący rachunek (conto corrente) udzielić może Walne Zebranie, i to za odpowiednim zabezpieczeniem (deponowanym wekslem).

§ 64

Wysokość pożyczek zależy od zasobów kasowych i potrzeb szukającego kredytu. Dyspozycja pozostawia się sumiennemu osądzeniu Zarządu. Czas, na który udziela się kredyt, jest zwyczajnie półroczny. Po upływie tego czasu może Zarząd z przyzwoleniem dotychczasowych współdłużników, lub jeżeli innych współdłużników pozyska, jeszcze na pół roku kredyt przedłożyć.

K. Warunki, pod jakimi pożyczka udzielana być winna

§ 65

Tylko członkom Towarzystwa udziela się pożyczki. Przy udzielaniu pożyczek uważa Zarząd na osobiście i pewność szukających kredytu.

§ 66

Członkowie Zarządu podczas swego urzędowania nie mogą być współdłużnikami – pożyczki zaś kasy Towarzystwa zaciągają mogą za pozwoleniem Rady Nadzorczej, wtenczas przecież Rada Nadzorcza przede wszystkim i to solidarnie odpowiada za takowe pożyczki.

§ 67

Prezes i Wiceprezes nie mogą brać pożyczek, ani być współdłużnikami.

§ 68

Przy sumach, które nie przenoszą 4/5 udziału członka żądającego kredytu, wystarcza jego weksel bez współdłużników.

Również nie potrzebuje współdłużników, kto na wziętą pożyczkę, oprócz weksła swego, da hipotekę na nieruchomości własnej.

§ 69

Przy znaczniejszych sumach może być dana rękojmia, także przez zastaw. Rzecz dana w zastaw musi być poprzednio oszacowaną, a wartość jej musi przynajmniej o 1/3 część przewyższać sumę zaciągniętej pożyczki. Otaksowanie należy do Zarządu.

§ 70

I dokumenta hipoteczne w zastaw przyjmować wolno, lecz tylko za porozumieniem się Zarządu z Radą Nadzorczą.

§ 71

Pożyczki udzielają się tylko za potrąceniem 3 od sta z kapitału, a prolongują się za dopłaceniem 1 1/2% od pożyczki na udział kasowy członka biorącego lub prolongującego pożyczkę, i tak długo, dopóki tenże udział do 200 talarów nie dojdzie.

§ 72

Zażalenia z powodu odmówionej pożyczki wytyczają się przed Radą Nadzorczą, a ostatecznie przed Walnym Zebraniem.

L.

Sposób prowadzenia rachunków kasy

§ 73

Rok zwyczajny jest zarazem rokiem obrotowym: z ukończeniem roku stwierdza Rada Nadzorcza stan kasy, a mianowicie gotówkę, dokumenta, weksle i papiery wartość pieniężną mające.

§ 74

Rachunek roczny Zarząd najpóźniej w trzy tygodnie po upływie roku obrotowego winien Radzie Nadzorczej złożyć, w razie przeciwnym Rada Nadzorcza na koszt Zarządu sporządzi rachunek.

§ 75

Rachunek musi zawierać:

1. ogólny obrót w dochodzie i rozchodzie podług rubryk w księgach kasowych,
2. szczegółowy wykaz zysków i strat,
3. i bilans całego majątku Towarzystwa.

§ 76

W bilansie umieszczają się:

1. Pasiva: fundusz żelazny, udział kasowy członków, depozyta i długi,
2. Activa zaś: gotówkę, papiery wedle kursu, weksle, wartość ruchomości i nieruchomości.

§ 77

Rewizją rachunków odbywa Rada Nadzorcza, przeglądając książki i dowody, a w razie potrzeby odwołując się na inwenturę sporządzoną przy końcu roku obrotowego. Jeżeli się na Walnym Zebraniu okażą jakie wątpliwości co do rachunków i rewizji przez Radę Nadzorczą odbyte, może wybrać Walne Zebranie komisję z dwóch lub trzech członków, celem superrewizji. Komisja ta występuje na czas swego urzędowania z prawa, której całej Radzie Nadzorczej służą podług §§ 30,31 ustaw.

M. Dywidenda

§ 78

Czysty zysk przekazuje się w 1/2 członkom stosunkowo do ich udziału jako dywidenda.

Dywidendy ustanawiają się od całego talara i za całe kalendarzowe miesiące – niższe kwoty dywidendy nie przynoszą.

§ 79

Dywidenda przypisuje się do udziału, jeżeli tenże 50 talarów jeszcze nie wynosi – może zaś być wypłaconą, gdy udział kasowy 50 talarów wynosi.

§ 80

Dywidenda przez członków nieodebrana, jeżeli udział ich wynosi już 200 talarów, będzie uważaną jako pozostawiony Towarzystwu depozyt.

N.

Rozwiązanie Towarzystwa i odpowiedzialność członków.

§ 81

Towarzystwo rozwiązuje się:

1. uchwałą Walnego Zebrania (porów.§§ 45,43),
2. otworzenia konkursu,
3. i wyrokiem sądowym w przypadkach w § 35, Prawa o Stowarzyszeniach przewidzianych.

§ 82

Jeżeli na ten czas po ułożeniu bilansu okaże się, że fundusz żelazny i udział członków na pokrycie długów Towarzystwa nie starczy, musi Zarząd pod osobistą odpowiedzialnością zwołać natychmiast Walne Zebranie, a jeżeli członkowie w przeciągu 8 dni nie pokryją długów Towarzystwa na ten czas wnieść musi Zarząd do sądu powiatowego o otworzenie konkursu nad majątkiem Towarzystwa.

§ 83

Sąd otwiera konkurs nad majątkiem Towarzystwa, skoro go Zarząd o zawieszeniu wypłat zawiadomi. Konkurs nad majątkiem Towarzystwa nie pociąga za sobą konkursu nad prywatnym majątkiem Towarzystwa.

§ 84

Wierzyciele Towarzystwa mają dopiero wtenczas prawnie ściagać solidarnie odpowiedzialnych członków Towarzystwa, skoro po ukończeniu konkursu nad majątkiem Towarzystwa pretensje niezaspokojone wykażą.

§ 85

Likwidacja majątku Towarzystwa przy jego rozwiązaniu odbywa się z wyjątkiem konkursu przez Zarząd według §§ 40 i następnych Prawa o Stowarzyszeniach z 4 lipca 1868 r. Zaraz początkiem likwidacji powinien Zarząd wygotować bilans majątku Towarzystwa w myśl § 77 tych ustaw. Naprzód ściągniętych procentów nie stawia się pomiędzy pasywami. Jeżeli po ułożeniu bilansu okaże się, że aktywa nie starczą na pokrycie pasywów, wtedy fundusz żelazny pokrywa straty Towarzystwa – a gdy i ten nie starczy, na ten czas udział kasowy członków zaspokoi wierzycieli. Jeżeli na pokrycie strat i długów Towarzystwa niepotrzebnym się okaże całkowity udział członków, na ten czas potrzebna suma wybraną będzie do wysokości ich udziałów.

Żadną miarą nie wolno członkowi Towarzystwa, który tym sposobem znaczną część udziałów, albo całkowity udział utracił, zakładać regresu do tych członków, którzy dla mniejszego udziału mniejsze z udziału przy likwidacji ponieśli straty.

Jeżeli majątek Towarzystwa na pokrycie strat i długów starczy, wtenczas to, co zaspokojeniu długów Towarzystwa i pokryciu udziałów członków pozostanie, rozdzieli się jako dywidenda za ostatni rok obrotowy między członków. Resztki niedające się podług zasad kasowych jako dywidenda podzielić, rozdzieli się między członków podług głów.

O.**Ogłoszenia Towarzystwa i pisma do ogłoszeń przeznaczone**

§ 86

Wszelkie ogłoszenia i postanowienia w sprawach Towarzystwa obwieszcza Rada Nadzorcza lub Zarząd pod firmą Towarzystwa.

§ 87

Ogłoszenia swe zamieszcza Towarzystwo w „Przyjacielu Ludu”.

Skoroby „Przyjaciela Ludu” wychodzić przestał, to Zarząd za przyzwoleniem Rady Nadzorczej inne w jego miejscu pismo przeznaczy.

P.
Podpisanie Ustaw

§ 88

Niniejsze ustawy podpiszą obecni na Walnym Zebraniu członkowie.

Nieobecni i w przyszłości przyjmowani członkowie podpiszą niniejsze ustawy albo piśmiennie złożą oświadczenie, że do Towarzystwa wstępują.

Grodzisk, dnia 26 czerwca 1873.

Członkowie Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939

ks. Sąchocki Józef	1873-1879
Mieczkowski Ludwik ¹⁰⁶	1873-1883
Grossman Jan ¹⁰⁷	1873-1880
Gronowicz Ignacy	1873-1874
Kosicki Jan	1873-1888
Zelwerowicz Walenty	1873-1875 i 1878-1879
Adamczak Franciszek	1873-1876
Morkowski Franciszek	1873-1878
Świątkowski Antoni	1873-1891
Rajewicz Nepomucyn	1874-1882
Bibrowicz Stanisław	1875-1883
Piotrowski Kazimierz	1876-1879
Schwarz Władysław	1879-1893
Brukarzewicz Jakub	1879-1895
Czujewicz Jakub ¹⁰⁸	1879-1883
Maniecki A.	1881-1882
Bejga Franciszek	1882-1883 i 1891-1894
Jarosz Leonard	1882-1896
Witajewski Władysław	1883-1889
Nowak Wincenty	1883-1895
Niejacki Julian	1883-1887
Aleksandrowicz Wacław ¹⁰⁹	1887-1888
Kiciński Franciszek	1888-1894
Tomaszewski Czesław	1888-1899
Szymkowiak Jan	1888-1894
Opończewski Adam ¹¹⁰	1889-1890 i 1895-1912
Stefański Józef	1891-1892
Szermer Józef	1892-1893
Schwartz Mikołaj	1893-1912
Suchorski Antoni	1893-1898
ks. Niziński Stanisław	1894-1897
Woźniak Jan	1894-1897
Głowacki Ignacy	1895-1905

¹⁰⁶ W latach 1883-1890 członek Zarządu na stanowisku dyrektora.

¹⁰⁷ W latach 1880-1883 członek Zarządu na stanowisku kontrolera.

¹⁰⁸ W latach 1883-1888 członek Zarządu na stanowisku kontrolera.

¹⁰⁹ W latach 1888-1910 członek Zarządu na stanowisku kasjera.

¹¹⁰ W latach 1890-1895 członek Zarządu na stanowisku dyrektora.

Andrzejewski Bolesław ¹¹¹	1895-1897
Dybysławski Adam	1896-1905
Ciesielski Adam	1897-1903
ks. Bartsch Antoni	1897-1899
Ritter Zacheusz	1898-1903
Poniecki Zygmunt	1898-1909
Ziomek Nepomucyn	1900-1925
Koczorowski Zygmunt	1900-1903
Żuchowski Antoni	1903-1906
Krzyżankiewicz Zygmunt	1903-1907
Stachowski Wojciech	1903-1921
Kindermann Czesław ¹¹²	1905-1906
Majkowski Leon	1905-1934
Jankowski Marian ¹¹³	1906-1910
Biskupski Adam ¹¹⁴	1906-1916
Bartoszewicz Franciszek	1909-1912
Nowak Maciej ¹¹⁵	1907-1924
Węclewicz Walenty ¹¹⁶	1910-1916 i 1919-1921
Dembiński Jan	1912-1916
Cygański F. Ksawery	1913-1923
Ginter Stanisław	1913-1916 i 1921-1924
Paulus Aleksy	1916-1921
Kubica Karol	1916-1919
Mierzejewski Adam	1916-1922
Biskupski Ignacy	1917-1918
Kandulski Józef	1918-1920
Pospieszny Wojciech	1920-1932 i 1937-1939
Kotlarski Maksymilian ¹¹⁷	1921 i 1930-1933
Cygański Franciszek	1922-1928
Wierzejewski Teofil ¹¹⁸	1922-1924 i 1930-1937
Pieprzyk Bronisław	1922-1930
Wosiński Michał	1923-1939
Szermer Marian	1924-1930
Beyga Jan	1924-1930

---

¹¹¹ W latach 1897-1921 członek Zarządu na stanowisku dyrektora.

¹¹² W latach 1906-1921 członek Zarządu na stanowisku kontrolera.

¹¹³ W latach 1910-1916 członek Zarządu na stanowisku kasjera.

¹¹⁴ W latach 1916-1920 członek Zarządu na stanowisku kasjera.

¹¹⁵ W październiku 1921 r. pełnił obowiązki dyrektora Banku.

¹¹⁶ W latach 1921-1927 członek Zarządu na stanowisku dyrektora.

¹¹⁷ W latach 1921-1927 członek Zarządu na stanowisku kasjera.

¹¹⁸ W latach 1924-1928 członek Zarządu na stanowisku dyrektora.

Malicki Józef	1925-1931
Kiciński Władysław	1926-1932
Szczeblowski Marian	1930-1939
Kortus J.	1929-1931
Hoffmann E.	1931-1932
Paszek Stanisław	1931-1939
Wieloch Józef	1932-1939
Balcerek Wojciech	1933-1937
Adamczewski Stanisław	1933-1939
Poznański Franciszek	1934-1939
Królikowski Mieczysław	1935-1936
Ciesielski Franciszek	1937-1939
Pempera Józef	1937-1939
Jagaciak Leon	1939

Prezesa Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939

ks. Sąchocki Józef	1873-1878/79
Miezkowski Ludwik	1879-1882/83
Grossman Jan	1883-1887/88
Kiciński Franciszek	1888-1893/94
ks. Niziński Stanisław	1894-1896/97
ks. Bartsch Antoni	1897-1898/99
Dybsławski Adam	1899-1904/05
Krzyżankiewicz Zygmunt	1905-1906/07
Opończewski Adam	1907-1911/12
Dembiński Jan	1912-1915/16
Stachowski Wojciech	1916-1920/21
Ziomek Nepomucyn	1921-1922/23
Majkowski Leon	1923-1933/34
Wieloch Józef	1934-1939

Członkowie Zarządu Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1873-1939

1873-1879/80	Fórmanowicz Antoni <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Maciej <i>kasjer</i> Górski Edward <i>kontroler</i>
--------------	---

1880-1882/83	Fórmanowicz Antoni <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Maciej <i>kasjer</i> Grossman Jan <i>kontroler</i>
1883-1887/88	Mieczkowski Ludwik <i>dyrektor</i> Fórmanowicz Antoni <i>kasjer</i> Czujewicz Jakub <i>kontroler</i>
1888-1889/90	Mieczkowski Ludwik <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Waław <i>kasjer</i> Grossman Jan <i>kontroler</i>
1890-1894/95	Opończewski Adam <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Waław <i>kasjer</i> Kamiński Wojciech <i>kontroler</i>
1895-1896	Jasiński Józef <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Waław <i>kasjer</i> Kamiński Wojciech <i>kontroler</i>
1896-1905/06	Andrzejewski Bolesław <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Waław <i>kasjer</i> Kamiński Wojciech <i>kontroler</i>
1906-1909/10	Andrzejewski Bolesław <i>dyrektor</i> Aleksandrowicz Waław <i>kasjer</i> Kindermann Czesław <i>kontroler</i>
1910-1915/16	Andrzejewski Bolesław <i>dyrektor</i> Jankowski Marian <i>kasjer</i> Kindermann Czesław <i>kontroler</i>
1916-1920	Andrzejewski Bolesław <i>dyrektor</i> Biskupski Adam <i>kasjer</i> Kindermann Czesław <i>kontroler</i>
1921	Andrzejewski Bolesław <i>dyrektor</i> Kindermann Czesław <i>kasjer</i>
1921-1923/24	Węclewicz Walenty <i>dyrektor</i> Kotlarski Maksymilian <i>kasjer</i>

1924-1926/27	Wierzejewski Teofil <i>dyrektor</i> Kotlarski Maksymilian <i>kasjer</i>
1927-1928	Wierzejewski Teofil <i>dyrektor</i> Jankiewicz Zygmunt <i>kontroler</i>
1928-1929	Jankiewicz Zygmunt <i>dyrektor</i> Jurga Stefan II <i>członek Zarządu</i>
1929-1939	Jankiewicz Zygmunt <i>dyrektor</i> Jurga Stefan II <i>członek Zarządu</i> Frankowski Mściśław <i>kontroler</i>

Członkowie Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1945-1950

Wosiński Michał (1945-1950)	Grodzisk – rzemieślnik
Adamczewski Stanisław (1945-1950)	Grodzisk – rzemieślnik
Jagaciak Leon (1945-1947)	Grodzisk – urzędnik
Ciesielski Franciszek (1945-1947)	Zdrój – rolnik
Pempera Józef (1945-1949)	Ruchocice – rolnik
Pospieszny Wojciech (1945-1946)	Grodzisk – rzemieślnik
Paszek Stanisław (1945-1946)	Grodzisk – urzędnik
Kubera Józef (1946-1949)	Grodzisk – prywatny przedsiębiorca
Królikowski Mieczysław (1946-1949)	Grodzisk – rolnik
Pusch Jan (1946-1949)	Grodzisk – rzemieślnik
Kandulski Władysław (1946-1950)	Grodzisk – rzemieślnik
Hanisch Józef (1947-1949)	Chrustowo – rolnik
Polody Józef (1948-1950)	Grodzisk – rolnik
Węgrzyn Karol (1949-1950)	Biała Wieś – rolnik
Łysiak Franciszek (1949-1950)	Słocin – rolnik
Jędrzejewski Franciszek (1949-1950)	Grodzisk – prawnik
Piotrowski Piotr (1949-1950)	Grodzisk – rolnik
Fajfer Ignacy (1949-1950)	Drużyń – rolnik

Członkowie Komisji Rewizyjnej Gminnej Kasy Spółdzielczej w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1950-1955*

Szajek Stanisław – rolnik, Grąblewo
Węgrzyn Karol – rolnik, Biała Wieś
Łysiak Franciszek – rolnik, Słocin
Piotrowski Piotr – Grodzisk
Wujec Franciszek – rolnik, Gnin
Cygler Jan – rolnik, Granowo
Kokociński Władysław – rolnik, Drużyń
Nowak Marian – prac. Kasy, Grodzisk
Majcherek Stanisław – x, x
Miler Stanisław – robotnik Grodzisk
Urbanowski Stefan – x, x
Błaszka Czesław – rolnik, Kubaczyn

* W okresie tym Rada Nadzorcza nie istniała. W jej miejsce wybierano siedmioosobową Komisję Rewizyjną. Lista niepełna.

Członkowie Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1956 – do dziś*

Szajek Stanisław (1956-1973) Grąblewo – rolnik
Miler Stanisław (1956-1961) Grodzisk – pracownik umysłowy
Adamczewski Henryk (1956-1980) Grodzisk – rzemieślnik
Łysiak Franciszek (1956-1961) Słocin – rolnik
Majcherek Stanisław (1956-1957) x x
Piotrowski Marcin (1956-1962) Kąkolewo – rzemieślnik
Maćkowiak Kazimierz (1956-1963) Rojewo – rolnik
Urbanowski Stefan (1956-1957) x x
Pikosz Antoni (1956-1965) Ptaszkowo- rolnik
Jany Michał (1957-1963) Grodzisk – rzemieślnik
Skrzypek Stanisław (1957-1962) Zemsko – rolnik
Błaszka Czesław (1960-1962) Kubaczyn – rolnik
Kokociński Władysław (1960-1962) Drużyń – rolnik
Małecka Weronika (1960-1969) Zdrój – rolnik
Ciesielski Bolesław (1961-1979) Zdrój – rolnik
Hanisch Józef (1961-1965) Chrustowo – rolnik
Turkowski Wiktor (1961-1963) Słocin – rolnik
Jurga Stefan (1963-1965) Grodzisk – emeryt. dyrektor Banku
Łysiak Władysław (1963-1975; 1983-1994; 1998-do dziś) Słocin – rolnik

Wojciechowski Włodzimierz (1965-1975) Grodzisk – prezes GS
Krisman Anna (1965-1967) Słocin – gospodyni domowa
Sternal Teodor (1965-1983) Kobylniki – rolnik
Perz Franciszek (1965-1990) Ptaszkowo – rolnik
Kosicki Franciszek (1965-do dziś) Snowidowo – rolnik
Cybal Edward (1965-1971) Grodzisk – rolnik
Michalska Helena (1967-1990) Grąblewo – rolnik
Drgas Ireneusz (1969-1971) Borzysław – rolnik
Górny Stanisław (1971-1973) Rojewo – rolnik
Odważny Aleksander (1971-1983) Borzysław – rolnik
Adamczak Teresa (1973-1979) Snowidowo – rolnik
Kosicki Feliks (1973-1987) Kąkolewo – rolnik
Jakubczak Antoni (1975-1998) Ptaszkowo – rolnik
Lubawy Edward (1975-1979) Słocin – rolnik
Drgas Krystyna (1979-1983) Ptaszkowo – gospodyni domowa
Błajet Andrzej (1979-1983) Zdrój – rolnik
Kosicki Józef (1979-1987) Snowidowo – rolnik
Woškowiak Mieczysław (1980-1987) Grodzisk – emeryt. dyrektor BS
Bartkowiak Jan (1983-1990) Grodzisk – rolnik
Drgas Władysław (1983-1987) Borzysław – rolnik
Nowak Bogdan (1983-1987) Kobylniki – rolnik

* Nazwę Bank Spółdzielczy przyjęła spółdzielnia 1 września 1959 r. W latach 1956-1959 działała jako Kasa Spółdzielcza.

X brak danych

Królikowski Jan (1983-1990) Grodzisk – rolnik
Perzak Maria (1987-1990) Grodzisk – pracownik umysłowy
Łeske Andrzej (1987-1990) Grodzisk – rzemieślnik
Matysik Wiktor (1987-1998) Grodzisk – rzemieślnik
Olejniczak Marian (1987-2008) Grodzisk – emeryt
Chojnacki Stanisław (1987-2011) Sworzyce – leśnik
Bobrowicz Edward (1990-1994) Biała Wieś – rolnik
Koza Marian (1990-do dziś) Albertowsko – rolnik
Horodko Jerzy (1990-1998) Zdrój – rolnik
Jakubowska Ewa (1990-2002) Grodzisk – prywatny handel
Piosik Benedykt (1990-2005) Kąkolewo – rolnik
Wojtkowiak Henryk (1994-1998) Czarna Wieś – rolnik
Górny Ryszard (1994-do dziś) Grodzisk – pracownik umysłowy
Kaczmarek Stanisław (1994-1999) Wilkowo Polskie – emeryt
Kominek Roman (1998-2011) Grodzisk – prezes GS

Górny Jacek (1998-2000) Wielichowo – prywatny przedś.
 Kapski Bogdan (1998-2012) Wielichowo – urzędnik
 Marciniak Jerzy (2002-do dziś) Wielichowo – rolnik
 Kostrzewa Władysław (2006-do dziś) Wielichowo – rolnik
 Binek Roman (2011-do dziś) Grodzisk – policjant
 Brzeziński Janusz (2011-do dziś) Grodzisk – pracownik umysłowy
 Rosolski Jan (2012-do dziś) Wielichowo – rolnik

Prezisi (przewodniczący) Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1945-1950, 1956-do dziś

Wosiński Michał (1945-1950) Grodzisk
 Szajek Józef (1956-1963) Grąblewo
 Jurga Stefan (1963-1965) Grodzisk
 Wojciechowski Włodzimierz (1965-1975) Grodzisk
 Perz Franciszek (1975-1983) Ptaszkowo
 Woškowiak Mieczysław (1983-1987) Grodzisk
 Kosicki Franciszek (1987-1990) Snowidowo
 Chojnacki Stanisław (1990-2011) Sworzyce
 Górny Ryszard (2011- do dziś) Grodzisk

Członkowie Zarządu Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1946-do dziś

1946-1947	Jurga Stefan Pospieszny Wojciech
1947-1949	Jurga Stefan Pospieszny Wojciech Jagaciak Leon
1949-1950	Jurga Stefan Jagaciak Leon Paździor Stanisław
1950(?) -1954	Jurga Stefan Woškowiak Mieczysław Paździor Stanisław

---

1954-1955	Woškowiak Mieczysław Kucharski Edmund Paździor Stanisław
1955-1961	Woškowiak Mieczysław Kucharski Edmund Rzanny Stanisław
1961-1973	Woškowiak Mieczysław Kucharski Edmund Miller Stanisław
1973-1980	Woškowiak Mieczysław Sobański Edward Kaczmarek Walerian
1980-1986	Sobański Edward Adamczewski Henryk Kaczmarek Walerian
1986-1990	Woźniczak Stanisław Adamczewski Henryk Kaczmarek Walerian
1990- 1998	Kowalski Edmund Woźniczak Stanisław Adamczewski Henryk
1998- 2002	Kowalski Edmund Woźniczak Stanisław Adamczewski Henryk Hojan Hanna
2002-2006	Kowalski Edmund Woźniczak Stanisław Hojan Hanna
2006-do dziś	Kowalski Edmund Hojan Hanna Białek Zofia

Pracownicy Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w roku jubileuszowym

Nr	Nazwisko i imię	Rok zatrudnienia
1	Adamczak Justyna	2006
2	Adamczak Zuzanna	2004
3	Bendowska Danuta	2003
4	Bereszyńska Agnieszka	1996
5	Białek Zofia	1972
6	Bober Maria	2011
7	Bronka Weronika	2001
8	Brychcy Mieczysława	1980
9	Cieciński Łukasz	2006
10	Cugier Magdalena	2002
11	Drgas Maciej	2007
12	Dziurla Anna	2006
13	Gola Anna	2008
14	Golińska Lidia	1974
15	Górny Leszek	2004
16	Grześ Małgorzata	1983
17	Grześkowiak Anna	2005
18	Hojan Błażej	2006
19	Hojan Hanna	1997
20	Jacyno Jolanta	1989
21	Jankowiak Małgorzata	1982
22	Jutkowiak Katarzyna	2013
23	Kaczmarek Krystyna	1996
24	Kaczmarek Maria	2008
25	Kaczmarek Renata	2000
26	Karaśkiewicz Jolanta	1983
27	Karubin Genowefa	1975
28	Kitkowska Mirosława	1982
29	Konieczek Dominika	2014
30	Kosicka Joanna	2005
31	Kowalska-Bamber Kamila	2007

32	Kowalski Edmund	1986
33	Krzyżlak Karina	1999
34	Kwiecińska Małgorzata	2004
35	Lewandowska Hanna	1998
36	Listosz Alina	2009
37	Łucka Anna	2007
38	Łukasiewicz Maria	1981
39	Majchrzak Katarzyna	2007
40	Maślanka Hanna	2008
41	Mielcarek Dorota	1985
42	Minge Iwona	2005
43	Napieralska Monika	2007
44	Nolka Joanna	2010
45	Owsiany Stanisław	1991
46	Papierz Violeta	2003
47	Przewoźna Agnieszka	1998
48	Rabiega Irena	1978
49	Rzanny Łukasz	2011
50	Smoczyńska Magdalena	1995
51	Sroczyńska Ewa	1996
52	Sroka Katarzyna	2007
53	Stojek Izabela	2007
54	Suszka Katarzyna	2011
55	Szczepaniak Joanna	2006
56	Szymańska Joanna	2005
57	Szulc Barbara	2008
58	Świniarska Natalia	2009
59	Tomczak Elżbieta	1976
60	Weiss Grażyna	1986
61	Węgrzynowski Maciej	2002
62	Wieczorek Bartosz	2003
63	Wróbel Joanna	2005
64	Zaremba Katarzyna	1988
65	Zaremba Maria	1987

Placówki Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim w roku jubileuszowym

Centrala

ul. Chopina 1

62-065 Grodzisk Wielkopolski

Filia Wielichowo
ul. Grodziska 8
64-050 Wielichowo

Filia Opalenica
ul. Poznańska 40
64-330 Opalenica

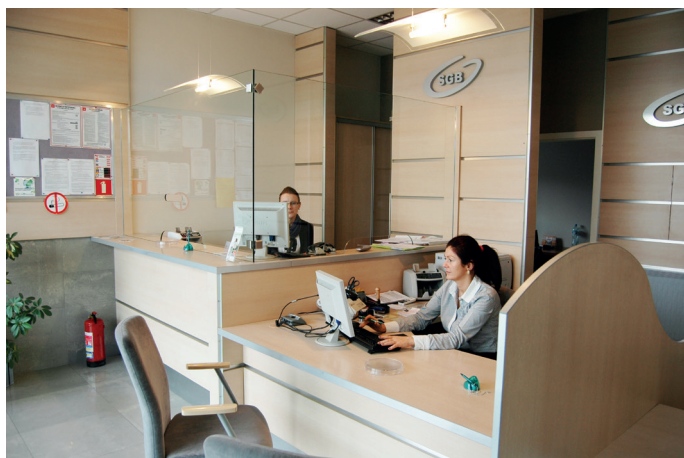
Filia Granowo
ul. Sportowa 4
62-066 Granowo

Punkt Kasowy

os. Wojska Polskiego 18B

62-065 Grodzisk Wielkopolski

Punkt Kasowy przy Starostwie Powiatowym

ul. Żwirki i Wigury 1

62-065 Grodzisk Wielkopolski

Wykaz skrótów

BGŻ	–	Bank Gospodarki Żywnościowej
BS	–	Bank Spółdzielczy
budown. mieszk.	–	budownictwo mieszkaniowe
CZ SOP	–	Centralny Związek Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych
emeryt.	–	emerytowany
GBW	–	Gospodarczy Bank Wielkopolski
GS	–	Gminna Spółdzielnia
inwest.	–	inwestycyjny
ks.	–	ksiądz
m.in.	–	między innymi
mieszk.	–	mieszkaniowy
MM	–	Młode Małżeństwa
Mon. Pol.	–	Monitor Polski
NBP	–	Narodowy Bank Polski
nr	–	numer
O/W	–	Oddział Wojewódzki
os.	–	osiedle
oszczędn.	–	oszczędnościowy
PKO	–	Powszechna Kasa Oszczędności
pow.	–	powyżej
poz.	–	pozycja
przedł.	–	przedłużanie
przedpł. samoch.	–	przedpłaty samochodowe
przyp. aut.	–	przypis autora
r.	–	rok
rach. bież.	–	rachunki bieżące
red.	–	redakcja
ROR	–	Rachunek Oszczędnościowo-Rozliczeniowy
rozlicz.	–	rozliczeniowy
RP	–	Rzeczpospolita Polska
SA	–	Spółka Akcyjna
samoch.	–	samochód
SGB	–	Spółdzielcza Grupa Bankowa
SKO	–	Szkolna Kasa Oszczędności
syst.	–	system
ter.	–	termionwe
tys.	–	tysięcy
tzw.	–	tak zwany
UE	–	Unia Europejska
ul.	–	ulica
w.	–	wiek
woj.	–	województwo
zł	–	złoty

Bibliografia

Źródła archiwalne

1. Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP) – zespoły:
  - Bank ludowy w Otorowie, Biuletyn Prasowy Okręgowego Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych im. ks. Piotra Wawrzyniaka, 1938,
  - Landrat Grätz, Statut Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim z 1873 r.
2. Archiwum Banku Gospodarki Żywnościowej w Poznaniu:
  - Dane i materiały sprawozdawcze z działalności Banków Spółdzielczych na terenie województwa poznańskiego za lata 1975, 1978, 1980-1985,
  - Protokoły polustracyjne za lata 1963-1966,
  - Sprawozdania bilansowe Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim za lata 1956-1959.
3. Archiwum Banku Spółdzielczego w Grodzisku Wielkopolskim:
  - Księgi bilansowe za lata 1929-1939, 1937-1941,
  - Protokółarze Rady Nadzorczej za lata 1920-1947, 1948-1950,
  - Protokółarze Rady Nadzorczej i Zarządu za lata 1873-1880, 1984-1920,
  - Protokółarz Walnych Zebrań za lata 1873-1911,
  - Protokółarze Zarządu za lata 1954-2013,
  - Protokółarze polustracyjne za lata 1970-1975,
  - Referat okolicznościowy wygłoszony podczas uroczystego otwarcia nowej siedziby Banku w 1985 r.,
  - Roczne sprawozdania Zarządu za lata 1969-2013,
  - Sprawozdania bilansowe za lata 1960-1962, 1967-2013,
  - Statut Banku Ludowego w Grodzisku Wielkopolskim z 1894 r.
4. Archiwum Sądu Rejonowego w Grodzisku Wielkopolskim:
  - Akta i Dokumenty Księgi Wieczystej Państwowego Biura Notarialnego.
5. Muzealna Izba Tradycji Ziemi Grodziskiej:
  - Materiały źródłowe i fotografie.
6. Powiatowa i Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Grodzisku Wielkopolskim (Ośrodek Wiedzy Regionalnej):
  - Materiały źródłowe i fotografie.

7. Portal Historyczny „Grodzisk Moje Miasto – Bliskie spotkania z historią Grodziska Wielkopolskiego”:
  - Materiały źródłowe i fotografie.
8. Materiały źródłowe i fotografie ze zbiorów: Michała Bartkowiaka, Romana Tulińskiego z Grodziska Wielkopolskiego, Ryszarda Hajdra z Nowego Tomyśla, Zygmunta Dudy z Opalenicy.

Źródła publikowane

- Oprocentowanie wkładów oszczędnościowych i kredytów (M.P. 1976, nr 35, poz. 151, 1979, nr 23, poz. 128, 1980, nr 27, poz. 155, 1982, nr 14, poz. 106, 1988, nr 5, poz. 51, nr 12, poz. 108),
Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych Polskich za lata 1873, 1875-1891,
Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych na Poznańskie i Pomorze Gdańskie za lata 1892-1918,
Sprawozdania Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu za lata 1919-1933,
Statut Gminnej Kasy Spółdzielczej (Dz. U. 1949, nr 62, poz. 489),
Wzorcowy Statut Kas Spółdzielczych (M. P. 1956, nr 31, poz. 401).

Prasa i czasopisma

- „Dziennik Poznański” za 1872/1873 r.,
„Orędownik Grodziski” za 1921 r.,
„Orędownik Powiatowy” na Powiat Nowotomyski za 1937 r.,
„Poradnik dla Spółek” za 1892 r. i 1895 r.,
„Poradnik Spółdzielni” za 1924 r. i 1929 r.,
„Prawo bankowe” 1997, nr 1. Przemiany bankowości spółdzielczej w Polsce – artykuł J. Szambelańczyka.
„Przyjaciel Ludu” za 1873 r.,
„Ruch Społeczno-Ekonomiczny” za 1876 r.,
„Wczoraj i dziś powiatu nowotomyskiego” z lipca 1938 r.
„Wielkopolanin” z lat 1892 i 1894.

Opracowania

- Grodziski słownik biograficzny powstańców wielkopolskich z 1918-1919 roku, Praca zbiorowa, Grodzisk Wielkopolski 2014.
- Jazdon A., Bank Spółdzielczy we Wrześni 1871-1996, Września 1996.
- Kowal S. Struktura społeczna Wielkopolski w międzywojennym dwudziestoleciu, Poznań 1974.

- Matuszewski D., Grodziszczanie pod bronią. Tradycje patriotyczne mieszkańców powiatu grodziskiego, Grodzisk Wielkopolski 2013.
- Matuszewski D., Powiat Grodziski wczoraj i dziś, Grodzisk Wielkopolski 2014.
- Ochociński S., Wielkopolski system spółdzielczości kredytowej, Warszawa-Poznań 1985.
- Orzeszko T., Banki spółdzielcze w Polsce, Poznań 1998.
- Skalniak F. Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej, Kraków 1992.
- Tomczak M., Wojna i okupacja hitlerowska, w: Grodzisk Wielkopolski. Zarys dziejów, red. B. Polak, Grodzisk Wielkopolski 1990.
- Wyszomirski T., Historia i perspektywy spółdzielczości bankowej, Warszawa 1983.
- Wyszomirski T., Wczoraj, dzisiaj, jutro. Spółdzielczość bankowa w Polsce, Warszawa 1986.

ZUSAMMENFASSUNG**Genossenschaftsbank in Grodzisk Wielkopolski (Grätz)
1873-2013.
140 Jahre Tradition.****Marek Tomczak**

Das Buch befasst sich mit der 140-jährigen Geschichte und Tradition der Genossenschaftsbank in Grodzisk Wielkopolski, die am 26. Juni 1873 gegründet wurde. Sie entstand nicht nur auf die Initiative eines prominenten großpolnischen Priesters Augustyn Szamarzewski, hin, sondern auch dank der Bemühungen von regionalen sozial, wirtschaftlich und kulturell tätigen Aktivisten. Die Anzahl der Mitglieder sowie die Höhe der Kredite und Sparanlagen erhöhten sich bis zum Ende des Ersten Weltkriegs stetig. Nach Wiedererlangung der Unabhängigkeit Polens erfolgte trotz der schwierigen wirtschaftlichen Situation des Landes nach der durchgeführten Währungsreform und der Wirtschaftskrise eine Entwicklung der Genossenschaftsbank. Nach dem Ausbruch des Zweiten Weltkrieges wurde das Bankvermögen von den Nazis beschlagnahmt. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Volksbank eröffnet. Seit 1950 wurde der Name dreimal geändert: Kommunale Genossenschaftskasse, Genossenschaftskasse und gegenwärtig – Genossenschaftsbank. Die Genossenschaftsbank in Grodzisk Wielkopolski gehört seit 1990 zum Verband der Genossenschaftsbanken, der Gospodarczy Bank Wielkopolski AG in Poznań. Gegenwärtig betreibt die Grätzer Bank Filialen in den Gemeinden Granowo, Grodzisk Wielkopolski, Opalenica und Wielichowo.

tłumaczenie: dr Horst Junker

**Bank Spółdzielczy
w Grodzisku Wielkopolskim**

**Oszczędzaj z nami
Rozsądnie lokuj swoje środki
a potem realizuj marzenia**

**Jesteśmy blisko Ciebie
już 140 lat**

ISBN 978-83-64246-32-6

100% POLSKIEGO KAPITAŁU